

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

İLETİŞİM VE MEKAN İLİŞKİLERİNDE
İSTANBUL YALILARI

AYLİN ÜNAL
2502100325

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. NURDOĞAN RİGEL

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR
BİRİMİ'NİN DESTEĞİYLE
PROJE NO: 24542

İSTANBUL - 2017



T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : AYLIN ÜNAL

Numarası : 2502100325

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : GAZETECİLİK / DOKTORA

Danışmanı : PROF. DR. NURDOĞAN RİGEL

Tez Savunma Tarihi : 21.02.2017

Saati : 15.00

Tez Başlığı : İLETİŞİM VE MEKAN İLİŞKİLERİNDE İSTANBUL YALILARI

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. NURDOĞAN RİGEL		Kabul
2- PROF. DR. ARZU KİHTİR		Kabul
3- DOÇ. DR. VELİ POLAT		KABUL
4- DOÇ. DR. BARIŞ DOSTER		Kabul
5- DOÇ. DR. ÖMER OSMANOĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. H. ESRA ARCAN		
2- YRD. DOÇ. DR. FERİDE Z. GÜDER		

ÖZ
İLETİŞİM VE MEKAN İLİŞKİLERİNDE
İSTANBUL YALILARI
AYLİN ÜNAL

İnsan ve Mekan İletişimi’nde Boğaziçi Yalıları başlıklı tezimde, Boğaziçi Yalıları’nın İstanbulluların mekan algısındaki anlamını ve değerini inceliyorum. İstanbul’un simgesi olarak kabul edilen Boğaziçi kıyılarına konumlanan yalıların, kent sakinleriyle kurduğu iletişimin şeklini araştırıyorum. Bu ilişkinin kurulmasında etkili olan faktörleri ve zaman içerisinde mekan algısına ilişkin gelişen değişiklikleri ve bu değişikliklerin nedenlerini tezimde bulmaya çalışıyorum.

Araştırmanın birinci bölümünde İnsan ve Mekan İletişimi üzerine yapılmış akademik çalışmaları değerlendiriyorum. İkinci bölümde ise, Boğaziçi Yalıları’nın medyadaki ve gündelik hayattaki temsillerine değiniyorum. Araştırmanın üçüncü bölümünü anket çalışması oluşturuyor. Genç ve yaşlı kuşak kent sakinlerine Boğaziçi Yalıları’nın kendilerine ne ifade ettiğini anlamak üzere örneklemime yalılarla ilgili, kişisel duygu ve düşüncelerini veya hayallerini ifade etmelerine yardımcı olacak sorular yönlendiriyorum.

Anket çalışmasının sonuçları, Boğaziçi Yalıları ile ilgili kişilerde oluşan algının birebir / kişisel deneyimlerden ziyade, medya tasvirlerine dayandığını gösteriyor. Medyada çizilen yalı tasvirleri, kişilerin bu mekanları o şekilde algılamasında etkili oluyor. Genç kuşak ve yaşlı kuşağın etkilendiği medya birbirinden farklılık gösteriyor. Genç kuşak kendi zamanının medyasından etkilenirken, yaşlı kuşak ise kendi gençlik dönemlerinin medya tasvirleriyle yalıları algılamakta ve yorumlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikocoğrafya, Flanuer, Derive, Mekan, Boğaziçi Yalıları, Mekanın Temsilleri, Sürrealizm, Fütürizm, Coğrafya, Haritalandırma, Kentleşme

ABSTRACT
ISTANBUL SEA MANSIONS IN COMMUNICATION
AND SPACE INTERACTION
AYLİN ÜNAL

The purpose of the thesis ‘Human and Space Interaction: Bosphorus Sea Mansions’ I am studying the Bosphorus Sea Mansions as a space from the view of Istanbul habitants. As the symbols of Istanbul Bosphorous Sea Mansions interaction with the city habitants is the main concern of my work. Studying the effective factors are in the building of this interaction, space perceivment depending on the time effect are my main questions.

In the first section of my thesis I am searching and analyzing academic works in the related area. In the second section I am studying the representations of Bosphorous sea mansions in media and the daily life. The third section is consisted of an oral survey. To be able to get the reactions of both old and young generation I am preparing my questions on an emotional based perspective.

According to the survey results, inhabitants have a perspective on sea mansions which is not based on personal experiences but media. People usually accept the picture drawn by the media. Young generation mostly influenced by their own generation’s media culture however older generation still following the media culture coming from their younger ages.

Keywords: Psychogeography, Flanuer, Derive, Space, Bosphorous Sea Mansions, Representations of Space, Surrealism, Futurism, Geography, Urbanization, Mapping

ÖNSÖZ

İletişim ve Mekan İlişkilerinde Boğaziçi Yalıları'nı incelerken, Boğaziçi yalılarının kent sakinlerine bir mekan olarak ne ifade ettiğini araştırdım. İstanbulluların yalılara ilişkin algısını ve bu algının kaynaklarını incelerken aynı zamanda, tarih içerisinde algıda yer alan değişimleri de gözden geçirdim.

İnsan ve mekan iletişimini kişilerin duygusal durumları üzerinden inceleyen Psikocoğrafya çalışmalarını bu çalışmada kendime temel aldım. Her gün gerek medya gerekse kendi kişisel deneyimlerimiz aracılığıyla öyle ya da böyle ilişki içerisinde olduğumuz Boğaziçi yalıları, bizim için gerçekte ne ifade ediyor. Bu mekanları, kendi cümlelerimizle tanımlamak isteseydik, hangi cümleleri / kelimeleri seçerdik. Veya neden bu şekilde birer tanımlamaya gitmeyi tercih ederdik. Araştırmamda bu soruların yanıtlarını bulmaya çalıştım.

Çalışmanın zorlayıcı kısımlarından biri, yalılarla olan birebir deneyimlerin zayıflığıydı. Her ne kadar, bu yapılar şehrin simgesi olarak kabul edilse de, buraların özel birer mülkiyet olması ve çoğu zaman etraflarının da yüksek duvarlarla çevrilmesi, halkın yalılarla olan gündelik birebir deneyimlerinin azalmasına yol açmış. Bununla beraber, kişilerin bu deneyimi daha çok medya üzerinden edindiklerini gördüm.

Araştırmamın üçüncü bölümünü bu anlamla anket sorularıma ayırdım. Ve bu sorulara verilen cevapları, sonuca gitmek için birer kaynak olarak kullandım. Araştırmamda bana yardımcı olan ve her zaman beni destekleyen, hiçbir zaman moral bozukluğu hissetmeme izin vermeyen çok sevgili hocam Prof. Dr. Nurdoğan Rigel'e, desteklerinden ötürü, İstanbul Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Bölümü'ne ve aynı sınıfta doktora yaptığım Bihter Çelik'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ.....	vii
RESİMLER LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM İNSAN VE MEKAN İLETİŞİMİ

1.1. Mekanın Kavramsal Kökenleri.....	5
1.1.1. Mekansal İletişim.....	9
1.1.2. Mekan Algısı ve Mekansal Deneyim.....	14
1.2. Mekan Algısı ve Bireysel Deneyim: Psikocoğrafya.....	16
1.2.1. Psikocoğrafya’da Yöntemler.....	23
1.2.2. Dijital Çağda Psikocoğrafya Uygulamaları.....	27

İKİNCİ BÖLÜM İNSAN VE MEKAN İLETİŞİMİNDE BOĞAZIÇI YALILARIN MEKANSAL TEMSİLLERİ

2.1. Sanat Eserlerinde Boğaziçi Yalıların Mekansal Temsilleri.....	30
2.2. Boğaziçi Yalıları’nın Medyada Mekansal Temsilleri.....	52
2.2.1. Yazılı Basında Boğaziçi Yalıları.....	54
2.2.2. TV Dizilerinde Boğaziçi Yalıları.....	60
2.2.3. İnternet’te Boğaziçi Yalıları.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM İNSAN VE MEKAN İLETİŞİMİNDE BOĞAZIÇI YALILARI

3.1. Boğaziçi Yalıları’nın Mekansal Üretimi.....	69
3.1.1. Metodoloji.....	74
3.1.2. Örneklemin sosyo demografik ve ekonomik özellikleri.....	75
3.1.3. Katılımcıların Yalılarla olan ilişkisi.....	77
3.2. Yalıların Gündelik Hayatta Algılanmaları.....	79
3.2.1. Yalıların Toplumsal Cinsiyet Üzerinden Algılanmaları.....	81
3.2.2. Yalıların Toplumsal Sınıf Üzerinden Algılanmaları.....	82
3.2.3. Yalıların Görsel Algılanmaları.....	85
3.2.4. Yalıların İşitsel Algılanmaları.....	85
3.2.5. Yalıların Aidiyet Üzerinden Algılanmaları.....	87
3.2.6. Yalıların Sosyal Algılanmaları.....	87
3.2.7. Yalıların Gündelik Hayat Üzerindeki Algılanmaları.....	88

SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	97
EKLER.....	105
ÖZGEÇMİŞ.....	107



TABLÖLAR LİSTESİ:

Tablo 1.1 Sosyodemografik dağılım.....	93
Tablo 1.2 Yalılarla olan temasın yoğunluğu.....	96
Tablo 2.1 Toplumsal Cinsiyet.....	100
Tablo 2.2 Gündelik Hayatla İlişki.....	109



RESİMLER LİSTESİ

Resim i: Paris Haritası.....	31
Resim ii: Londra'nın Büyü Haritası.....	32
Resim iii: Melling, Boğaziçi Kıyılarında Bir Gezi.....	52
Resim iv: Hoca Ali Rıza Paşa, Sumbüllü Yalı.....	53
Resim v: Erol Akyavaş, Bir Yalı Penceresinden.....	54
Resim vi: Namık İsmail, Osmanlı Tablosu.....	56
Resim vii: Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı.....	77



GİRİŞ

İnşaatları 18. ve 19. yüzyıl dönemlerine uzanan ve Boğaziçi kıyılarına konumlandırılan çoğunlukla ahşap yapılı iki, üç ya da daha fazla katlı evler ‘deniz kıyısı’ anlamına gelen yalı kelimesiyle adlandırılmaktadır. Osmanlı döneminde, yalılara Sahilhane denilmiştir. Halktan kişilere, müslimlere ve gayrimüslimlere ev sahipliği yaptıkları gibi, sultanlara ve ailelere de mesken olmuşlardır.

Yalıların inşaatı ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu dönemine denk gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu’nda 18. yüzyıl başlarında Sultan III. Ahmed’in (1703-1730) emriyle başta İstanbul olmak üzere, her bölgede büyük imar faaliyetleri içerisine girilmiştir. Haliç kıyılarının dolmasıyla yerleşim giderek Boğaziçi kıyılarına doğru taşınmaya başlamıştır. Beşiktaş’tan Bebek’e ve Anadolu Yakası’nda Üsküdar’dan Beylerbeyi’ne kadar kıyı boyunca sayısız yalı inşaa edilmiştir. Bu yalıların çoğunda dönemin en usta mimarları çalışmıştır. 18. yüzyıl sonunda III. Selim devrinde (1789-1807) padişahın kendi sarayını bu kıyılara taşımak istemesi ‘Boğaziçi Devri’ denen bir dönemin de başlamasına neden olmuştur.

Boğaziçi kıyılarına 18. ve 19. yüzyıl boyunca yüzlerce yalı inşaa edilmiştir ancak; kullanılan malzemenin ahşap olması nedeniyle bu yapılardan sadece birkaç tanesi günümüze kadar ulaşabilmiştir. 1699 tarihli Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı’nın divanhanesi Boğaziçi kıyılarından günümüze ulaşan tek ve en erken yalı örneğini oluşturmaktadır (Cezar, 1973: 87). Çengelköy’deki Sadullah Paşa Yalısı ve Emirgan’daki Şerifler Yalısı ise, 18. yüzyıldan günümüze ulaşan önemli yalı mimarileri arasında bulunmaktadır. Günümüzde Boğaziçi kıyılarında yer alan yalıların büyük bölümü, çıkan yangınlar sonucu yıkılmış ya da bakımsızlıktan artık kullanılmaz hale gelmiş ve restorasyonlarla kendi orjinal hallerinden gittikçe uzaklaşmışlardır (Eldem, 1993: 48). Ancak zaman içerisinde bozulmuş ya da değişmiş halleriyle bile olsalar, yalılar hala Boğaziçi’nin ve İstanbul’un simgeleri, önemli birer kültürel ve mimari değerleridirler. Şehrin kültürel, sosyal ve

ekonomik yaşamının önemli birer parçasıdır. Bugün İstanbul Deniz İşletmeleri'nin Şehir Hatları vapurlarında yalıları ve hikayelerini konu alan boğaz turları düzenlenmektedir. Bu turlar, İngilizce, Almanca, Fransızca ve Arapça olarak hazırlanan elektronik kılavuzlar eşliğinde her gün uzun ve kısa boğaz turları olmak üzere iki farklı şekilde düzenlenmektedir.

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de yalılar yazılı, sözlü ve görsel eserlere kaynaklık etmeye devam etmektedir. Yalılar İstanbul'un tarihi ve kültürel değerleri arasındadır, İstanbul'un simgesi olarak kabul edilmektedirler. İstanbulluların dolaysız ya da dolaylı da olsa gündelik hayatlarının birer parçasıdır.

Öncelikle mimarinin kendi çalışma alanı içerisine aldığı insan ve mekan iletişimi özellikle 20. yüzyıldan itibaren sosyal bilimlerin de araştırma konusu haline gelmiştir. Özellikle de Walter Benjamin'in çalışmaları ile sosyal bilimlerin içerisinde giderek daha derinlikli bir şekilde çalışılmaya başlanmıştır. Benjamin, Baudleaire'in hayat verdiği flaneur tiplemesini bilimsel bir çerçevenin içerisine oturtmuştur. Böylece sokakları evi, kalabalığı ailesi sayan flaneur ve onun caddelerle, şehirle ilişkisi üzerinden kavramsal mekanlar hayat bulmuştur.

Psikolog ve sosyolog Henri Lefebvre *Gündelik Hayatın Eleştirisi*'nde (**Critique of Everyday Life**, 1991) mekan kavramını sosyal ve bireysel olmak üzere ayırmıştır ve mekanı bireyle ilişkisi üzerinden üç bölümde gruplandırılmıştır. Mekanın fiziksel varlığının ötesinde, düşünsel ve duygusal varlığı üzerine odaklanmış ve kişinin duygulanımlarında ve hatıralarında bıraktığı etki aracılığıyla mekanın kendisini yeniden oluşturduğunu belirtmiştir. Bu anlamda Lefebvre'nin çalışmaları Flaneur tiplemesine de derinlik katmıştır.

20. yüzyılın sonlarında Psikocoğrafya insan ve mekan çalışmalarını kendisine konu alan ayrı bir akademik disiplin olarak hayat bulmuştur. Bu alanda araştırma yapanlar Baudleaire, Benjamin ve Lefebvre gibi düşünürlerin fikirlerini pratik çerçevede uygulama içerisine girmişlerdir. Rastgele yürüyüşler, kent

içerisinde kaybolma, haritalandırma, rastgele ses ve görüntü kayıtları gibi başlıca teknikleri kendi çalışma alanları kapsamında benimsemişlerdir. Plansızlık, kişilerin basmakalıp fikirler ve önyargılardansa kendi duygulanımları yoluyla ilerlemeleri açısından önem taşımaktadır. Psikocoğrafya'nın öğütlediği, kenti ve mekanı tamamen bireysel deneyimler üzerinden deneyimlemektir. Bu anlamda haritaları ve yol işaretlerini, önceden hazırlanmış rotaları, güzegahları yok saymıştır. Kişi, kenti tamamen kendi duygulanımları üzerinden rastgele bir şekilde deneyimlemelidir.

Tarih içerisinde mimari ve toplumsal konumları çokça değişikliğe uğramış olan Boğaziçi Yalıları'nın günümüzdeki tasvirleri, insan ve mekan ilişkisi üzerinden bakıldığında nasıldır? Mekanların fiziksel ve sosyal yapılarında meydana gelen değişimler, bu yapılara ilişkin bireysel algılar üzerinde etkili midir? Boğaziçi Yalıları'nın İstanbullular için anlamı nedir? Bu anlam, neler üzerine kuruludur? Tezimde bu soruların cevaplarını bulmaya çalıştım.

Tezin birinci bölümünde, mekan tanımlamaları üzerinde duruyorum. Sosyal bilimlerde mekanın farklı yaklaşımlar tarafından nasıl değerlendirildiğini özetlerken, bu yaklaşımların ortak ve birbirinden farklılaşan yanlarını inceliyorum. Mekan üzerine yapılmış çalışmaları ve farklı disiplinlerin sosyal bilimler içerisinde mekanı kapsayan araştırmalarını ele alıyorum.

İkinci bölümünde Boğaziçi yalılarının genel geçer ve oluşturulmuş mekânsal tasvirlerine değiniyorum. Yazılı ve görsel medyadaki tasvirlerini inceliyorum. Yalıların zaman içerisinde oluşturulan ve dönem dönem birbirinden ayrılan mekânsal algılarını çalışıyorum. Bu tasvirlerdeki ortak ve farklılaşan kısımları not alırken, aynı zamanda tezin üçüncü bölümüne de hazırlıkta bulunuyorum. Ve tezin üçüncü bölümünde uyguladığım anket çalışmasına temel oluşturuyorum. Amacım, Boğaziçi Yalılarının medya aracılığıyla oluşturulmuş tasvirlerini, gündelik hayattaki mekan algısı üzerinde etkisini incelemek.

Tezin üçüncü bölümü, anket çalışması ve bu çalışmaya cevap verenlerin yorumlamalarından oluşuyor. Yalıların, medyadaki temsillerinden yararlanarak hazırladığım anket soruları aracılığıyla, bu mekanların bireysel algılarını inceliyorum ve medya tarafından yalılar etrafında oluşturulmuş değerlerin, bireysel izlenimlerdeki etkisini araştırıyorum. Örnekleme kadın ve erkek sayısını eşit tutuyorum. Aynı zamanda geniş bir yaş aralığı içerisine oturtuyorum ve böylece farklı kuşaklar arasındaki benzerlikleri ve ayrışmaları da araştırmaya dahil etmeyi amaçlıyorum.

Boğaziçi Yalılarının mekânsal tasvirleri, bireylerin bu yapılarla olan birebir ilişkisine mi dayanıyor yoksa bu yalılarla ilgili oluşturulmuş mekânsal tanımlamalara mı dayanıyor? Yalıların gündelik hayat içerisinde bireyle olan ilişkisinin şekli nedir? Bu ilişkide medya, ne kadarlık bir rol kaplamaktadır? Medyanın yarattığı toplumsal değerler bireysel mekan tasvirlerini etkiler mi?

Tezin son bölümünde, anket sorularını ek olarak veriyorum.

1. İNSAN VE MEKAN İLETİŞİMİ

1.1. Mekanın Kavramsal Kökenleri

*‘Pencerenin dışarısı; eğer üç boyutlu görünümünü bir kenara bırakırsak; harita gibiydi ve boyutları yaşam kadardı çünkü onu haritalıyordu.’
(Haddon, 2004: 161)*

Mark Haddon’ın da dediği gibi mekan, kişilerin onu nasıl algıladıklarıyla şekillenir. En basit şekilde, geometrik bir alan olarak tanımlayabileceğimiz mekanın, zaman içerisinde farklı yaklaşımlarla beraber, daha geniş anlam çerçevesine oturduğunu görmekteyiz. Mekan, genel haliyle, insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk ve sınırları gözlemciler tarafından algılanabilen uzay parçasıdır (Simpson, 1989: 282). Türk Dil Kurumu, mekanı ‘yer’ olarak tanımlamaktadır. Benzer bir tanımlamayı Edward Casey, *Yerin Kaderi (The Fate of Place)*, 1997) isimli çalışmasında yapmaktadır. Casey, mekan ve yeri eş zamanlı olarak kullanmıştır ve mekan için geçerli olan her şeyin yer için de geçerli olduğunu savunmuştur.

‘Şu veya bu şekilde var olabilmemiz için herhangi bir yerde olmamız gerekiyor. Bir yerde olmak da, bir yer, bir mekan gerektirir. Soluduğumuz hava, üstünde durduğumuz toprak, sahip olduğumuz bedenler gibi, varolmanın kaçınılmaz bir ön koşuludur yer. Yer ve mekan ile çevriliyiz; yerin ve mekanın içindeyiz. Bir yerlerde yaşıyoruz, başka bir yerleri oralarda düşünüyoruz, oralarda ölüyoruz. Yersiz yurtsuzken de, yersiz işler yaparken de, bir yer kaplıyoruz. Bu mekan’ (Casey, 2013: 68).

Mekan kavramının felsefi ve sosyolojik bilimlere doğru genişlemesi, sosyal mekan teriminin kullanılmasıyla gerçekleşmiştir ve bu bağlamda mekanın kültürle olan ilişkisi de göz önüne alınmaya başlanmıştır. Mekan, sosyo kültürel, psikolojik

değerlendirmelere bağlı, fonksiyonel ve algısal bir boyuttur. Tüm bu değişkenlerin mekanla iletişimi karşılıklıdır. Mekan, bir toplumun dinsel inanışlarına, ekonomik yapısına, içinde yaşadığı coğrafi konumuna gündelik yaşamına, alışkanlıklarına, ahlaki ve sosyal değerlerine göre farklılık göstermektedir. Kısacası bir kültürü oluşturan, etkileyen ne varsa, mekanı da aynı şekilde oluşturmaktadır ve etkilemektedir. Kültür, mekanı yaratırken; mekan da kültürün şekillenmesinde öncelikli rol oynamaktadır.

Mekan üzerinden bir toplumun maddi ve manevi yaşam tarzı ya da başka bir deyişle kültürü hakkında bilgi edinilebilmektedir. Lewis Mumford *Tarih Boyunca Kent, 1968 (The City in History)*, isimli çalışmasında ilk toplumlardan bu yana sosyal ve ekonomik alanda yaşanan değişimleri ve bu değişimlerin mekan üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Bu bağlamda eski zaman mimarilerini değerlendirirken, bu mimarilerin özellikle anaerkil ve ataerkil toplumlarda belirgin bir şekilde farklılık gösterdiğini anlatmaktadır. Örneğin; anaerkil bir toplumda mimari yapılar, anne karnını temsil edermişcesine kubbesel bir şekilde yapılırken, ataerkil toplumlarda bu yapılar daha çok fallik şeklinde biçimlenmiştir (Mumford 1996: 42). Bu anlamda mekan, bir toplumdaki cinsiyet değerlerinin de göstergesidir.

Kültür ve mekan bağlamında başka bir örneği de Ernst Hans Gombrich *Sanatın Öyküsü, 1950 (The Story of Art)* çalışmasında vermektedir. Eski Çağ'ın en büyük medeniyetlerinden olan Eski Mısır'da Piramitler, tüm uygarlığın yaşayış şekline ilişkin önemli bilgiler vermektedir.

'Mısır uygarlığında kral, halkı üzerinde egemenlik süren kutsal bir varlıktı. Bu dünyadan ayrıldığı zaman, yanlarından geldiği Tanrıların yanına yükseleceklerdi. Piramitler ise olasılıkla onun gökyüzüne çıkışını kolaylaştıracaktı. Ama her şeyden de önce, kralın kutsal bedeninin korunmasını sağlayacaktı çünkü Mısırlılar, ruhun öte dünyada yaşamını sürdürebilmesi için bedenin korunması gerektiğine inanıyorlardı' (Gombrich, 1992:3 2).

Felsefe terminolojisi içerisinde mekan tanımlamasının nasıl ele alındığına bakıldığında, başlıca üç tanımın ortaya çıktığı görülmektedir: Mekanı hazne olarak yorumlayan görüşe göre, mekan içinde bir şey olsun ya da olmasın, var olan bir şeydir. Dolayısıyla bu görüşe göre, bir yerin mekan olabilmesi için o yerin varlığı dışında bir şeye ihtiyacı yoktur. İçinde insan ya da bir nesne olmasa da, o yer tek başına mekan olarak nitelendirilebilir. Bağıntısız mekan görüşünde mekanın varlığı, içerdiği şeye bağlıdır. Şeyler var ise (insan ya da nesne) mekan da vardır, şeyler yok ise mekan da yoktur. Örneğin durak olmayan boş bir alanda, otobüs bekleyen insan olduğu sürece orası mekandır ya da bir otobüs durağı, içinde insan olsun olmasın bulunduğu yeri mekan haline getirebilir. Ancak, boşluğa ya da bir yere, bağıntı kurduğu bir şeye (insan veya nesne) sahip değilse, o zaman mekan olarak tanımlanamaz.

Üçüncü mekan görüşü, mekanı hazne olarak gören ve mekanı bağıntısız olarak tanımlayan diğer iki görüşün sentezidir. Bu görüşe göre, mekan çok yönlüdür. Mekan ve şeyler (insan ya da nesne) birbirini tanımlamaktadır. İnsanoğlu sahip olduğu inancın gereklerini yerine getirmek ve günlük yaşamlarında inançları ile daha yakın bir bağ kurabilmek için cami, kilise, tapınak vb. mekanlar oluşturmuştur. İnsanın gündelik ve sosyal yaşantıları mekanı şekillendirebildiği gibi, mekanlar da insanların toplumsal ve bireysel pratiklerinde etkili olmuşlardır. Örneğin, eski kabilelerin tanrılar için yaptıkları törenler ve ritüeller her zaman bu amaç için yapılmış bir yapı ya da kapalı bir alan içerisinde gerçekleştirilmemiştir; yaşadıkları yerleşim yerinin belirli bir noktasında da bu törenler ve ritüeller uygulanmışlardır. Bu törenler için kapalı bir mekan oluşturulmamışsa da, eylemin sürekliliği ve varlığı o yere mekan niteliklerini kazandırmıştır (Mumford, 1996: 55).

Mekanın sosyal bilimlerin araştırma alanı içerisine girmesinde Marksist kökenli Henri Lefebvre'nin çalışmaları önemli yer tutmaktadır (1901-1991)

Fransız filozof ve sosyolog, çalışmalarında mekanın zihinsel, fiziksel ve sosyal varlığına vurgu yapmıştır (Lebevre, 2003: 10). Bunlar aynı zamanda sırasıyla ‘yaşanan’, ‘bilinen’ ve ‘algılanan’ mekanlardır; birbirlerinden ayrı değildir, birbirlerini kapsamakta ve birlikte var olmaktadır. Lefebvre’nin mekan sınıflandırmaları kavramın sosyal bilimler içerisinde daha da derinleşmesine katkıda bulunmuştur ve beraberinde akademik alanda mekana ilişkin pek çok eleştirel, kuramsal ve pratik çalışmalara da yer açmıştır. Bu nedenle mekanın kavramsal kökenlerini incelerken, Lefebvre’nin mekan çeşitlemelerini burada tanımlamak, konuyu daha kapsamlı bir şekilde algılamamızda bize yardımcı olacaktır.

Algılanan mekan (temsilin mekanları), toplumun gündelik eylemlerini içerisinde gerçekleştirdiği mekandır, mekansal pratiklerdir ve üretim ve yeniden üretim burada şekillenmektedir. Bu mekan, toplumsal pratikler tarafından üretilmektedir. Yaşanan etkileşimin sosyal mekanıdır.

Bilinen mekan (mekanın temsilleri), kavramsallaştırılmış mekandır. Şehir planlamacıları, mimarlar, mühendisler ve sosyal mühendisler tarafından tasarlanmaktadır. Sayılar veya sözel ve görsel işaretler, haritalar, krokiler veya planlar gibi mekan temsilleri (**Representations of Space**) ve kodlarla kurulmuştur ve onlara indirgenmiştir.

Yaşanan mekan (mekansal pratikler), karmaşık semboller ve anlamlarla kurulan temsili mekandır. Bu semboller ve anlamlar, çocukluk anılarını ve düşlerini de içermektedir; bireyseldir ve mutlak bir gerçeklik oluşturmamaktadırlar. Dolayısıyla da yanlışlıkları ya da doğrulukları da tartışılmaz. Bu anlamda, antropolojistlerin, psikoanalizcilerin ya da etnologların çalışma alanı içerisine girmelidir ve mekanın üretiminde belirli, özel bir rol üstlenmelidir.

Lefebvre’nin mekana olan yaklaşımı onu çok yönlü ve bütünlüklü olarak

anlamak üzerine kurulmuştur. Zaman ve mekan birbirleriyle kaçınılmaz olarak ilişki içerisinde. Lefebvre, zamanın mekanize ve ölçülebilir bir olgudan ziyade yaşanan bir olgu olduğunu savunmuştur. Bu nedenle mekanın nasıl üretildiği, inşaa edildiği, kodlandığı ve farklı pratiklerle nasıl kullanıldığı konusuna büyük önem vermiştir (Merrifield, 2000: 58). Mekan, insana bedeni kadar yakındır. Beden, yaşanan deneyimlerin parçasıdır, pratik ve duyulur bir alandır ve bu alanda mekan; kokular, tatlar, temaslar, duyulup, görülen olarak algılanmaktadır. Mekan, yaşantıların bütünlüğüdür, yaşamın gerçekleşmesine ilişkin mücadelenin yeri ve kendisidir (Lefebvre, 1991: 9-10).

1.1.1 Mekansal İletişim

Amerikalı antropolog ve kültürlerarası iletişim uzmanı Edward Hall, mekanı, kültürün öncelikli bir temsilcisi olarak görmektedir. Hall'a göre, bir mekanı yaratan ve tamamlayan unsurlar, bize bir kültüre ait özelliklerin bilgisini vermektedir. Mekanlar, insanların gündelik yaşantılarına, iletişim biçimlerine ve algılarına göre değişiklik göstermektedir. Mekanın yapısı, insan davranışları üzerinde etkili olduğu gibi, bireysel alışkanlıklar da bir mekanın oluşumunda öncelikli rol almaktadır. Mekana bakarak, kişilerin yaşam ve hatta inanç biçimleri hakkında detaylı bilgilere varabiliriz. İnsanların gündelik yaşamları, içlerinde bulundukları mekanlarla iletişim halindedir. Kişinin davranışları, düşünceleri ve duyguları, bulunduğu mekandan etkilenir. Bununla beraber kişiler arası iletişimde de mekan belirleyici bir rol üstlenmektedir. Mekanın, büyüklüğünden, ısısına ve içerisindeki bölümlerin yapılanmasına ve dekoruna kadar her şey iletişimi şekillendirmektedir. Örneğin en basit haliyle, büyük bir mekanda kişiler, belki seslerini birbirlerine duyurmak için daha yüksek sesle konuşmak ihtiyacını hissedebilirler. Ya da mekanın büyüklük hissi, kişinin düşüncelerini ve duygularını ifade etmesinde kendisini daha özgür hissetmesine neden olabilir (Hall, 1990: 52).

Mekan alışmaları, sadece mimarinin değil; iletişim bilimlerinin ve hatta psikolojinin de temel araştırma alanlarından biri olmuştur. Kişinin ruh hali, içerisinde bulunduğu mekanı değiştirir ve benzer bir şekilde mekan, içerisinde yaşayan kişinin duygusal durumuna göre şekil değiştirebilir. Lena Andersson'un çok satan kitabı *Aşk zerine Bir Roman, 2015 (Egenmktigt Frfarande)* isimli romanında, kahramanı Ester'in duygusal durumu ile içinde yaşadığı mekan arasında kurduğu iletişim, Ester'in sözleriyle aktarılmaktadır.

'Yatak odamı her gün, gözlerimi açtığım gibi düzenlemeye ve toparlamaya başladım. Böylece içimdeki karmaşayı ve sarsıntıyı birazcık da olsun yatıştırmayı umut ettim' (Andersson, 2013: 85).

Freudyen psikolojide ev, kişiliğin bilinçaltının başlıca göstergesi olarak kabul edilmektedir. Evin farklı bölümleri, bilinçaltının değişik yönlerine karşılık gelmektedir. Ev, kişinin en mahrem anlarının yaşandığı, kişilerin ilerine sırlarını yerleştirdikleri alanlardır. Bireyin belki de en fazla kendisi gibi davranabildiği mekandır, içinde yaşadığı ev. Bu nedenle herhangi bir bireyin portresi çizilirken, o kişinin içinde bulunduğu mekanın, evinin ayrıntıları üzerinde durulmaktadır. Bu şekilde o kişiyle ilgili doğrudan nitelendirmeler yapmak yerine, izleyiciye veya okura, sunulan ipuçları üzerinden söz konusu kişiler hakkında tahminlerde bulunmasına yarayacak n bilgiler sunulmaktadır. Yazınsal ve görsel haberlerde ve söyleşilerde veya biyografilerde söz konusu kişilerin içlerinde bulundukları mekanlardan ayrıntılar verilmesi de bu yüzdendir. Okur ya da izleyici, bu şekilde o kişiye dair daha yakın bilgiye varabilir, o kişiyle olan iletişimini ayrıntılandırabilir ya da derinleştirebilir. Mekan, ev, oda, gibi kişisel olabileceği gibi, iş yeri gibi resmi mekanlar ya da sokak, cadde, mahalle gibi kamusal mekanlar da olabilmektedir. Her mekan, insanla aynı çeşit ilişkiyi kurmaz. Mekan ve insanın ilişkisine göre, mekanların var oluş şekilleri de değişmektedir.

İnsanın duygularında ve düşüncelerinde, mekanın etkisi vardır. Mekanların tasarımında da insanların gündelik yaşamları ve yaşam biçimleri, ruh halleri etkilidir. Yani, birbirleriyle karşılıklı ilişki halindedirler. Çünkü insan, mekandan ayrı bir öge değildir. Tarih boyunca insan, ihtiyaçlarına ve isteklerine göre, içerisinde bulunduğu mekanı şekillendirmiştir. İnsanın mekanla olan iletişimi, kişisel olabildiği gibi, toplumsal olarak da biçimlenmektedir. Bir kişi, evinin odasını kendi zevkine göre düzenlerken, şehirler, kamusal alanlar, tek tek bireylerin isteklerindense toplumun ortak ihtiyaçlarına ve yaşam şekillerine göre şekillenmektedir. Bir toplumun yaşam şekli onun kültürünü oluşturmaktadır. Kültür, toplumun üyesi olarak bireyin bilgi, inanç, sanat, ahlak, kanun, gelenek ve diğer tüm yeterlilikleri ile alışkanlıklarını kapsayan bir sistemdir. (Tylor, 1881: 72) Mekanlar, kültürün önemli birer parçasıdır.

Mekan, sosyo kültürel, psikolojik değerlendirmelere bağlı, fonksiyonel ve algısal bir boyuttur. Tüm bu değişkenlerin mekanla iletişimi karşılıklıdır. Batı kültürlerini, kuzey, güney ve doğu kültürlerini karşılaştırdığımızda, bu kültürler arasında belirgin farklar görülmektedir. Sese, görüntüye, tada verdikleri tepkiler, birbirlerinden farklılıklar göstermektedir. Söz konusu olan bu farklı tepkilerin izdüşümlerini ise mimari yapılanmalarında da açıkça görmek mümkündür.

‘Japon evi gizli tutulmaz’ sözü, Japon kültüründen ve gündelik yaşantısından da bizlere ipuçları vermektedir. Çünkü kağıttan bölmeler, görüşü perdeler, ama sesi geçirir. Rahatsız olmamak için, alıcının kendi ses alma düğmesini kapaması gerekir. Japon lokantası gürültülüdür ama çoğu kimse rahatsız görünmez. Ses düğmeleri kapalıdır. Kuzeyliler ise, duymamak ve duyulmamak için ses geçirmeyen kalın duvarlar, çift ağır kapılar inşa ederler (Eagleton, 2000: 87).

Mekan ve kültür, birbirleriyle iç içe geçmiş, birbirlerini tamamlayan kavramlardır. Bir kültürü anlamak istiyorsak, öncelikle onun mimari yapısına bakmak hiç de yanlış sayılmaz. Ya da bir mimari yapıyı değerlendirilirken, ait

olduğu kültürü de göz önünde bulundurmak gerekir. Yerler ve biçimler; mekansal olaylar ve bu olaylardan kaynaklanan insani anlamlarla yüklüdürler. Dolayısıyla insanın mekansal davranışında anlam, en az mekanın kendisi kadar önem taşımaktadır.

Mekansal tasarımlar üzerinden bir kültürdeki sınıf yapılanması, iş bölümü, inanç sistemi ve dilsel oluşum, toplumsal cinsiyet gibi göstergeler okunabilmektedir. Lewis Mumford, anaerkil ve ataerkil kentlerdeki mimari farklılıkların altını çizmektedir. Anaerkil bir toplumda mimari yapılar, anne karnını temsil edermişcesine kubbesel bir şekilde yapılırken, ataerkil toplumlarda bu yapılar daha çok fallik şeklindedir (Mumford, 1996: 32). Bir toplumun sosyo-kültürel yapılanması, dini değerleri ve yaşamı, mimarisi üzerinden okunabilmektedir. Birbirleriyle karşılıklı etkileşim halindedirler. Hristiyan yapılar ve Müslüman yapılar, Budist yapılar ve Musevi yapılar birbirlerinden farklılık göstermektedir.

Sosyo-kültürel yapı, mekanın tasarımında ne kadar etkiliyse, aynı şekilde bu yapı, farklı mekanların algılanışında da benzer şekilde etkilidir. Farklı kültürlerle sahip iki kişinin, benzer mekanlar üzerinde hissettikleri, bu mekanlara ilişkin yaptıkları tanımlar, birbirinin aynı olmayacaktır. Deniz kenarındaki bir evin bir İstanbulluyla bir Dubailiye hissettirecekleri farklı olacaktır. Çünkü bu iki kültür arasında, belirgin farklar bulunmaktadır. Birinde deniz kültürü; diğesinde ise çöl kültürü hakimdir. Birinin yaşanmışlıklarını deniz hikayeleri oluştururken, diğerininkini ise çöl ve çöl kültürü hikayeleri oluşturacaktır. Mekan algısında, kültürün ne derece etkili olduğu; her ikisinin birbirine olan etkisi Psikolog Gibson tarafından da ortaya konmuştur. Gibson'a göre, gözün retinasında oluşan görüntü (imge) ile algıladığımız simge birbirinden farklıdır. Birincisine 'görüş alanı', ikincisine 'görüş dünyası' adı verilmektedir. Görüş alanı, görüş dünyasını besler ama onu belirlemez. Gözümüzle değil, beynimizle görürüz. Neleri, nasıl, ne biçimde ve ne değerlerde algıladığımız ise, çoğunlukla içinde yaşadığımız çevre tarafından (kültür) belirlenmektedir (Gibson: 1950: 227).

Mekanlar, bireylere; bireyler de mekanlara anlam katmaktadırlar. Bu anlam ilişkisi tek birey, tek mekan üzerinden olabileceği gibi, mekanlar ve toplumlar üzerinden de edinilebilir. Bir toplumun kültürel değerlerini, yaşam tarzını, inanışını anlamının öncelikli yollarından biri, o toplumun yaşadığı mekanı gözlemlemektir. Mekan ve toplum yapılanmasının en belirgin örneklerden biri olarak Mısır piramitlerini alabiliriz. Esk Mısır uygarlığına ilişkin bugün edindiğimiz bilgilerin en önemli kısmını, uygarlığın mimari yapılanmasından edinilmektedir. Mısırlıların kutsal yapıları piramitler üzerinden, bu uygarlığın eskiden nasıl yaşadıklarına, inançlarına, toplumsal yapılanmalarına ilişkin varsayımlarda bulunabiliyoruz. Mısır uygarlığı gibi devasa ve köklü bir milletin tüm sosyal ve bireysel pratikleri, içerisinde yaşadıkları mekanlar üzerinden okunabilmektedir.

Mekan, tüm sosyal hayatın yaşandığı alan olarak tanımlanmaktadır; verili toplumsal ilişkilerin ürünüdür. Sadece günümüz toplumlarının değil, aynı zamanda geçmiş toplumların da anlaşılması açısından, mekanlar önem taşımaktadır. Mekan, fiziksel bir alan olmanın ötesinde, kültürel bir göstergedir. İnsanlığın yaşadığı her döneme ait olarak mekanlar da değişim göstermektedir. Ortaçağ mekanları ile yeni çağ mekanları birbiri ile aynı değildir. Değişen ekonomik ve sosyal yapıların paralelinde mekanlar da değişim göstermektedir. Bir toplumda tarih içerisinde insan ilişkilerinin ne şekilde geliştiği, toplumun ticari eğilimi, kültürel yapılanması, o toplumun içerisindeki bireysel ilişkileri, toplumun hayatını sürdürdüğü mekanlar üzerinden öğrenilebilmektedir.

Her kültür sistemi yaşama biçimini, görülür veya saklı semboller dizgesiyle yansıtmaktadır. Bu görülür sembollerin başında, mekan anlayışı ve onun kullanılışı gelmektedir. Değişen kültürel ve ekonomik değerler, kendilerini öncelikle mekanlar üzerinden göstermektedir ve giderek mekanlar üzerinden de kişilerin bireysel hayatlarına kadar uzanmaktadır. Mekanın pek çok işlevi vardır ve farklı bilimlerin araştırma alanı içerisine girmiştir.

Yaşanan büyük sosyal değişimler, kent mekanları üzerinden okunabilir. Fransız Devrimi, insanların (hayatın en kenar yerlerinde yaşayan) ilk kez biraraya geldikleri kent mekanlarını da değiştirmiştir. Kentlerdeki büyük mekanların, topraklara, saraylara, devlet dairelerine öncelik verecek şekilde düzenlenmiş oluşu, o toplumdaki egemenlik ilişkilerini de ifşa eden bir dilsel kodlamadır. Mekanın kullanılması ayrı bir dilsel kodlamadır. Dil, yalnızca sözel kodlamaya dayanmaz. Bir müdür odasının memurların topluca oturduğu servislerden ayrı olarak düzenlenmesi bunu gösterir. Mekanın iş bölümünde bundan kaynaklanan insanlar arasındaki toplumsal konum farkına göre düzenlenmesi, o mekana giren herkesin anlayabildiği bir dil biçimi oluşturmaktadır. (Oskay, 2014:9)

Gündelik hayatımızın tamamını kapsayan ve şekillendiren mekan, insanlararası ve hatta daha da geneline gidersek, canlılar arası iletişimin en temel göstergelerinden ve belirleyicilerindendir.

1.1.2 Mekan Algısı ve Mekansal Deneyim

Mekan ve yer sözcüklerinin akademik amaçlarla aralarında farklar olsa da, çoğu zaman eş anlamlı kullanılmaktadır. Edward Casey'in *Yerin Kaderi, 1997 (The Fate of Place)* başlıklı felsefe tarihi kitabında, mekan ve zaman için geçerli olan her şeyin yer için de geçerli olduğunu savunmaktadır (Casey, 1997: 289). Var olabilmemiz için herhangi bir yerde olmamız gerekir. Bir yerde olmak da, bir yer, bir mekan gerektirmektedir. Varlık, yer ve mekan ile çevrilidir, yerin ve mekanın içindedir. İnsan, bir yerlerde yaşar, başka bir yerleri oralarda düşünür, oralarda ölür.

Charles Jencks, Saussurecu dil kuramlarından türetilen mimari işlevleri gözönünde bulunduran göstergebilimsel bir görüş ortaya koymaktadır. Jencks, mimarinin dilinin kendi yapısal öğelerinin başka öğelerle benzerlik ya da ayrılık ilişkilerine dayalı olarak kendi anlamlarını ürettiğini öne sürmektedir. Jencks, mimarinin soyut biçimlerini anlamak ve yorumlamak adına kullanılan kodların

daima bütün mimari çalışmaların deneyimlendiği ve okunduğu çeşitli bağlamları yansıtmayı ve buradan türetilmesi nedeniyle durağan ve değişmez olamayacağını belirtmektedir (Sarup, 1995: 201).

Bütün yazarlar, masaldan şiire, şiirden romana dek, bütün yazın dallarında mimari yapıtlar, mimari mekanlar betimleyerek. Yazınsal alanda betimlenen bir mimari yapıt düşseldir ve varolma aracı yazarın kullandığı sözcüklerdir.

Norberg Schulz (1971) mekanları fiziksel özelliklerine göre iç ve dış olarak birbirinden ayırmıştır. Buna göre, kentsel/toplumsal mekanlar açık mekanları oluştururken, yarı özel ve özel mekanlar ise iç mekanları belirtmektedir. Schulz, mekanı kentsel ve iç mekanlar olarak sınıflandırırken Bruno Zevi, kentsel mekanı kamusal alanlar ve özel mekanlar olarak iki bölüme ayırmaktadır. Zevi'ye göre kentsel mekan, insan eserinin 'boşlukları sınırladığı' her yerde, yani kapalı ve açık mekanlarda, kentte, sokaklarda, meydanlarda, caddelerde ve parklarda, bahçelerde sürmektedir (Zevi, 1974: 278). Kentlerde binalar arasında kalan tüm mekanlar, dış mekan ya da kentsel toplumsal mekan olarak değerlendirilmektedir. Kentsel mekanlar işlevsel ve yapısal olarak tanımlanmış kişi, grup veya grupların ortak toplumsal karakteristikleriyle olabildiği gibi çeşitli fiziksel, toplumsal, simgesel özelliklerle sınırları belirlenmiş oluşumlardır.

Kostof, kentsel çevrenin tanımlanmasında; mekanın anlam, iletişim, zaman ve çevrenin dört önemli faktör olduğunu vurgulamaktadır. Kentsel mekan özel ve ortak mekanlardan yani diğer bir deyişle kamusal alanlardan oluşmaktadır. Kamusal alan 'insanların normal günlük rutinlerinde ya da dönemsel şenliklerde fonksiyonel ve törensel aktiviteleri gerçekleştirdikleri, toplumu birbirine bağlayan ortak bir zemin olarak nitelendirilebilir (Kostof, 1999: 73). Kamusal alan, sokaklardan meydanlara ve parklara ve bunları çevreleyen binalara kadar uzanmaktadır ve şehirlerin en önemli parçalarını oluşturmaktadır. (Madanipour, 1999: 88) Bu nedenle kamusal alanların bir şehrin kimliğini oluşturmada önemli bir yeri vardır, ortak bir kimlik oluşturmaktadır.

Açık kentsel mekanların en önemli işlevleri, binaların arasında bir sosyal hayat (doku) oluşturmalarıdır. Bu sosyal hayat, birden fazla insanın kamusal mekanda birarada olmasını ve insanların birbirleriyle iletişim kurmalarını ve sosyalleşmelerini sağlamaktadır.

Özel ihtiyaçlarımız için ortaklaşa kullandığımız mekanlar, toplumun bir bireyi olarak ortak yer ve amaçlar için kullandığımız mekanlar, toplumsal mekanlardır. Bireylere ait ve özel ihtiyaçların karşılandığı mekanlar, özel mekanlar olarak tanımlanmaktadır.

Henri Lefebvre ise, mekanı üç kategoride ele almaktadır: Algı Mekanı: Duyularla algılanan fiziksel mekan, zihinsel Mekan: Mantıksal soyutlamaları ve kavramsallaştırmaları içerir, Sosyal Mekan: Sosyal bir ürün olarak bireyin ve toplumun geçiş eylemleriyle (hafıza, deneyim) tanımlamaktadır.

1.2. Mekan Algısı ve Bireysel Deneyim: Psikocoğrafya

Mekan konusundaki düşünceleri ve bu alanda yaptığı çalışmaları ile Henri Lefebvre ile paralellik gösteren Debord, mekana ilişkin pratik uygulamalar içerisine girmiştir. Debord'un çalışmaları özellikle de insan ve mekan iletişiminde kendisinden sonra gelen pek çok araştırmaya ilham olmuştur. Arkasından gelen araştırmalar, Debord'un izinden ilerlemiştir.

Mekanın, bireysel deneyimler yoluyla aktarılabileceği ve aynı kişinin vücudu gibi hissedilebilir bir alan olduğunu Lefebvre ve Hall kendi çalışmalarında vurgulamıştı. Guy Debord'un mekana olan yaklaşımı da bu noktada benzerdir. Ancak Debord, mekanın teorik açıklamalarından ziyade pratik keşiflerine yoğunlaşmıştır. Bu doğrultuda hayat verdiği Psikocoğrafya çalışmaları ve bu çalışmaların yöntemi olarak kullandığı ve Baudleaire'den ödünç alarak günümüze taşıdığı **Dèrive**, akademik alanda da kendisine geniş oranda yer bulmaktadır.

20. yüzyılın ikinci yarısında Guy Debord'un öncülüğünde başlayan Psiko-Coğrafya çalışmalarında insanın mekanla kurduğu iletişim temel alınmıştır. Psikocoğrafya'yı daha iyi anlayabilmemiz için öncelikle bu disipline kaynaklık eden Rus Fütürizmi'ne ve bunun Avrupa'daki benzeri olan Sürrealizm'e göz atmak iyi olacaktır. Böylece kavram, zihnimizde daha iyi yer edinecektir. Sürrealizm, özgür bırakılmış gerçeklik algısı demektir (Cardinal, 1978: 143). Sokağa çıkmak, kentte amaçsız ve programsız olarak dolaşmak sürrealistlere özgü bir davranış biçimi olmuştur.

Sürrealistler için sanat, yaşanan deneyimin kendisi demektir; sanat en başta gündelik hayattan beslenmeliydi. Bu nedenle gündelik hayatın geçtiği sokak ve mekanlar bambaşka bir algı ile yeniden keşfedilmeye davet edilmiştir; sokağa ve mekanlara sanatsal bir tanımlama yapılmıştır. Sokak, sürrealistlerle birlikte sanatın yegane kaynağı haline gelmiştir. Burada sürrealistlerin sokağa olan vurgusu, aynı zamanda gündelik hayata verilen önemi de içermektedir.

Gündelik hayatın geçtiği mekanın yansıması olarak sokak, sanatçının ilham kaynağı, onun en gizli hislerinin tercümanı hatta bazen kendisine bile itiraf edemediği taraflarının aynası olmuştur. Andre Breton, **Nadja** ile sürrealist kentin klasik metnini oluştururken, bir kadına duyduğu hisleri, Paris'in sokakları boyunca gezinirken anlatmıştır. Yazarın duygularına karşılık gelen Nadja değil; aslında şehrin kendisi olmuştur. Breton, bir kadına duyduğu aşkı Paris'in sokakları üzerinde anlatmıştır. Zaten Nadja ile karşılaşması da bu sokaklarda gerçekleşmiştir. (Breton, 1972: 17)

Aslında gündelik hayatın geçtiği bir mekan olarak sokak, Sürrealistler'den de önce, Edgar Allan Poe tarafından *Kalabalıkların Adamı*'nda, 1845 (**The Man of the Crowd**) işlenmişti. Poe, hikayesini sokak ve insan üzerinden oluşturmuştur, hikayenin ana çerçevesini kahramanın içerisinde bulunduğu mekan ve kahramanın bu mekanı algılayışı belirlemektedir. Poe'nun hikayesi Psikocoğrafya'nın ilk metinlerinden biri olarak kabul edilmektedir (Coverley, 2010: 73).

Poe'nun kahramanı Londra'da oturduğu isimsiz bir kafenin cam kenarından gazetesini okurken bir anda kafenin dışarısında akıp giden hayatı fark etmektedir. Gazetesini bırakarak sokaktan geçen insanları izlemeye koyulmaktadır. Sokağı aynı gazetesini okurmuşcasına okumaktadır. İzlediği her insanda kendisine dair farklı bir duygu haline işaret etmektedir. Bu haliyle hikaye, başlangıç kısmında Walter Whitman'ın 'Kendimin Şarkısı' isimli şiirini okura anımsatmaktadır (Person 2001, 158). Benzer bir şekilde Whitman, çevresini anlamlandırırken kendi duygusal izlenimlerini kullanmaktadır. Etrafını saran her şey aslında onun bir parçasıdır. Bu çerçevede yapılan tüm gözlemler, kişinin etrafıyla kurduğu iletişim ve onu anlamlandırma süreci tamamen öznel süreçlerden geçmektedir. Whitman için onu çevreleyen ortam, kendi varlığının bir uzantısıdır. Rastladığı her şeyde kendi yansımasıyla karşılaşmaktadır. Bu anlamda çevresi ile olan iletişimini tam bir farkındalık içerisinde kurmaktadır. Kendi kendisinin farkındalığına ulaşması ile birlikte içinde bulunduğu anın bilgisine erişebilmektedir. Böylelikle kişisel yanılsamalar kaybolmakta, her şey aslında nasılsa o şekilde görünmektedir.

Oturduğu kafenin cam kenarından sokaktan geçen insanları seyreden Poe'nun kahramanı sonunda 'kalabalıkların adamı'nı fark etmektedir. Ve bu andan itibaren okur, gözlemcinin karanlık yönlerine tanıklık etmeye başlamaktadır. Gözlemci, kafeden aniden çıkarak kalabalıkların içerisindeki adamı takip etmeye başlamaktadır. Onunla birlikte Londra'nın sokaklarında sabaha kadar dolaşmaktadır. Kendisini kalabalıkların içerisinde bir an bile ayırmayan bu gizemli adam, gözlemcinin zihninde merak ve korku yaratmaktadır. Hikaye içerisinde simgeler kendisine belirgin bir yer edinmiştir. Ve okurun adam üzerinde tahminlerde bulunmasına yardımcı olmaktadır. Adamın hançeri ve mücevheri yazının içerisinde belirleyici öğeler olarak dikkat çekmektedirler. O andan itibaren gözlemcinin yaşadığı endişe ve gerilim daha da artmaktadır. 'Güç' ve 'öfke', adamın taşıdığı hançer ve mücevherle anlam bulmaktadır, somutlaşmaktadır (Kennedy 1987, 118). Semboller üzerinden karakterlerle ilgili duygusal çıkarımlar yapılmaktadır. Poe, Kalabalıklar'ın Adamı'nda, nasıl

simgeler üzerinden okuru tahminler yaratmaya itiyorsa, Psikocoğrafya çalışmalarında da insanlar, kent içinde karşılaştıkları sembollerle kendi şehirlerini kendileri yaratmaktadır. Çünkü her bir öge, o ögeyle karşı karşıya kalan kişinin deneyimleri ve izlenimleri üzerinden farklılıklar taşımaktadır. Bu şekilde, kentsel deneyim de tamamen öznel bir süreç haline gelmektedir.

Sokak, kalabalık ve gözlemcinin anlamlandığı simgeler, okura sokağın resmini verdiği gibi daha da ötesinde aslında gözlemcinin kişiliğine ilişkin önemli bilgiler aktarmaktadır. Gözlemci, ‘Kalabalıkların Adamı’ ile kendi ‘karanlık’ tarafına yolculuk etmektedir. Ancak bunu, doğrudan doğruya değil, gündelik hayatı üzerindeki sıradan gözlemleri, deneyimleri, algıları ve seçtiği semboller doğrultusunda gerçekleştirmektedir (Sova 2001, 148). Şehir, sokaklar ve insanları birer metafor halinde gözlemcinin deneyimlerinde kendilerine yer edinmektedir.

Poe’nun 1840 yılında yayımlanan ‘*Kalabalıkların Adamı*’ kısa hikayesi, insan ve mekan iletişiminin simgeselleşmiş örneklerinden bir tanesidir. Gözlemci, burada kendi kişisel özelliklerini, görünür ve görünmeyen taraflarını sokak ve insanlar üzerinden okura iletmektedir. O halde, içinde yaşanan kentin algısı, her insana göre değişmektedir. Deneyimlerle, özlemlerle, korkularla ve arzularla şekillenmektedir.

Poe’nun kahramanı Londra’da oturduğu isimsiz bir kafenin cam kenarından gazetesini okumaktadır. Bu sırada aniden kafenin dışarısında akıp giden hayatı keşfetmektedir. Gazetesini bırakarak, sokaktan geçen insanları izlemeye koyulur. Sokağı, aynı gazetesini okumuşcasına okumaya başlar. Ve sokak, kendiliğinden bir hikayenin anlatıcısı konumuna gelir. Kafede oturup, dışarıyı seyretmeye koyulan hikaye kahramanının izlediği, anlattığı her insan, aslında kendisindeki bir duygu haline de karşılık vermektedir. Bu anlamda, hikayenin tam da bu noktasında insan ve mekan ilişkisi, çift taraflı olarak gerçekleşmektedir. Bir yandan anlatıcı sokağı izlerken, mekanla ilişkili hikayeler de oluşturmaktadır ve bu mekanı anlamlandırmaktadır; öteki taraftan anlatıcının mekanı yorumlama şekli, burada

dikkatini çekenler ve üzerinde durdukları da kendisiyle ilgili olarak okurlara tahminlerde bulunması için yol açmaktadır.

Poe'nun okurunu, hikayenin kahramanın yarattığı simgeler üzerinden tahminler üretmeye itmesi gibi sürrealistler de, insanları gündelik algıların dışarısına çıkarak, simgeler üzerinden mekanları yeniden üretmeleri üzerine cesaretlendirmişlerdir. Psikocoğrafya çalışmalarının temeli insan ve mekandır; insanlar, mekanlar içerisinde karşılaştıkları sembollere; bu sembolleri kendilerine has okuma yollarıyla kendi mekanlarını yaratmaktadırlar. Bu anlamda mekansal deneyim tamamen öznel ve özgün bir hal almaktadır. Mekan, yalnızca bir metafordur (Sova, 2001: 48).

Italo Calvino, *Görünmez Kentler*, 1972 (**Invicible Cities**)'de, insan ve mekan iletişiminin bilinçaltı boyutuna okuru davet etmektedir. Marco Polo, gezip gördüğü 55 şehri Kubilay Han'a anlatmaktadır. Diyaloglar ve şiirlerle şekillenen şehir tanımlamaları, okuru her seferinde hayali başka bir şehre davet etmektedir. Sürrealistlerin tanık olduğu haliyle mekan, düşsel bir şekilde hayat bulmaktadır. (Cardinal, 1978: 143). Calvino, *Görünmez Kentler*'de, tıpkı Sürrealistler gibi şunu söylemektedir: 'İçinde yaşadığınız, her gün sokaklarından onlarca kez geçtiğiniz şehir, köşe başında mucizeler barındırıyor olabilir. Mekanın büyüsunü deneyimlemek için ona her zamanki bakışınızdan daha farklı bir algıyla yaklaşmayı deneyin.' (Calvino, 2011)

Simgeler ve kişisel deneyimler üzerinden gündelik mekanların yeniden yaratılması fikrini daha iyi anlayabilmemiz için, bu eğilimin kaynaklarına göz atmak yerinde olacaktır. Avrupa'da Sürrealistler, sanatçıyı ve sokaktaki insanı, gündelik alışkanlıklarının dışarısına çıkmaya çağırırken, benzer bir hareket daha öncesinde Rus Fütüristler tarafından başlatılmıştı.

Alışkanlıkları Kırma (Ostranenie) Rus Fütürizmi'nin ortaya attığı bir anlayıştır. Bununla, her gün rastlanılan gündelik mekanlar, alışkanlıkların ötesinde bir algı üzerinden yeniden keşfedilmeye davet edilmiştir. Daha sonra bu anlayış Psikocoğrafya çalışmalarında da benimsenmiştir.

Her günkü aynı davranışların, takınılan benzer tutumların ötesine geçmek, temel prensip olarak benimsenmektedir. Öncelikle akım, kendisini sanat eserleri üzerinden göstermiştir. Fütürist Mayakovski, şiir üzerinden hareket ederek, klasik yazının gelenekleriyle oynamıştır. Başka bir fütürist Rodchenko, gözün bakma alışkanlıklarını bozmak üzere kent sokaklarında o zamana kadar görülmemiş kadrajlarda fotoğraflar çekmiştir.

Fütürizm, 20. yüzyılın ikinci yarısında Sitüasyonist Enternasyonel hareket olarak, kendisini kente ve gündelik hayata çevirmiştir ve çalışma alanını kent ile sınırlamıştır. Sitüasyonist Enternasyonel hareketin bir uzantısı olarak Psikocoğrafya, şehri ya da herhangi bir mekanı kişisel deneyimler üzerinden yeniden keşfetmeyi önermektedir. Guy Debord, Psiko-Coğrafya'yı şu şekilde tanımlamaktadır:

'Kişilerin davranışları ve duyguları üzerinde coğrafi çevrenin bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde gerçekleşen etkileri ve keskin kanunları üzerine bir  alışma' (Debord, 1955: 6)

Psikocoğrafya'nın genel hatlarını Ivan Chtcegllov, '*Yeni şehircilik   in     mler'de, 1953 (Formulary For a New Urbanism)* belirlemiştir. Charles Baudleaire'in **Flanuer** karakteri üzerinden yola çıkılmıştır ve onu, kendi uygulaması içerisinde yeniden yaratmıştır. Bu anlamda **Flaneur**'un derive yani; amaçsızca şehrin sokaklarında dolanma, Psikocoğrafya'nın kullandığı tekniklerden olmuştur.

Flaneur, Baudleaire'den 20. yüzyıla Walter Benjamin tarafından taşımıştır. Benjamin ile birlikte Flaneur akademik çalışmalarının temel kavramlarından biri haline getirmiştir. **Flaneur**,  ağdaş şehirlerin bir yansımasıdır, kökünden koparılmıştır ve  ağdaş şehirlerin, kalabalığı, gürültüsü ve cazibesi arasında kent sokaklarında amaçsızca dolanmaktadır. (Benjamin: 2010: 32) **Flaneur**, sokaklarda dolanır. Kendisini en rahat hissettiği yer, sokaklardır. Sokakları birer içsel mekan

olarak dolaşır, aslında kendi içine bir yolculuktur ve çağdaş şehrin beraberinde getirdiği bütün olguları da birbirine bağlamaktadır. Çağdaş kentin ve onun bütün uzantılarının üzerinde yarattığı hisler onun haritasıdır. **Flanuer**'un 'aylak aylak dolaşma' hali olan derive, günümüzde çağdaş kentleri deneyimlememizi sağlamaktadır.

Benjamin'e göre, flaneur tipini yaratan mekanın kendisidir yani Baudleaire'in anlatımıyla Paris'tir, Paris türlü yaşamlarla dolu bir peyzaja dönüştürülmüştür. Bu kent, flaneurün önünde bir peyzaj olarak açılmakta ve onu oda gibi içine almaktadır (Benjamin, 2016: 72).

Flaneur kelimesinin kökenleri 16. ve 17. yüzyıla uzanmaktadır. Göstermek, gezinmek, aylaklık etmek, zaman harcamak kelimeleriyle iç içe kullanılmıştır. Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde yeni anlamlar ve kavramlarla birlikte kelimenin ifade alanı çok daha genişlemiştir. Saint Beuve Flaneur'ü 'hiçbir şey yapmamanın tam tersi' olarak tanımlamıştır (Laurent, 2008: 43). Honore de Balzac ise gözün gastronomisi' demiştir. Benjamin **Flaneur**'ü modern şehrin en önemli figürü olarak kabul etmiş ve **Flaneur**'ün vazgeçilmezliği üzerinde durmuştur.

'Kuş için gökyüzü, balık için su neyse, Flaneur için de kalabalık odur. Onun tutkusu ve işi kalabalıkla tek vücut olmaktır. Evden uzakta olmamasına rağmen kendisini her zaman evinde hisseder. Dünyayı görür, dünyanın ortasında durur ve aynı zamanda onun dışındadır da. O, kalabalıkların aynasıdır.' (Baudleaire, 2004: 54)

Baudleaire için 'sokakların beyefendisi' olan **Flaneur**, şehri anlamada, paylaşmakta ve deneyimlemekte en önemli figür olarak kabul etmektedir. Bu anlamda **Flaneur**, sosyal, antropolojik, tarihi ve edebi kavramların hem içerisinde hem de dışarısında yer almaktadır.

Flaneur kavramı, akademik tartışmalarda modernite tanımlamalarında önemli bir yer almaktadır. Baudleaire'in estetik ve eleştirel yaklaşımı, modern şehrin bir inceleme alanı haline gelmesini sağlamıştır. Yeni Marksit Frankfurt Okulu, toplumun yapılanması üzerine şekillenen sosyal ve ekonomik eleştirileri ve Psikocoğrafya çalışmaları ile modern kentlerin insan deneyimlerine derinlik kazandırmıştır

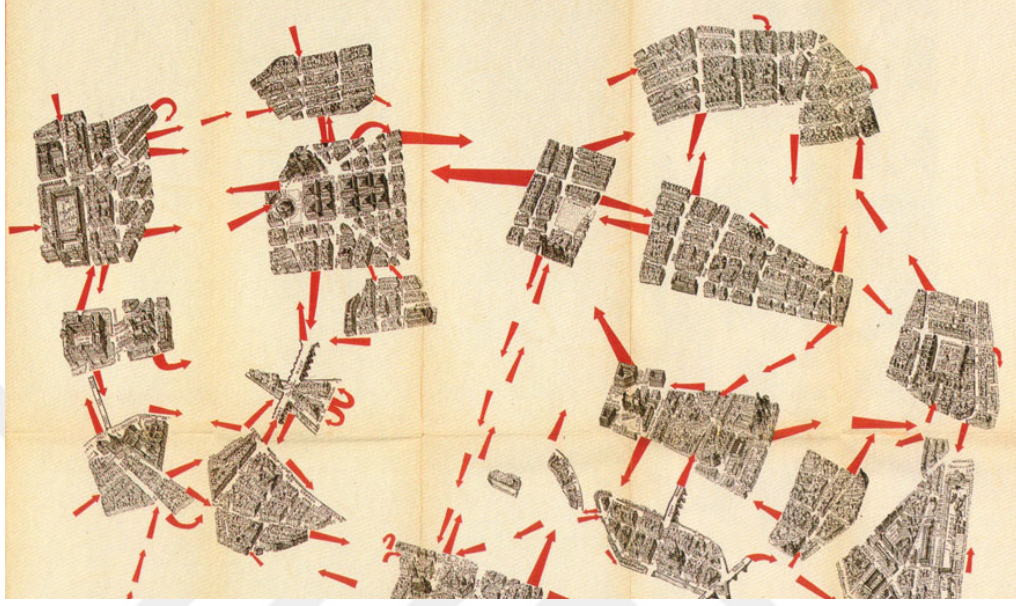
1.2.1 Psikocoğrafya'da Yöntemler

Son yıllarda, birbirinden farklı pek çok akademik disiplin, çalışma alanı içerisine mekan olgusunu dahil etmiştir. Mekansal bir kuram için disiplinlerarası zemin oluşmuştur. Psikocoğrafya çalışmaları da bu zemin içerisinde özellikle de son yıllarda giderek artarak kendisine yer edinmiştir. Psikocoğrafya çalışmaları ile sanat ile mimarlık arasındaki sınır giderek ortadan kaybolmuştur ve bu durumla birlikte eleştirel mekansal pratikler doğmuştur, mimarlık klasik sınırlarını aşarak, gündelik hayatta mekan pratiklerinde etkin rol almaya başlamıştır (Rendell, 2006: 13).

Mekanı kişisel duygular ve izlenimler üzerinden tanımlamak ve deneyimlemek olarak gösterebileceğimiz Psikocoğrafya, akademik alanın uygulaması içerisine girerek farklı yöntemlerle zenginleşmiştir. Guy Debord ve sürrealistlerin mekanı deneyimlemek üzere geliştirdikleri bir yöntem olarak Psikocoğrafya'da öncelikli olan **dérive**'dir yani dolanma ya da amaçsız bir şekilde şehir içerisinde gezinme (Debord: 2914: 28). Bu şekilde kişi, herhangi bir rotaya bağlı kalmaksızın, şehir kendisini nereye götürürse, oraya doğru gitmektedir ve kentin sürprizlerine açık kalmaktadır. Bu, tamamen öznel bir deneyimlemedir ve içerisinde önceden hazırlanmış planlar yoktur. Bireyin şehrin içerisinde rastgele dolanması hatta kaybolması, aynı zamanda kenti çok daha farklı bir çerçeve içerisinde keşfetmesine de yol açmaktadır. Gündelik koşturması içerisinde daha

önce fark etmediği şehre ilişkin pek çok şeyi keşfetmeye başlar (Calvino, 2011). Psikocoğrafya'da öncelikli olan diğer bir fikir ise, alışkanlıkların dışarısına çıkmaktır. Birey, alışageldiği eylemleri ve perspektifi bir kenara bırakırsa, yeni şeyler keşfetmektedir. Örneğin her gün gittiği işine farklı bir yol üzerinden ulaşması gibi. Böylece belki de daha önce hiç geçmediği bir sokaktan geçecek ve öncesinde hiç deneyimlemediği bir şeyi deneyimleyecektir. Alışkanlıkları kırmak konusunda başka bir yöntem de mekanı, şehri farklı bir şekilde, haliyle deneyimlemektir. Örneğin, bir sokaktan geçerken etrafa göz gezdirmek yerine, gözlerinizi kapamak, mekanın daha önce hiç fark etmediğiniz işitsel boyutunun ortaya çıkmasına yardımcı ve öncü olacaktır (Sand, 2016: 27).

Mekanı farklı ya da alışlagelmişin dışındaki boyutlarıyla yeniden deneyimleme ve yorumlama çalışmaları olan Psikocoğrafya çalışmaları zaman içerisinde kendisine daha çeşitli yöntemler geliştirmektedir. Giderek mimari, edebiyat, gazetecilik ve hatta güzel sanatlar gibi disiplinlerin çalışma alanı içerisine dahil olarak, kendisi için yeni yöntemler de kurmaktadır. Mimari çalışmalar tarafından uygulanan Psikocoğrafya yöntemlerinin başında haritalandırma yer almaktadır ve bu teknik *dérive* ile eş zamanlı olarak ilerlemektedir. Psikocoğrafya'da haritalandırma çalışmaları bireyin sıradışı bir şekilde dolanmasını teşvik etmektedir. Var olan haritalar üzerinde yapılan sanatsal ya da doğaçlama rotalar, katılımcılara olağandışı yeni rotalar üretmektedir. Bilinen en ünlü psikocoğrafya haritalarından bir tanesi, akımın öncüsü Guy Debord tarafından 1957 yılında çizilmiş olan Paris haritasıdır. Buna göre, şehir sakinlerinin hissiyatları üzerinden farklı mahallere bölünmüştür. Parislilerin kendi deneyimledikleri mahalle yapıları üzerinde zihinsel olarak hissettikleri mesafe, haritada oklarla gösterilmiştir. Amaçsızca dolanarak her birey kendi mahallesini bu haritalandırma üzerinden keşfedebilmektedir. Kalın kırmızı oklar, şehrin mahalle adaları arasındaki en yoğun kullanılan geçiş yollarını göstermektedir.

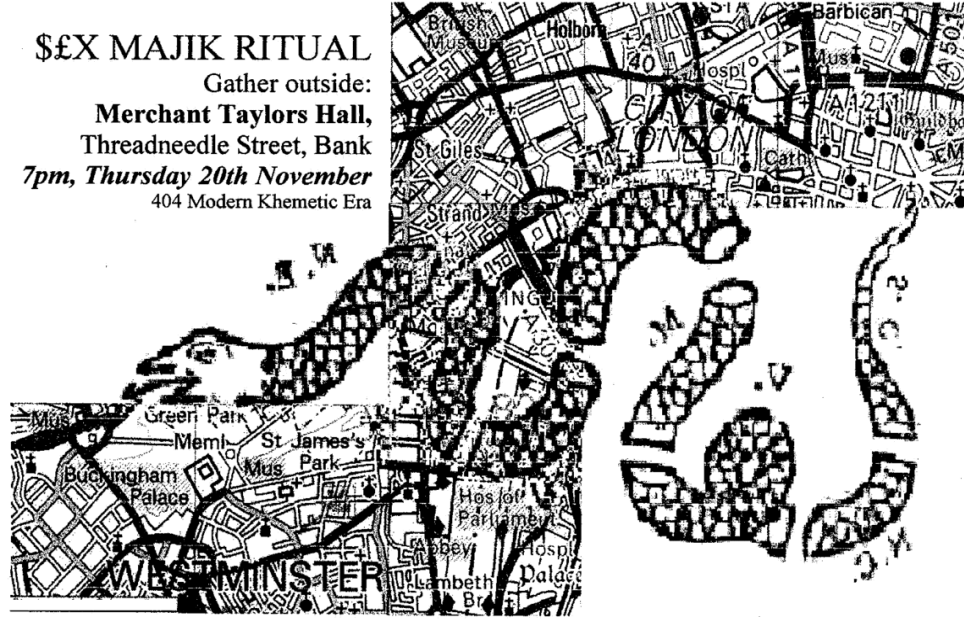


Resim i: Paris Haritası, Guy Debord, 1957.

Söz konusu benzer haritalar, daha sonradan şehrin ses haritası, koku haritası gibi çağdaş sanatçılar tarafından çeşitlendirilmiştir. Günümüze gelinceye kadar çok sayıda ve çok çeşitli disiplinler tarafından ele alınan Psikocoğrafya haritalandırma çalışmaları bulunmaktadır.

Bir başka teknik ise zihinsel derivedir. İlk olarak Daniel Defeo'nun hayat verdiği **Robinson Cruouse** karakteri tarafından uygulandığı kabul edilmektedir.

1990'lardan itibaren Psikocoğrafya özellikle de Londra'da giderek popüler bir çalışma alanı haline gelmiştir. Uygulama yöntemlerinin getirdiği yaratıcı fikirler, aynı zamanda şehrin daha da çekici bir hale gelmesine yardımcı olmaktadır. Büyü, romantik ve gotik öğeler kullanılarak her günkü şehir üzerinden yepyeni bir deneyim ortaya çıkarılmıştır.



Resim ii: Londra'nın büyü haritası. Yılan simgesi üzerinden şehrin yeniden haritalandırılması. EvOL. 2004

Başka bir Psikocoğrafya çalışması, Alan Moore'un **From Hell** (1999) isimli çizgi roman çalışmasıdır. (Kaufman, 2006: 54) Hikayenin atmosferini Londra sokakları ve etrafındaki mitler oluşturmaktadır. Şehir, mitler ve hayaller aracılığıyla yeniden inşa edilmektedir.

Aleksandar Janicijevic'in '**Urbic: Language of the Urban Public**' isimli çalışması da yine son dönemlerde Psikocoğrafya üzerine dikkat çekici işlerden birisidir. Araştırmacı kent içerisinde görmezden gelinen ya da gözden kaçan kentsel sembolleri kullanarak şehir imgelemine küresel bir perspektifte, benzerlikler ve karşıtlıklar kapsamında yeniden oluşturmuştur.

Magda Starwaska'nın **East Hypern West** isimli çalışması ise, Psikocoğrafya çalışmasında mekan olarak İstanbul'u seçmiştir. Kentin çeşitli yerlerinden, deniz altı da dahil olmak üzere ses kayıtları alınmıştır. Starwaska, İstanbul'un işitsel

haritasını çıkardığı projesinde bu sesleri LP formatında bir de kitapçık eşliğinde biraraya getirmiştir. Aylin Ünal, Barkın Engin ve Selçuk Artut ise işitsel İstanbul teması altında projeye metinleriyle destek olmuşlardır. Yazarlar, kenti duydukları sesler üzerinden yeniden betimlemişlerdir.

1.2.2. Dijital Çağda Psikocoğrafya Uygulamaları

Psikocoğrafya’da, yöntemler ve uygulamalar, zaman değiştikçe, zamanın ve mekanın gereksinimlerine göre, kendisini yenilemiş ve geliştirmiştir. Şehirlerin giderek kamusal alanlarını özelleştirme eğilimleri içerisine girmeleri, cadde ve sokakların giderek daha da daralmaları, bulvarların giderek ortadan kalkmaları en başında zaten Flanuer’un kentiyle olan ilişkisini değiştirmişti (Baudleaire, 2004: 86). Sanayi devrimi ile yeni görünüme ulaşan kentlerin, içerisine girdiği değişim hali, günümüzde de devam etmektedir. Bugün artık, İnternet ve teknolojilerinin hakim olduğu kent kültüründe flanuer de yeni gezinlemeler düzenlemektedir. Psikocoğrafya’nın öncelikli yönteminin derive yani gezinmek, dolanmak olduğunu daha önce belirtmiştik. Günümüz şehirlerinin düzeni veya karmaşası, gezinmeyi, dolanmayı ya da kaybolmayı eski zaman kentleri gibi mümkün kılmamakta. Her şeyin İnternet ortamına aktarıldığı günümüzde, sokaklar da İnternet’te varlıklarını sürdürmektedirler. Dijital Harita olarak adlandırabileceğimiz GPS’ler ile kişi rotasını anlık olarak cep telefonundan izleyebilmektedir. Bununla beraber dijital çağ, beraberinde bazı yeni akım psikocoğrafya uygulamaları da getirmiştir. Bunların da başında dijital derive uygulamaları gelmektedir. Telefonların ya da İnternet’in GPS özellikleri de kullanılarak, kişilere İnternet ya da dijital ortamda bulundukları şehre ilişkin yeni, alışlagelmemiş, sıradışı rotalar yaratılmaktadır.

Drift cep telefonuna indirilen popüler Psikocoğrafya uygulamalarından bir tanesidir. Kanadalı araştırmacı Justin Langlois tarafından geliştirilen bu yöntem,

kullanıcının bulunduğu yeri harita üzerinde belirlemektedir. Daha sonra da kullanıcıya bulunduğu yer üzerinden çeşitli talimatlar vermektedir. ‘100 metre sağa git, karşına çıkan ilk dükkanın fotoğrafını çek, şimdi sola dön...’ Uygulamanın verdiği talimatları izleyen kullanıcı en nihayetinde kendisini gündelik rotasının çok dışarısında bir rotada bulmaktadır. Ayrıca uygulama üzerinde verilen ‘karşına çıkan beşinci durağın fotoğrafını çek, altıncı caddenin sesini kaydet’ gibi talimatlar da, kullanıcıların belki de daha evvel şehrin dikkat etmedikleri bir yönüne ilgilerini çekmektedir. Brokencitylab isimli İnternet sitesi, uygulamayı ayrıntılarıyla açıklamaktadır.

Güney Afrikalı sanatçı Eduarda Cacahuo tarafından geliştirilen Derive app, kullanıcıların içlerinde bulundukları bölgeyi ya da şehri rastgele olarak keşfedebilmelerini amaçlayan bir uygulamadır. Situansiyonistlerin Psikocoğrafya uygulamalarından kendisine ilham almıştır ve bunları dijital bir platformda kullanıma açmıştır. Şehir, *sanki bir oyunun içerisindeymişçesine deneyimlenmektedir*. Ve uygulama üzerinde, kullanıcılara verilen talimatlarla bireylerin rastgele biçimde gündelik iletişim içerisine girmeleri hedeflenmektedir. Birbirini daha önceden tanımayan iki kişi, birbirleri ile karşılaşarak, iletişime geçmektedir. Uygulamada yer alan görev kartları ile bireyler, aktif bir şekilde şehri deneyimlemektedirler. Örneğin, *‘gördüğün mavi paltolu ilk kişiye merhaba de.’*

Amerikalı mimar ve araştırmacı Mark Shepbard’ın geliştirdiği Serendipitor, kullanıcılarının mahalleri içerisinde rastgele olarak dolanmalarına yardımcı ve teşvik olmaktadır. Alternatif yol bulma uygulaması alt başlığıyla kendisini tanımlayan uygulama, kişilerin beklenmedik bir şeyler keşfetmelerini amaçlamaktadır. Uygulamanın temel prensibi daha evvelki uygulamalarla aynı mantık üzerinde çalışmaktadır. Kullanıcılar, sonrasında kendilerine verilen talimatlarla içlerinde bulundukları bölgeyi yeniden, farklı bir açıyla deneyimlemektedirler. Uygulamayı kullanan kişi, gitmeyi amaçladığı yeri saptamaktadır. Uygulama, kullanıcıya o yere ulaşmasını sağlayacak alternatif bir

rota yaratmaktadır. Rotanın basitliği ya da karmaşıklığı kullanıcı tarafından kontrol edilebilmektedir. Belirlenen rota üzerinde daha sonra kullanıcının fotoğraflar çekmesi istenmektedir, bu fotoğraflar İnternet üzerinde diğerkullanıcılarla da paylaşılabilir.

Stephane Degoutin ve Gwenela Wagon tarafından geliştirilen **Random GPS**, kullanıcılarının araba içerisinde yollarını rastgele olarak bulmalarını amaçlayan bir uygulamadır. Kullanıcıların varmak istedikleri yere, kendi belirledikleri zaman dilimi içerisinde, çeşitli alternatif yollar üzerinden varabilmelerine yardımcı olmaktadır. Her zamanki kullanılan genel geçer rotalar yerine, farklı rotalar yaratılmaktadır.

Söz konusu bütün bu uygulamalarda, benimsenen ortak fikir ‘rastgelelik’ tir. Bu fikrin vurgulanmasının amacı ise, bireye farklı, alternatif rotalar yaratabilmektedir. Planlanmış bir güzergahın aksine, rastgelelik fikri vurgulanarak, kişilerin gündelik rutinlerinin dışarısına çıkabilmeleri hedeflenmektedir (Snclair, 1997: 87).

Çalışmamın üçüncü bölümünde de söz ettiğim üzere, bu projenin de ana fikri rastgelelik üzerine odaklanmaktadır. Katılımcılara sunulan rastgele görüntüler üzerinden, katılımcıların deneyimledikleri mekanları yorumlamaları amaçlanmaktadır. Bu anlamda bireylere birtakım sorular yöneltilmektedir. Sorular, özellikle hikaye anlatma tekniklerinden yararlanılarak, nesnel deneyimlerden, bireysel deneyimleri vurgulamaya yönelik olarak hazırlanmıştır.

2. İNSAN VE MEKAN İLETİŞİMİNDE BOĞAZİÇİ YALILARININ MEKANSAL TEMSİLLERİ

2.1. Sanat Eserlerinde Boğaziçi Yalıların Mekansal Temsilleri

İnsan ve mekan ilişkisi çerçevesinde, mekanı yorumlamanın öncelikli yollarından biri de sanat olmuştur. Sanat Psikocoğrafya'nın yöntemsel olarak benimsediği disiplinlerin başında gelmektedir. Mekanın bıraktığı hisler, kendilerine sanat eserlerinde yer edinmişlerdir. Böylece mekan farklı yorumlarla yeniden var olmuştur. Sanat eserleri, bize mekan ile ilgili alışlagelmişin dışındaki duyguları iletir çünkü daha çok hayal gücüne dayanmaktadır. Sanat, mekanın sesi, rengi, duyusu, yaşanmış ve yaşanmamaşıdır.

İyi bir sanatçı, bir seyircinin bir mekanı, orada hiç bulunmamış bile olsa, deneyimleyebilmesini sağlayabilir. Kullandığı renklerle, dokuyla, perspektif ve sesle, izleyicinin mekanı deneyimlemesine yardımcı olabilir. Hatta öyle ki seyircinin mekana ilişkin öğrenilmiş bilgilerinin dışına çıkmasına yani alışageldiği bakış açısının dışında bir algıyla mekana yaklaşmasına yardımcı olabilir. Robert Hall, **Hidden Dimensions** (1966) isimli eserinde, sanatçının mekanı yorumlamasına ve izleyicinin bunun üzerinden yaşadığı deneyime değinmektedir.

'Pek çok sanatçı, farklı derecelerde de olsa, bir çeşit soyutlama ile haşır neşirdir. Yaptıkları ne olursa olsun, sonuçta görüntüye dayalıdır ve diğer duyulara da ithaf edebilmesi gerekir. Ressamlar asla doğrudan bir meyvenin kokusunu ya da tadını, bir tekstilin dokusunu ya da bir bebeğin annesinin memesinden süt akıtan sesini veremezler... Yine de gerek dil olsun, gerekse resim, bu çeşit şeyleri simgeleştirebilirler. Ve bunu bazen öylesine de etkili bir şekilde yaparlar ki izleyici de neredeyse gerçeği ile aynı etkiyi uyandırırılar.' (Hall, 1990: 53)

Yalıların sanat eserlerindeki tasvirleri, bize kendi başımıza deneyimleme şansı bulamadığımız yalıların geçmiş zaman hallerine ilişkin çeşitli bilgiler

vermiştir. Ve bize bir mekanı sadece görsel olarak değil, işitsel, duyuşsal, kokusal ve hatta dokunsal anlamda da deneyimleyebilme şansı sağlamıştır. Kişisel deneyimlerimiz neredeyse yok denilecek kadar az olduğu mekanlara ilişkin, bize aktarılan sanat eserleri sayesinde bilgi ve izlenimi sahibi olmaktadır. Bu aktarımın ne şekilde olduğu ise tarih içerisinde zamanın dinamiklerine de uygun olarak değişiklik göstermektedir. Boğaziçi Yalıları'nın sanattaki temsillerini incelediğimizde bu tasvirlerde öncelikli olarak iki dönemim baskın etkilerini görmekteyiz: Cumhuriyet'ten önceki ve sonrası.

Boğaziçi'nde yapılaşma 17. yüzyılda başlamıştır, bu tarihten itibaren sahil şeridinde yer alan kıyı yapıları Boğaziçi'nde kendine özgü bir yaşam şekli meydana getirmiştir. 18. yüzyılda yapılanmalar giderek artmıştır ve sahil kenarlarındaki yalılar, özellikle de hanedan ailelerine ve üst düzey ailelere ev sahipliği yapmıştır.

Boğaziçi şeridi 19. yüzyılda kentin uzantısı haline gelmiştir. Boğaziçi köyleri, banliyöleşmiştir. 1852'de Şirket-i Hayriye, deniz seferlerini sürekli hale getirmiş, bu da Boğaziçi ve çevresindeki hayatın kolaylaşmasını, şehrin iç kesimleriyle bağlantısının hızlanmasını sağlamıştır. İstanbul kıyı şeridinde yer alan yalılar, 19. yüzyıl başından 20. yüzyıl başına kadar farklı dönemler içerisinde yıkılmış, yanmıştır ve el değişmiştir (Tonguç, 2014: 85).

Yalıların başlangıçta, kentle bağlantısı, konumlarından ötürü kurulamamıştır, bu nedenle bir parça da olsa yalıtılmış bir halleri bulunmaktadır. Boğaziçi'nin ve yalıların kent hayatı içerisine girmesi, 18. yüzyıl ve 19. yüzyıl dönemlerinde gerçekleşmiştir. Bu zamanlarda ulaşım olanaklarında meydana gelen değişimler ve gelişimler, yalı bölgelerinin halkla ve kentin iç kesimleriyle olan iletişimini artmıştır. Boğaz'ın şehrin iç kesimleriyle olan bağlantısının artması burada sadece yapılanmalarının artmasına neden olmamış; aynı zamanda iskanlarla birlikte bu çevrenin sanatla olan bağının da yükselmesine neden olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren Boğaziçi giderek daha fazla edebiyatın konusu haline gelmiştir. Böylece halktan yazarlar, bu meskenleri halka anlatmışlardır. Bu

anlamda Boğaziçi'nin edebiyattaki tasviri, resimdeki yansımasından farklılık göstermektedir. Resimde, daha çok sarayla bağlantısı olan ve yabancı uyruklu ressamlar Boğaziçi'ni daha ziyade oryantalist bir üslupla resmederken, edebiyat Boğaziçi yalılarının halkla kavuşmasında öncü olmuştur.

Boğaziçi yalılarının güzel sanatlar içerisinde tasvir edilmeye başlaması 18. yüzyılın başlarında olmuştur. Bu tarihten itibaren yalılara ilişkin yazınsal ve görsel eserler ortaya çıkmıştır. Dönem kendi siyasal ve toplumsal yapısı gereği, batının etkisini, gündelik hayatın içerisinde de gittikçe artan bir şekilde gösterdiği ve Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü kaybetmeye başladığı zamanlardır. Yalılarının, bu dönemde yabancı ressamlar tarafından özellikle oryantalist bir üslupla resmedildiğini görmekteyiz. Yazarlar ise, daha toplumsal bir bakış açısıyla ve içlerinde bulunduğu dönemin de etkisiyle (yıkılmaya yüz tutan bir imparatorluk) yalıları çoğunlukla karamsar ve hüznü mekanlar şeklinde çizmişlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılması ve Cumhuriyet'in ilanından sonra, toplumsal ve aile hayatındaki değişim, yalı yaşantısını da etkilemiştir. Osmanlı döneminde yalı, saray geleneğinin bir uzantısıdır, haremlik ve selamlıktan başka, hizmetlilerin konakladığı bölümler ve mutfak ayrı bir yapı olarak bahçede yer almıştır. Ancak Osmanlı'nın dağılmasıyla yalılar, bu biçimlerini kaybetmişlerdir ve yerlerini daha çok apartman tipindeki yapılara bırakmışlardır (Gülersoy, 1970: 52). Yalılarda oturan kişiler ise haneden üyeleri ve devlet çalışanları yerine, zengin iş adamları ve yabancı elçiler olmuşlardır.

Yalılarının bakımının çok pahalı olması ve Osmanlı'nın eski varlıklı ailelerinin güçlerini kaybetmesi, buraların gittikçe bakımsız kalmasına neden olmuştur ve çoğu eski hallerini kaybetmiştir. Ayrıca ahşap oldukları için buralarda çoğunlukla büyük yangınlar çıkmıştır. 1980'lerden itibaren yalılarının sayıları gittikçe azalmıştır. Çoğu yıkılmış veya yanmıştır. Günümüze kadar ulaşamamış yalılar hakkında en fazla bilgi, Osmanlı'da XVII. yüzyılın Boğaziçisini anlatan Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden ve III. Selim devrinde bir ara başmimarlık yapmış olan Melling'in (1763-1831) XVIII. yüzyıl sonlarını gösteren gravür ve

panaromalarından öğrenilebilmektedir.

‘İstanbul’un ruhu ve gücü Boğaz’dan gelir. Oysa şehir başlangıçta Boğaz’ı fazla önemsememiş, burayı bir yol, güzel bir manzara ve son iki yüzyılda bir de yazlık bir saray ya da yalı yeri olarak görmüştü. Bir dizi Rum balıkçı köyünün halkından başka kimseciklerin yaşamadığı Boğaz’a on sekizinci yüzyıldan itibaren Osmanlı seçkinleri sayfiye yeri olarak yerleşmeye başlayınca da, özellikle Göksu, Küçüksu, Bebek, Kandilli, Rumelihisarı, Kanlıca civarında İstanbul’a ve Osmanlı uygarlığına ait dışa kapalı bir kültür geliştirdi’ (Pamuk, 2003: 122).

20. yüzyıl edebiyatı, bize Boğaziçi yalılarının güncel halleriyle ilgili gerçekçi ve detaylı bilgiler vermektedir. Robert Hall, mimari mekanların edebiyattaki tasvirlerini değerlendirirken, edebi eserlerin bir mekana ilişkin bilgi edinmede bilimsel bir kaynakça olarak gösterilip gösterilemeyeceğini sorgulamıştır. Hall’e göre, edebiyat eserleri, okurlara bir mekana ilişkin sadece oranını üç boyutlu tanımını vermekle kalmıyor aynı zamanda; okurun belki birebir temasında gözden kaçıracağı belirli noktaları da fark etmesini sağlıyor (Hall, 1990: 100).

‘İstanbul’da yaşamak için insanın yalısının olması lazım,’ der Salah Birsell, **Boğaziçi Şıngır Mıngır**’da ve Boğaz’ın tüm yaşanmışlıklarını ayrıntılarıyla kaleme alır. İstanbul manzarası en iyi Boğaz’dan seyredilmektedir. Ve Boğaz, erguvanlarıyla, kayıkhaneleriyle, yeşilin 88 tonuyla, meyve ve çiçek bahçeleriyle, fiskiyeleriyle ve havuzlarıyla İstanbul’un ruhudur. Kağıthelvacılar, ketenhelvacılar, çam sakızları ve elma şekerleri Boğaz’a kokusunu vermektedir. Mevsime göre, ağaçlarda açan kiraz, şeftali, çağla, üzüm, erik, şerbet yalıların bahçesini süslemektedir. Yalı, demek doğanın coştığı ve denizin de bu coşkuya gerek musikisiyle gerekse binbir çeşit balıklarıyla katıldığı bir İstanbul sefahatnamesidir. (Birsell, 2005: 47)

Boğaziçi’ndeki yalının ‘*fildişinden kule*’ olarak tasvir edildiği Mehmed Rauf’un **Eylül**’ü (1901) Türk Edebiyatı’nın ilk psikolojik romanıdır. (1901)

Roman, Yenimahalle’de konumlanan, Sultan Hamid dönemine ait bir yalının etrafında geçen yasak aşk hikayesini konu almaktadır. Hikayenin kahramanları Suat ve Süreyya, yaşamakta oldukları köşkten çıkarak, yalıya taşınmışlardır. Romanda, köşk ile yalı birbirine karşıt iki sembol olarak alınmıştır. Köşk, karaya bağlı geleneksel, muhafazakar yaşama biçimi temsil ederken, yalı denize bağlı, yeşilliklere ve ufka açılmış geniş bir hayatı, eğlenmeyi, modernliği, batıya dönük yaşama biçimini simgelemektedir.

Rauf’a konu olan yalının özellikle de denizle olan ilişkisi vurgulanmaktadır. Karakterler, öğlen saatlerinde balkonda oturup, mavi yeşil suları izlemektedirler.

‘Sonra arabaya bindikleri zaman Süreyya, ‘fildişi yuva’sını anlatırken her şeyi unuttu. O kadar coşkunlukla anlatıyordu ki, Necip bile içinden yükselen zehirli sesi unutarak olayın akışına kapıldı. Süreyya övdükçe Suad, Necip’e dönüyor, ‘Sahi mi Allah aşkına, sahi mi?’ diye soruyordu. Evet, hepsi sahi idi, bu fildişinden yuva, Boğaz’ın üstünde kavakların yanında, Yenimahalle’nin bir köşesinde, tümüyle fildişinden yapılmış kadar temiz parlak, Pazarbaşı’ndaydı. Otuz yedi liraya tutmuşlardı, içi yarı döşeli idi. Süreyya, ‘Suad, piyano da var’ diyordu. Bunların hepsi Suad’ı seviniyordu. Süreyya, oranın sessizliğinden, gölgesinden, manzarasından coşkuyla sözediyor, söyleyeceği şeylerin çokluğundan eksik anlatarak, ‘deniz kapısına kadar geliyor,’ diye sevincinden taşıyordu. (Rauf: 2003:26)

Rauf, Boğaziçi’ni ve yalılarını eserinde romantik bir üslupla anlatmıştır. Suat’ın kocası Süreyya, denize tutkundur, ne zaman fırsatını bulsa, yapmaktan en çok hoşlandığı şey, teknesiyle denize açılıp, saatlerce denizde gezinmektir. Süreyya, yalının balkonundan bütün Boğaziçi’ni bir göle benzetmektedir.

Suad, müzik tutkunudur ve yalıda yalnız kaldığı zamanlarda en çok piyanosunu çalmaktan hoşlanmaktadır. Halasının oğlu Necip ile de yasak aşkları müzik sevgisiyle başlar ve ikili hiç yaşamadıkları aşklarını piyano notaları aracılığıyla yaşatırlar. Dönem, operanın tüm Beyoğlu’nda ve Boğaziçi’nde dinlendiği, popüler olduğu dönemlerdir. Dolayısıyla Eylül’ün boğazda yaşayan

kahramanlarının hayatlarında da opera eksik olmamaktadır.

‘Necip ve Suat’ı birbirine yaklaştıran piyano, notalar operadır. Granviya’yı ikisi de severler. Faust’un valsi, Rigoletto’nun marşı, Trovatore, Traviyata Yeni Mahalle’de yankılanır. ‘Adiyö del Pasto’, Bu Kadar Genç Ölmek’, ‘Ah Belki’ parçaları çalınır. Necip’e göre Verdi işin içine girdi mi, her şey değişmektedir.’ (Rauf, 2003: 45)

Eylül’de hikayenin bir bölümü Beykoz’da geçmektedir, buradaki çiçekler, çayırılar, çiçeklerin kokuları romanda ayrıntılarıyla anlatılmaktadır. Eylül, kırmızı, mavi, mor, beyaz çiçeklerle, lüfer avları, boğaz gezileri ve deniz kokuları arasında Boğaziçi’nde geçen hüzünlü bir aşk hikayesidir. Hüzün, hikayenin geçtiği yalının atmosferini oluşturmaktadır, mekan, hüzün ve aşk üzerinden tanımlanmaktadır. Bemebeyaz yalı sadece el değmemişliği ya da saflığı değil; bir yandan da kahramanların yalnızlığını temsil etmektedir. ‘Eylül’de, Boğaziçi yalnız bırakılmış insanın ruh dünyasını dört bir yandan çevreleyen eşsiz bir dekordur (İşli, 2010: 180) Boğaziçi aynı zamanda, Beyoğlu’nun aksine nezaketin ve asaletin sembolüdür.

Halit Ziya Uşaklıgil’in televizyon dizisine de uyarlanan ‘**Aşk-ı Memnu**’su yalıda geçen başka bir yasak aşk hikayesini konu almaktadır. Adnan Bey 50’li yaşlarında zengin bir İstanbul beyefendisidir, hikayeye konu olan yalı, İstanbul’un en ünlü ve en büyük yalılarından biridir, onun adını taşımaktadır. Bihter isimli kendisinden yaşça çok küçük olan biriyle evlenmiştir ancak, Bihter, Adnan Bey ile evlenirken onun servetinden faydalanma hayalleri içerisine girmiştir ancak, kısa sürede evlilikten sıkılmış ve başka birine aşık olmuştur. Aşk-ı Memnu Bihter ve yasak aşkı Behlül’ün arasında geçmektedir. Boğaziçi Yalısı, bir kere daha yasak aşk hikayesine mesken olmaktadır. Gizlilik ile yalı bağdaştırılmaktadır. Hikaye, ilk defa 1975’te Halit Refiğ tarafından beyaz perdeye uyarlanmıştır ve Müjde Ar’ı hikayenin baş kahramanı Bihter olarak televizyon ekranlarına taşımıştır.

Sonrasında ise 2008’de Hiral Saral ve Barış Yök tarafından Kanal D ekranlarında yeniden izleyicilerle buluşmuştur.

20. yüzyıl Türk Edebiyatı’nda Boğaziçi yalılarının temsillerine baktığımızda, başlıca iki türlü yaklaşımın egemen olduğunu görmekteyiz. Bunlar; 1. Dünya Savaşı öncesi ve 1957 Prost Planı sonrası dönemlerdir. Osmanlı İmparatorluğu’nun sona erip Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulduğu zamanlarda, Boğaziçi Yalıları, eskinin görkemli görüntüleriyle hatırlanmaktadır. Bu dönemde yalılar, şiirsel bir hava içerisinde romantize edilmişlerdir. Boğaziçi rengarenk çiçekleriyle ve ihtişamlı evleriyle, nostaljik bir üslupla Türk yazınının konusu olmuştur. 1957, Prost Planı’nın işlerliğe konulduğu ve çoğu bakımsızlıktan yok olmaya yüz tutmuş yalılar adına ümidin gittikçe azaldığı dönemlerdir. Prost Planı, boğaz kıyısında yalıların yol yapımı için yıkılmalarını öngörmektedir (Tonguç, 2014: 57). Bu dönemden sonra, Boğaziçi edebiyatta daha güncel ancak; çok daha karamsar bir üslupla resmedilmiştir.

Boğaziçi ve Boğaziçi yalılarını yazılarında en çok konu alanlardan biri Abdülhak Şinasi’dir. Şinasi’ye **Boğaziçi Mehtapları**’nda (1942) Boğaziçi, eski Venedik’i anımsatmaktadır; yalı mimarisinin ışığa ve loşluğa birarada açılışını anlatmaktadır. Şinasi, yalıları kaleme aldığı zamanlarda, Boğaziçi’ndeki bu yapıların birçoğu yıkılmıştır ve bakımsızlıktan kullanılamaz hale gelmiştir. Ancak yazar, bu evleri eski zamanlarındaki görünümleriyle aktarmakta ve kaybolan Boğaziçi’ni yazılarında nostaljik bir üslupla anlatmaktadır. (Cansever, 1998: 24)

‘Boğazda, büyük bir zafer doğar gibi sabah olur. Akşamleyin mor salkımların kokusu, sardıkları balkonlardan içeriye dolar, hatta yollara bile taşar. Rumeli kıyısından bakılınca da Anadolu sahilinde, güneş aksiyle, ötede beride öbek öbek birçok camlar altın kesilir, altınlar gibi parıldar. (Şinasi, 2012: 78)

Abdülhak Şinasi, eserlerinin hemen hemen tamamında Boğaz’ı anlatmıştır, buradaki günlük hayat ve üst tabakayı oluşturan yalı sakinlerinin hayatları, giyim

tarzları, musiki fasılları başlı başına eserlerinin konusu olmuştur. Şinasi, Boğaziçi yalılarını kaybedilmiş değerlere duyulan nostaljik bir özlemle dile getirmiştir. (Akay, 2013: 85) Bir kerde daha Boğaziçi Yalıları, günümüzü değil, geçmişini anmak ve yaşatmak için kaleme alınmıştır.

Ahmet. Hamdi Tanpınar, **19. Asır Türk Edebiyatı (1942)** isimli çalışmasında Şinasi'nin üslubunu yorumlarken, yazarın romantik ve nostaljik üslubuna değinmiştir. Tanpınar'a göre, geçmişin her seferinde yeniden yorumlandığında şekil değiştirir ve hatıralar da sabit kalmaz.

'Ona göre asıl bizim olan, bize sadık olan, bizi bizde ve bizim için saklayan geçmiş zamandır. Fakat biz daimi bir oluş halinde olduğumuz için, kendimizle beraber geçmiş zamanlarımız da değişir. O halde her çağın hatıralara ayrı ayrı bakış ve onları anlayış tarzı vardır. Fakat Abdülhak Şinasi, burada da kalmaz, bu izafileği, kitabın sonunu teşkil eden kozmik bir rüyada büsbütün derinleştirir, bizimle beraber değiştiği için bizimle beraber kaybolması lazım gelen hatıralara bir nevi edebilik de bahşeder...' (Tanpınar,1997: 89)

İstanbul mimarisini ve yalı mimarisini eserlerinde inceleyen bir diğer yazar, Ahmed Hamdi Tanpınar'dır. Yazar, mimarinin, hem kültürel açıdan hem de şehircilik açısından önemli olduğunu kabul etmiştir; mimari Tanpınar için şehrin kimliğini belirleyen ana unsur ve aynı zamanda şehir belleğinin somutlaştırılmış halidir, bu anlamda şehir tipolojisinin tespitinde de çok önemlidir. (Ertan, 2009: 162-168) Tanpınar, eserlerinde şehir mimarisinin ayrıntılı ve gerçekçi bir şekilde çizilmesine önem vermiştir. Onun çalışmalarında şehir, mimarisiyle her zaman fon olmuştur.

Tanpınar, 2. Dünya Savaşı zamanın baskıcı ve gittikçe değişmekte olan yaşamın sıkıntılarını duymaktadır, yaşadığı bunalımları da kitaplarında açıkça belirtmektedir. Hikayelerinde mekan olarak seçtiği Boğaziçi yalıları, yazarın bu umutsuzluğunu anlatmasında ona araç olmuşlardır. **Huzur (1949)** ve **Beş Şehir (1946)**, İstanbul'da acımasızca değişen hayatları konu almaktadırlar.

Ahmed Hamdi Tanpınar, **Huzur**'da Boğaz'ı ve yalılarını, yıkılmışlıkları ve yalnız bırakmışlıklarıyla hüznü bir tonla anlatmaktadır. **Huzur**'un kahramanı Mümtaz, Boğaziçi'nin yıkılmış ya da yıkılmaya yüz tutmuş, bakımsız kalmış yalıları arasından geçmektedir:

‘Ertesi sabah gittiği semtte hulyasının en küçük bir izine bile rastlayamaz. Tüm bulabildiği herhalde yıkık yıprak birkaç bahçe, beş on kayıkçı Kandilli'nin mekanları ve insanlarıdır. Rıhtımlar kırılmış bir orgu andırır. Mümtaz, sefil, perişan mahalleler, yoksuzluk yüzünden bir insan çehresini andıran eski evler arasından geçer’ (İleri, 1987: 23).

Boğaziçi'nin değişen yüzünü hüznle karşılayan ve aktaran yazarlardan bir diğeri de Haluk Şahsuvaroğlu olmuştur. 2 Ağustos 1961 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Boğaziçi'nin mimari açıdan tamamen çökmek üzere olduğunu yazmıştır. Yazara göre, asıl boğazdan geriye hiçbir şey kalmamıştır, buradaki gerçek yalıların sayısı 5-10 taneyi geçmemektedir. Şahsuvaroğlu, Boğaziçi'nin değişen ve yok olmaya yüz tutmuş çevresini, etrafındaki kirliliği ve yalılarda değişen hayat tarzlarını yazısına taşımıştır:

‘Yalının önü görülecek şey değildi. Suda hafif eleğimsağma perdeleriyle çalkalanan mazot ve benzin lekeleri arasında her cinsten süprüntü kendi samanyolları içinde güneşler gibi çalkalanıyordu. Şehrin sanki bütün artığı buradaydı...Oda oda kiraya verilmiş yalı kavramıyla ilk kez Arnavutköy'de tanıştım’ (Şahsuvaroğlu. Cumhuriyet Gazetesi, 2 Ağustos 1961).

Orhan Pamuk, **İstanbul, Hatıralar ve Şehir'de (2003)**, Boğaziçi'nin değişimini ve yalıların zamanla yok oluşunu, kendi çocukluğundan anılarını da

katarak, aktarmaktadır. Osmanlı dönemi yalılarının Cumhuriyet döneminde nasıl bir süreçten geçtiğini bu süreçle beraber değişen yalı kültürünü ve yaşam tarzını da yazısında işlemiştir.

‘Benim çocukluğumda, günün yeni zenginleri, yavaş yavaş palazlanmaya başlayan İstanbullu burjuvalar için Boğaz yalıları çekici yerler değildi hiç. Eski Boğaz yalıları, poyraza ve kış soğuğuna karşı korunaklı da değildiler ve ısıtılmaları bile zor ve masraflıydı. Cumhuriyet döneminin yeni zenginleri Osmanlı paşaları kadar güçlü olmadıkları ve Taksim çevresindeki semtlerde, uzaktan Boğaz’a bakan apartman katlarında otururlarsa kendilerini daha Batılılaşmış hissedecekleri için eski Boğaz yalılarını iktidardan uzaklaşmış Osmanlı ailelerinden, fakir düşmüş paşa çocuklarından, A. Ş. Hisar gibilerinin akrabalarından satın almadılar. Böylece şehrin hızla büyüdüğü 1970’lere kadar, Boğaz’ın büyük ahşap konaklarının ve yalılarının çoğu, içlerindeki deli saraylılar, birbirlerini mal, mülk paylaşımı yüzünden dava eden paşa torunlarıyla birlikte, kimi zaman kat kat, hatta oda oda bölünüp kiraya verilerek, bakımsızlıktan çürüyerek, boyaları dökülüp ahşapları soğuk ve nemden kararak ve yerlerine bir apartman yapılma umuduyla sinsice yakılarak benim çocukluğumda yok olup gittiler’ (Pamuk: 2003: 129).

Yalılar, edebiyatta kimi zaman zenginliğin ve zerafetin simgesi olmuşlardır; kimi zamanlarda da tam tersine sefaletle ilişkilendirilmişlerdir. Özellikle yalıların bakımsızlıktan artık neredeyse içerisinde yaşanılmayacak hale geldiği Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemlerde, fakirlik kendisini her yerde göstermektedir. Ancak ister zengin ister fakir haneler olsunlar, yalılar için değişmeyen şey, her zaman içlerindeki taşıdıkları sır olmuştur. Bu nedenle ‘yasak’ olanın anlatıldığı mekanlar olarak yer almışlardır. Lamia Balı, Milliyet Gazetesinde tefrika halinde yayımlanan sonrasında ise kitaplaştırılan **Fırtınalı Günler** (1970) isimli romanında, yalıda yaşayan fakir bir hayatı ve bu hayatın içerisindeki dramları anlatmaktadır. **Fırtınalı Günler**, Boğaziçi’nin Anadolu yakasında konumlanan bir yalının iç sahnesiyle başlamaktadır. Hikayeye göre, anneleri ölen ve çocuklarıyla kalan bir baba, kötü niyetli bir kadınla evlemiştir ve üvey çocuklarına eziyet etmektedir. İşinde gücünde bir avukat olan baba, fazlaca dürüst olduğundan çok

da para kazanamamaktadır. Evde, her akşam herkese yetecek kadar yemek ancak pişebilmektedir. Romanda, yalının birkaç noktasına gizli geçitlerle bağlanan kayıkhanesi özel bir yer tutmaktadır. Çocukların kaçamak aşk hikayeleri, bu kayıkhanede hayat bulmaktadır. Bir kere daha entrika ve yasak aşklar, Boğaziçi Yalıları'nı kendisine mekan almaktadır.

Serdar Müteferrika Serhatlı, 1 Mart 2015 tarihli Açık Gazete'de **Fırtınalı Günler**'deki kayıkhaneyi anlatmıştır ve kayıkhaneleri, yalılarda geçen aşk hikayelerinin başlıca mekanları olarak göstermiştir.

'Kayıkhanelerin yalılardaki kaçak aşkların gizlice buluştuğu, delikanlıların oraya saklanıp ilk sigaralarını içmek bir yana dursun sık sık cinsel boşalım - ihtilam ettiği, yalının gizli saklısının oradan gelip geçtiği yerler olduğunu iyi kötü bilenlerdeniz ki sayfalar boyunca karşımıza bir roman kahramanı gibi çıkan bu romandaki kayıkhaneye binbir anlam yüklemek, okuma keyfimizi arttırmıştır' (Serhatlı, 2005: 12).

İstanbul, konumu ve kozmopolit yapısı gereği gezginlerin uğrak noktası olmuştur. Tarih boyunca, özellikle de Avrupalıların en çok resmettiği şehirler arasında yer almıştır (Dölen, 2008: 281).

Boğaziçi yalılarının resimsel tasvirleri 18. yüzyıla uzanmaktadır. O dönemlerde çizilen Boğaziçi ve yalı resimleri İslam'da resmin yasak olması nedeniyle, çoğunlukla yabancıların gözüyle resmedilmiştir. Bu sebepten sanat tarihçileri tarafından batının doğuya olan oryantalist yaklaşımın birer göstergesi olarak kabul edilmektedir (İnankur, 1989: 47).

18. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama dönemidir ve bu tarihten sonra gerilemeye başlamıştır. Batının üstünlüğü, artık kabul edilmiştir ve sosyal ve siyasi yapısı içerisinde de batı örnek alınmaya başlanmıştır. Yapılan ıslahatlarla batılılaşma hareketleri bu dönemlerde gerçekleşmiştir.

Gerek Osmanlı İmparatorluğu batıya, gerekse de batı Osmanlı İmparatorluğu'na açılmıştır; batıdan gelen ressamalar özellikle de İstanbul ve çevresini resmetmişlerdir. Böylelikle bir yandan da batıya Osmanlı'yı tanıtmışlar; aynı zamanda Osmanlı'ya da Batı etkisini taşımışlardır. (Tansuğ, 1993: 87) Boğaziçi bir bakıma batılı ressamaların gördükleri haliyle tuvallere taşınmış ve tuvaler aracılığıyla da dünyaya açılmıştır. Oryantalist üslubun yanı sıra, resimlerde dikkat çeken bir diğer unsur da, yalıların doğa ile olan iç içeliğinin vurgulanmış olmasıdır. Yalı açıkça gösterildiği gibi, denizin yeşille buluşması olmuştur. Bununla beraber etrafında betimlenen halk, klasik bir doğu tiplerine bağlı kalmaktadır. Fesli erkekler, çarşafli kadınlar, şalvarlı işçiler yalıların etrafında gündelik hayatlarını sürdürmektedirler.

Osmanlı döneminde Van Mour, Liotard, Carvey de Favray ve Melling gibi elçiliklerde görev yapan bürokratlar 'Boğaziçi ressamaları' olarak adlandırılmışlardır ve İstanbul'da kaldıkları sürece özellikle de Boğaziçi'ni çizmişlerdir. Osmanlı'da resim yabancılar ve azınlıklar sayesinde gelişme göstermiştir.

Jean Baptiste Van Mour, yüksek düzeyde Osmanlılarla ilişki kurmuş ve Osmanlı yaşamına katılmıştır. Yapıtlarında özellikle de Boğaziçi'yi, Marmara'yı ve Sarayburnu'nu resmetmiştir.

Alman asıllı Antoine Ignace Melling, 18 yıl boyunca Sultan III. Selim'in kız kardeşi Hatice Sultan'ın ressamı ve mimarı olarak çalışmıştır. Doğuya karşı ilginin yoğun olduğu dönemlerde Melling, Paris'te İstanbul resimleriyle ün kazanmıştır. Sanatçının İstanbul'la ilgili resimleri '**İstanbul'da ve Boğaziçi Kıyılarında Resimlerle Bir Gezi**' (1969)'de toplanmıştır. Ayrıntıcı üslubu, resimlerin belgesel yönünü güçlendirmiştir. (İnankur, 1997: 45)



Resim iii: Melling, Boğaziçi Kıyılarındaki Bir Gezi

19. yüzyılda temel eğilimi batılılaşma olan Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyaret eden Avrupalı ressam, Osmanlı İmparatorluğu'na ilişkin görsel bilgiyi sunan yegane kaynaklardır. Tuvallere yansıyan ise genellikle, Osmanlı'nın batı karşısındaki yığın halidir.

İngiliz ve Alman şarkiyatları resimlerinde ağırlıklı olarak mimari yapı, iç mekan ve gündelik hayattan tasvirler yer vermişlerdir. İtalyan oryantalistler ise gündelik hayat, saray ve çevresi ve boğaziçi etrafını resimlemişlerdir. Hoca Ali Rıza, İstanbul'un ilk peyzaj mimarlarından biri olarak bilinmektedir. Ressamın eserlerinde sokak sokak İstanbul manzaralarının ve yalı görünümünün izleri sürülmektedir. Rıza, yaşadığı dönemdeki batılılaşma çabalarından etkilenmiş ve buna direnç göstermek için geleneksel şehir hayatını tuvaline yansıtmıştır.



Resim iv: Hoca Ali Rıza Paşa, Sömbüllü Yalı

Hoca Ali Rıza'nın yaptığı resimler, Yahya Kemal'i etkilemiştir; yazarın yalılarla ilgili yazdığı hikayelerin ve romanların arka planını Hoca Ali Rıza'nın resimleri oluşturmuştur. Yahya Kemal, yazınsal çalışmalarındaki yalı tasvirlerini Ali Rıza'nın resimleri üzerinden kurmuştur (İşli: 2010: 87).

Romanlarında kurduğu yalı tasvirlerinde, ressamlardan etkilenen bir diğer yazar da Bilge Karasu'dur. Karasu, '**Karanlık Bir Yalı Üzerine Metin**'i Erol Akyavaş'ın yalı betimlerinden hareket ederek yazmıştır.



Resim V: Erol Akyavaş, Bir Yalı Penceresinden

Türkiye’de resim sanatının gelişmesine katkıları olan İtalyan ressam Fausto Zanoarı’dur. Sanatçı özellikle de Boğaziçi kıyılarındaki gündelik yaşantıyı ve yalı görünümelerini resmetmiştir.

İzlenimci ressamlardan Nazmi Ziya, 1914 kuşağı Boğaziçi ressamlarından. İstanbul portrecisi olarak da adlandırılan Nazmi Ziya, renkleri palet üzerinde değil, tuval üzerinde yan yana gelen küçük noktacılar halinde kullanmıştır. Boğaziçi ve kıyılarına, yalılara soyut bir yaklaşım sergilemiştir. Hikmet Onat, bir İstanbul ve özellikle de Boğaziçi ressamı olarak bilinmektedir. Sanatçının resimlerinde egemen tema denizdir ve deniz her zaman sakindir, bu sükunet çerçevesinde, huzur dolu yalı tasvirlerine yer vermiştir. Sanatçının gözünde yalılar, huzur bulunan yerlerdir. Gerçeğe bağlılık sanatçının en güçlü yönlerinden biri olarak gösterilmektedir.

Halil Paşa (1857-1939), eğitimini Paris’te almıştır ve yurda döndükten sonra empresyonist tarzda resimler yapmıştır. Yalıların ve kayıkların durgun sulara vuran gölgelerini resmetmiştir. Derin bir anatomi bilgisi olan ressam, izlenimci

ışık ve renk çözümlmelerine özgün bir anlam kazandırmıştır. Seçtiği yalılar, genelde iki katlı, cumbalı ve mütevazi bir görünümü olan yapılardır. İzleyici resimlere baktığı zaman, yalıları şehrin doğal yapıları gibi görmekte ve halktan orta kesimli geniş ailelere bu yapıların ev sahipliği yaptığını hissetmektedir. Yalıların etrafında herhangi bir duvar bulunmaz ve deniz ile iç içe olduğu kadar, yol ile de iç içedir. Sokaktan geçen insanlarla, yalı sahipleri birbirinden ayırt edilemez. Bu anlamda yalılar, İstanbul'un kent dokusu haline gelir; şehrin içerisinde ayrıcalıklı birer parça değil ama şehrin kendisidirler.

Namık İsmail (1890-1935), Türk resmine henüz girmiş olan figürü üstün bir anlatım seviyesine taşımıştır. Sanatçının resimlerinde hareket ve ışık temel öğelerdir. Kompozisyonlarında ışık, asıl konu üzerine yoğunlaşmıştır. Sanatçı Boğaziçi Yalıları'nı dışarıdan ve denizden görünümleriyle, yeşillikler içerisinde resmetmiştir. Osmanlı döneminin bu incelikli yapılarını tüm görkemleriyle resmetmiştir. Yeşillikler içerisinde ve sanki bir doğu masalını anlatırcasına yalıları, izleyiciyle buluşturmuştur.



Resim vi: Namık İsmail, Osmanlı Tablosu

Şevket Dağ (1876-1944), özellikle de mimari konularda çalışmalar vermiştir. İslami kaidelere aşırı düşkün bir yaratılıştaki olan sanatçı, cami resimleriyle bilinmektedir, bununla beraber manzara temalı resimler de çalışmalarında önemli bir yer tutmaktadır. Sanatçı Boğaziçi Yalıları'nı doğa ile bütünlük içerisinde ve güneşli günlerde, dış cepheleri üzerine yoğunlaşarak resmetmektedir. Kimi çalışmalarında yalıları bir tepenin üzerinden bakarak resmetmiş ve yalılara farklı bir bakış açısı getirmiştir.

Cevat Erkul (1897-1981) Boğaziçi görünümüleriyle ün salmış ressamlardan biridir. Erkul, Boğaziçi'nde sıklıkla rastlanılan coşkulu ve renkli ifadenin dışında bir peyzajla Boğaziçi'ni resmetmiştir (Cezar, 1973: 82). Resimlerinde genelde pastel tonlar kullanmış, Boğaz'ı yalın bir halde resmetmiştir. İnsan figürünün hemen hemen hiç yer almadığı Boğaziçi tasvirlerinde, bu bölgeler ıssız ve sessizdir.

Boğaziçi Yalıları, 17. ve 18. yüzyıllarda musiki ile beraber anılmıştır. Bu dönemlerde Boğaz, padişahın ve saraya mensup devlet adamlarının eğlence merkezi olmuştur. Sultan IV. Mehmed döneminde (1648-1687) pek çok vezir, derfterdar, ulema yazlıklarını Boğaz bölgesine taşımıştır. Bölgede yaşanan hareketlenme, müzik ortamının gelişmesine de katkıda bulunmuştur.

Kanlıca, sonradan büyük şöenlere dönüşecek olan ilk mehtap alemlerinin yapıldığı yerdir. Müslüman nüfuslu olan bu bölgeye daha sonra yabancılar da katılmıştır. Ve Şeyhülislam Bahaii Efendi'nin Kanlıca'da bulunan yalısı nedeniyle bu körfez Bahaii Körfezi olarak adlandırılmıştır (Bertuğ, 2000: 78).

Abdülhak Şinasi Hisar'ın yazılarından (1888-1963) Kanlıca Körfezi'nde başlayan mehtap alemlerine musikin katılımının Müslüman halk ve özellikle yüksek tabaka için Tanzimat sonrası dönemde mümkün olabildiğini öğrenmekteyiz.

Ses ve saz sanatçılarının icra ettiği musiki sesleri ilk olarak kendisi de bestekar olan Sultan I. Mahmud'un (1730-1754) yaptırdığı Küçükusu Kasrı'ndan

duyulmaya başlanmıştır.

Julia Pardoe, İstanbul'u ziyaretinden sonra kaleme aldığı kitabında, cuma günleri yapılan Göksü Alemlerini ayrıntılarıyla aktarmaktadır ve tanbur seslerinden söz etmektedir. Pardoe, cuma ve pazar günleri Göksü, Küçüksü, Kalender ve Çubuklu'ya sandallarla denize gidildiğinden, akşama kadar buralarda yemek yenildiğinden ve saz çalındığından bahsetmektedir. Yazar, yine aynı isimli kitabında Azime Sultan Sarayı'nda cariyelerden oluşan, iyi yetişmiş ses ve saz topluluğunun keman, tanbur seslerini ve birlikte söylenen şarkılarını kayıkla geçenlerin kürekleri yavaşlatarak dinlediğinden bahsetmektedir (Pardoe: 2010: 58).

Donizetti (1788-1856), 4 Haziran 1829 yılında Tarabya Kasrı'nda askeri bando ile müzik yapmıştır ve bu olay aynı zamanda, II. Mahmud (1808-1839) ile birlikte değişen müzik anlayışının da habercisi olmuştur.

Boğaziçi Yalıları'nda müzik dendiğinde karşımıza çıkan ilk isimler Akmolla Ömer Efendi ve ondan etkilenen Neyzen Tevfik'tir (1899-1953). Yalılar, bu müzisyenlerle birlikte ney sesleri ile biçimlenmiştir.

20. yüzyıl başlarında bazı yalılarda özel saz takımları yer almaya başlamıştır. Halim Paşa'nın Rumeli Hisarı'ndaki yalısında haftada iki gece en meşhur hanende ve sazendelerden oluşan saz takımı fasıl yapmaktadır. Saadettin Paşa'nın (Merkez Kumandanı) her biri bir makam adı alan kırk sekiz cariyesinden kurulu bir saz takımından bahsedilmektedir.

Özel saz takımı olmayan yalılarda musiki toplantılarında devrin çok ünlü müzisyenleri yer almaktadır. Sultan Abdülhamid'in (1876-1909) damadı Nurettin Paşa'nın yalısında Hacı Remzi Bey'in Bebek'teki ve Adliyeli Asım Bey'in Kanlıca'daki yalılarında Hafız Osman (1876-1932); Yahyalı Mustafa Paşa'nın Anadoluhisarı'ndaki yalısında Hafız Osman ile birlikte Kemeçeli Vasil (1845-1907), Giriftzen Asım Bey (1852-1929), Üdi Nevres (1873-1937); Mahmud Celalettin Paşa'nın (1839-1899) Çubuklu'daki yalısında da Tanburi Cemil (1871-1916), Kemeçeci Vasil ve Lemi Atlı (1869-1945) musiki toplantılarına katılan

nl müzisyenler arasında bulunmaktadır.

Azınlık yalılarında da musiki meclisleri toplanmaktadır. Bunların en ünlüleri arasında Bebek’le Arnavutköy arasındaki Keoğulları Yalısı bulunmaktadır (Tanpınar, 2000: 78).

Boğaziçi’nde düzenlenen müzik meclisleri senede iki veya üç kere yapılmaktadır. Temmuz, Ağustos ve bazen de Eylül aylarının 12, 13, 14 ve 15. gecelerinden birinde düzenlenmekte ve aynı gecede birbirlerini sesini bozmamak için iki saz takımı olmamasına dikkat edilmektedir. Bu geceleri düzenleyen isimler arasında, Valde Paşa (Bebek), Said Halim Paşa (Yeniköy), Suphi Paşazade Sami Bey (Yeniköy), Hıdiv İsmail Paşa (Emirgan) gibi kişiler bulunmaktadır.

Müzik meclislerini düzenleyenler, en iyi ses ile saz takımını kurarlar ve müzisyenler için bir kayık kiralarlar. Kayık müzik meclisini düzenleyen yalıdan müzisyenleri aldıktan sonra denize açılır. Üç beş kayık ve sandalla başlayan grubun sayısı sonunda yüzlere ulaşır. Kayıklar, Fasla Kalender’in önünden başlarlar, sonra Yeniköy’den İstinye’ye gelerek oradan da karşıya geçerler, Kanlıca Körfezi’ne ulaşırlar. Müziğe ilgisi olduğu bilinen yalı sahiplerinin yalılarının önünde kayıklar, daha uzun süre durarlar. Sabaha karşı kayıklar müzisyenleri evlerine ve meclisi düzenleyen yalı sahiplerini de yalılarına bırakır.

Geceyi düzenleyenler, hanende ve sazandelere ayrılan kayıklara binmezler. Davetlileriyle birlikte kendi özel kayıklarına binerler ve onları takip ederler. Ancak, bu kurula uymayanlar da var. Bunlardan biri Kanlıca’da yalı sahibi olan Kadripaşazade İsmail Bey ve Sait Halim Paşa’dır. Kayıklarının başına bizzat kendiler geçmektedirler. Hanende Nedim Bey (? -1910), Hafız İsmail Efendi ve Kaşıyarık Hüsamettin Bey’in (1840-1921), yalının meşkhanesinde günlerce çalışarak müzik meclislerine hazırlandıkları anlatılmaktadır.

Hıdiv İsmail Paşa’nın İstanbul’da olduğu zamanlarda, mehtaplı gecelerde, padişahın doğum ve tahta geçişine denk gelen gecelerde görkemli meclisler düzenlemektedir. Saz takımında Melekzet Efendi (1857-1937) ve Hafız şaşı Osman bulunmaktadır.

Nedim Bey, ‘Boğaziçi Bülbülü’ olarak adlandırılmaktadır ve Said Halim Paşa’nın düzenlediği; Lemi Atlı’nın hanende olarak bulunduğu müzik meclislerinde, Kanuni  emsi, Lavtacı Andon ve Tamburi Cemil Bey ile birlikte yerini almaktadır.

En güzel dönemlerini Sultan Abdülaziz devrinde yaşayan mehtabiyeler, Cumhuriyet döneminde  irket-i Hayriye (Deniz Yolları   letmeciliği) yönetim kurulu başkanı Necmettin Molla tarafından yeniden canlandırılmak istenir. 1931 yazında  irket-i Hayriye vapurlarının arkasına takılan bir sal üzerinde halkın yüzünü görüp tanımadığı Denizkızı lakaplı Eftalya Hanım’dan (1891-1939) bahsedilmektedir ve Aleko Bacanos (1888-1950) Acema ıran  arkısını Eftelya için bestelemi tir.

*‘Gel ey denizin nazlı kızı nu -i  arab et
 ık sahile gel sinede bir alemi ab et’*

Boğaziçi, sadece mehtaplı gecelerde düzenlenen müzik meclisleriyle anılmamaktadır; müzik meclisleri Boğaziçi’ne ayrı bir kimlik katmaktadır ve kimi gecelerde düzenlenen müzik meclisleri, dilden dile halkın ağzında dola maktadır, neredeyse kolektif bir  ehir hikayesi halini almaktadır. Bunlardan bir tanesi de 1895 yılı yazında düzenlenen müzik meclisidir. Anlatılanlara göre, Mehmed Akif (1873-1936), Tanburi Aziz ile arkadaşları Selahattin Bey’in yalısında bulu mu lar ve onlara Neyzen Tevfik ve Bursalı Hafız Emin de katılmıştır, hep birlikte denize açılıp, Beykoz ile  incirlik y arasında müzik  almı lardır.

Musiki, 17. yüzyıldan itibaren giderek artan bir heyecan ile Boğaziçi hayatında yer alırken musikiye Boğaziçi’nin girişi çok daha sonraları olmuştur. Bilinen ilk  rnekleri Sultan III. Selim (1789-1807), Dede Efendi ve Küçük Mehmet Ağa’nın g  telerinde görülmektedir. Daha sonları, Delalzade, Ha ım Bey, Zekai Dede, Rahmi Bey, Hacı Arif Bey, Kazasker Mustafa  zzet, Nikoğos

Ağa, Tanburi Mustafa Çavuş, İsmet Ağa, Markar Ağa, Suyolcuzade, Hafız Abdullah, Rıfat Bet, Mahmud Celalettin Paşa, Asdik Ağa, Kanuni Hacı Arif, İsak Varon, Lavtacı Hristo, Bolahenk Nuri Bey, Cevdet Çağla, Fehmi Tokay, Fahri Kopuz, Kemal Niyazi Seyhun, Mustafa Nazik Irmak, Münir Nurettin Selçuk, Yesari Asım Arsoy, Saadettin Kaynak, Şerif İçli, Osman Nihat Akın, İsmail Baha Sürelsan, Muzaffer İlkar, Şükrü Tunar, Arid Sami Toker, Selahattin İçli, Avni Anıl, Şekip Ayhan Özışık, Alaeddin Yavaşca, Cineçun Tanrıkorur eserlerinde Boğaziçi'ni anlatma geleneğini sürdürmüşlerdir. Bu eserlerde en çok Enderuni Vasıf (? - 1824), Faruk Nafiz Çamlıbel (1898-1973) ve Yahya Kemal (1884-1958)'in güfteleri kullanılmıştır.

Bu şarkılar arasında halk tarafından en çok benimsenen ve söylenen Alaaddin Yavaşca'nın Hicaz şarkısı, '**Boğaziçi Şen Gönüller Yatağı**' aşağıdaki gibidir (Bertuğ, 2000: 52).

Sadullah Ağa'nın Hicazkar şarkısı:

Gel seninle yarın ey serv-ı revan olalım mahfice Göksu'ya revan

Lavtacu Hristo'nun Kürdili hicazkar şarkısı:

Gidelim Göksu'ya bir alemleri ab eyleyelim.

Tanbark Mustafa Çavuş'un Şehnaz buselik şarkısı

Küçük suda gördüm seni

Gözlerinden bildim seni

Osman Nihat Akın'ın Nihavend şarkısı:

Körfezdeki dalgın suya bak göreceksin

Aria Sami Toker'in Mahur şarkısı:

Çek küreği güzelim uzanalım Göksu'ya

Boğaziçi şarkılarının tamamında Beşiktaş, Bebek, Emirgan, Kalender, Tarabya, Hisar, Yeniköy, Kanlıca, Kandilli, Çubuklu, Beykoz, Göksu ve Küçüksu'nun güzelleri, gecesi, mehtabı, gurubu, eğlenceleri, durgun ve dalgın suları anlatılmaktadır. Sevgililer gezmeye, mehtap seyrine, sandal gezintisine, saz meclisine davet edilmektedir. Başkası ile görülen sevgiliye de sitem edilmektedir.

Geçmişten günümüze Boğaziçi'nin müzikle olan iletişimi değişmiştir. Bugün artık mehtap geceleri yok. Boğaziçi Musikisi akla gelen Tanzimat ve öncesi dönemiyle sınırlı kalmaktadır. Müzik tarihçisi, bestekar ve müzisyen Emre Aracı, özellikle Boğaziçi müziğiyle ilgili araştırmalar yapmaktadır. Sanatçının '**Boğaziçi Mehtapları'nde Sultan Portreleri**' (Kalan CD, 303) isimli çalışması Boğaziçi Mehtaplarını anlatmaktadır. Sanatçı ile yaptığım söyleşide Aracı, günümüzde Boğaziçi Müziği olarak adlandırılabilir herhang bir müzikal özgün çalışmanın bulunmadığını aktarmaktadır (Aracı, 16.02.2016). Bugün, günümüze kadar gelmeyi başaran yalıların bir kısmında Avrupa kökenli müzik dinletileri, performanslar ve konserler sahne almaktadır. Klasik müziğe meraklı hekimbaşı Sait Halim Paşa'nın torunlarına kalan yalı, zaman zaman çeşitli üniversitelerin klasik müzik etkinliklerine yer vermektedir (İlyasoğlu, 09.02.2016).

Esma Sultan Yalısı günümüzde çeşitli konserlere ve toplantılara da ev sahipliği yapan yalılar arasında yer almaktadır. 1975 yılında geçirdiği yangından sonra sadece dış cephesi kalan yalının, restorasyondan sonar dış cephesi cam duvarlarla kaplanmıştır ve böylelikle de yalının içerisinde kapalı bir alan elde edilmiştir. Bu alan günümüzde caz ve klasik müzik konserleri için de kiralanmaktadır. Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemlerde 90'lara kadar yalılarla ilgili daha çok yazınsal eserler verilmiştir. Yalıların resme ya da müzik performanslarına taşınamamasının nedeni, Osmanlı döneminden kalma yalıların çoğunun yok olmasıdır. Kalan yalıların ise giderek, halkla olan bağlantısını kaybetmesidir. Yazınsal alanda hayat bulan yalılar ise ya eski zaman hikayelerinin

nostaljik konuları olmuşlardır ya da günün acıklı halleri.

Televizyonun Türkiye hayatında giderek etkin bir rol almasıyla ve 1990'lerden itibaren yalılar, kendilerine yeni bir alanda hayat bulmuşlardır. Televizyon dizilerinin baş mekanları haline gelen yalılar, bu dizilerde çoğunlukla içlerinde onlarca entrikanın döndüğü lüks ve zengin yerleşim yerlerdir.

Günümüze kadar büyük bir kısmı yok olmuş Boğaziçi yalıları ile ilgili edebiyat, müzik ve resimle taşınan hikayelerin benzerlerinin bugün medyada kısmen ya da değiştirilerek kullanıldığını görmekteyiz. Yalı imgelemleri, günümüz medyasında yaratılan ve medya aracılığıyla da gündelik hayatın içerisine taşınmaktadır.

2.2. Boğaziçi Yalılarının Medyada Mekansal Temsilleri

Günümüzde medyadaki temsiller, gündelik hayatın şekillenmesinde gittikçe daha fazla etkili olmaktadır. Bu durum, gündelik yaşamın kaçınılmaz birer parçası olan mekan temsillerinde de kendisini açıkça belli etmektedir. Çağdaş medya, sadece 'temsilleri' oluşturmakla kalmıyor, aynı zamanda yeni bakış ve algı açıları da yaratmaktadır. (Hall, 1973) Hall, kodlama ve kod bozma kuramında medyanın, kamu zihninde toplumdaki kentsel görünümü inşaa etmede somut bir ilişki kurduğunu belirtmektedir. Kentsel kodlar, fiziksel çevre, medya ve haritalar aracılığıyla yeniden oluşturulmakta ve mekan algısında etkili olmaktadır.

Temsili mekanlar olarak Boğaziçi Yalıları'nın toplum zihnindeki ve hafızasındaki görünümünde hiç kuşku yok ki medyanın yarattığı algı, önemli bir yer tutmaktadır. Gerek gazetelerde, gerekse televizyon dizilerinde ve 90'lı yıllardan itibaren de İnternet'te Boğaziçi'ne ve yalılara ilişkin çeşitli hikayeler yayımlanmaktadır. Bu hikayeler, insanların yalılarla ilgili kurduğu iletişimde belirleyici yer almaktadır.

Medyanın, özellikle de 2000'li yıllardan itibaren yani; inşaat sektörünün gittikçe hız kazanmaya başlamasıyla birlikte, kentsel meseleleri yoğun olarak

konu edindiğini görmekteyiz. Medya, kentsel mekan ve kentsel imge üretimine ekonomik ve politik perspektifte etki etmektedir ve konut/yaşam çevresi üzerine geliştirilen kentsel fantezilerin yaratımında önemli bir araç haline gelmektedir.

Medya, 19. yüzyıldan itibaren fotoğraflar aracılığıyla ve daha sonra da 20. yüzyılda sinema, gazete, televizyon ve en nihayetinde de elektronik ve dijital platformlarda kentsel meseleleri kendisine konu edinmiştir. Bütün bu iletişim az ya da çok kentsel fenomen ile ilişki halindedir. Sosyal hayatın temsili (televizyon, sinema, politik tartışmalar ve medya) ile sosyal yaşam birbirleriyle iç içe örülü hale gelmiştir. Son zamanlarda ise medyanın konutlar üzerine olan odaklanması artmıştır ve bu artış Boğaziçi Yalıları üzerinden de görülmektedir.

Boğaziçi Yalıları'nın medyadaki tasvirlerine baktığımız zaman başlıca iki farklı dönemle karşılaşmayız. Bunlar, sanat alanındaki temsillerinin yaşadığı dönem aralığıyla farklılıklar göstermektedir. Bunun da nedeni medyanın zamansal olarak daha geç etkinliğini artırmasıdır. Gazetelerin, radyo ve giderek de televizyon kanallarının güncel hayattaki etkileri ve kapladıkları yer, 80 sonrasında giderek hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır.

Ekonomik ve siyasi değişimlerin etkisi, medyada kendisini çok hızlı göstermektedir. Medyanın gelişimi, ekonomik gelişimin de doğal bir uzantısı halindedir. Sosyal hayatın ve ekonomik yaşamın birbiri ile olan sıkı sıkıya ilişkisi, medya yapılanmasının da ayrılmaz parçasıdır.

Yalıların medyadaki tasvirleri, özellikle televizyon kanallarının gündelik hayatın içerisinde daha etkin olarak yer almaya başlamasıyla ve 90'lardan sonra özel televizyon kanallarının hayat bulmasıyla şiddetli bir değişim geçirmiştir. Bununla beraber, henüz özel televizyon kanalları yayınlarına başlamadığı zamanlar da dahil, Türkiye'nin geçirdiği ekonomik değişim, kendisini gazetelerde ve dergilerde göstermeye başlamıştır. Gazetelerde yalıların bakımsız hallerine ayrılan sayfalar, yavaş yavaş yerini buraların potansiyel ekonomik değerlerine bırakmaya başlamıştır. Gazeteler, giderek unutulmuş, yanıp yok olmuş yalı hikayelerinden ayrılarak, günümüze kadar gelmeyi başarmış olanların paha

biçilmez değerlerine odaklanmaya başlamışlardır. Bu durum yalıların televizyon programlarının, filmlerin ve en nihayetinde de dizilerin birer parçası, mekanı olmasıyla birlikte iyice belirgin bir hal almıştır.

Medyadaki yalıların mekansal tasvirleri üzerine yapılan bir çalışma, bize aynı zamanda da dönemin ekonomik ve siyasi yapısı, değişimi ve gelişimi hakkında da ipuçları vermektedir.

2.2.1 Yazılı Basında Boğaziçi Yalıları

Boğaziçi yalıları, kendilerine gazete sayfaları arasında her zaman yer bulmuştur. Kimi zaman yalılar, eskimişlikleri ve bakımsızlıklarıyla haber konusu olurken, kimi zamanlarda da geçmiş ihtişamları ve maddi değerleriyle gazete küpürlerinde yer almışlardır. Öyle ya da böyle konu ne olursa olsun, gazetelerin yalılara olan ilgisi, günümüze kadar süregelmektedir.

Boğaziçi'nin ve tüm ülkeyle beraber suretinin, I. Dünya Savaşı'ndan sonra dramatik bir değişikliğe uğradığını savaş sonrası yayımlanan gazetelerde yer alan haberlerde de görmekteyiz. Bir zamanların güzellik ve refah simgesi olan yalılardan geriye sadece anıları kalmaktadır. Bununla beraber, bölge yine de canlandırılmaya çalışılmaktadır. Akşam Gazetesi'nin **'Boğaza Rağbet'** başlıklı 25 Haziran 1936 tarihli yazısı, Boğaz bölgesine yerleşimi arttırmak amacıyla Şirket-i Hayriye'nin yapacağı ucuz evlerden bahsediyor. Şirket-i Hayriye'nin böyle bir işe girişmesinin nedenlerinden biri de, Boğaz'a başlattığı deniz seferlerine yolcu sayısını arttırmak.

'Şirketi Hayriye İdaresi'nin Boğaz'a rağbeti arttırmak için ihdas ettiği 4 aylık tenzilatlı karneler çok rağbet görmektedir. Bu rağbet bilhassa Rumeli iskeleleri arasında çok fazladır. Kandilli, Beykoz, Kanlıca'da müteaddit arsalar satın alınmıştır. Bu arsalarda yaptırılacak binalar, şirket tarafından ucuz ucuz kiraya verilecektir, arzu edenlere ufak taksitlerle satılacaktır. Bu sahilin her tarafına gazino, sinema, parklar inşaa edilmesi, buralarda bulunan iyi suların mesire haline getirilmesi kararlaştırılmıştır' (Akşam 25 Haziran 1936).

Boğaziçi'nin imar planları belediyenin teklifiyle 1941 yılında Henri Prost'a hazırlanmıştır. Boğaziçi ve etrafı için ağaçlandırmalar yapılmasını da öngören Prost'un planının bir bölümü de o dönemlerde boğaz bölgesinde bulunan kömür depoları ile ilgilidir. Akşam Gazetesi'nde 10 Mart 1941'de yayımlanan yazı, Prost'un planını değerlendirirken, diğer taraftan da dönemin Boğaziçi'sinin nasıl görüldüğüne dair de kimi bilgiler vermektedir.

'... Prost, Boğaz'da fabrika inşaatının doğru olmayacağı mütalaasıdır. Buradaki mevcut fabrikaların kaldırılmasından ziyade, bundan sonra Boğaz'da fabrika inşaatına müsaade edilmeyecektir... Kuruçeşme'deki kömür depolarının durumu da etüt edilmektedir. Şehircilik mütehasısı B. Prost tahsilat planlarında Kuruçeşme'den kömür depolarını kaldırılmış farzetmektedir. Kömür depolarının bulunduğu mahalleden geniş bir yol geçecektir' (Akşam Gazetesi, 10 Mart 1941).

Haluk Şehsuvaroğlu 1946 tarihli '**Boğaziçi Yalıları**' isimli yazı dizisinde, bir zamanlar Boğaz'ın en güzel yalılarına ev sahipliği yapan Kuruçeşme sahillerinin şimdilerde baştan sona kömür yığınlarıyla dolu olduğunu yazmaktadır. Şahsuvaroğlu, 'bizim beğenmediğimiz Boğaziçi Yalıları' der ve buraların unutulmuşluklarını, bir kenara tılmışlıklarını vurgular. Bununla beraber buraların güzelliğine ve değerine değinirken, eski zamanların yalı görüntülerine başvurur:

'Boğaziçi'nin yaz mevsimlerinde bütün doğu memleketlerinin bir dinlenme yeri olacağına şüphe yoktur. Gelenler, bizim beğenmediğimiz eski zamanın ahşap yalılarını arıyorlar. Birbiri ardına adeta keyifle yıkıp yok ettiğimiz bu yalıların bir gün turizm davamızın başlıca kaynaklarından biri olacağını nasıl da düşünemedik?' (Şehsuvaroğlu, 1946: 70).

1977 yılında Milliyet gazetesinde 17 Temmuz'da yer alan haber, Boğaziçi

yalılarını İngiliz Vogue dergisinin gözünden anlatmaktadır. Yazı Lord Byron'dan bir alıntı ile başlamaktadır:

'Koltuklar öylesine zengin döşenmişti ki, üzerlerine oturmak günah olurdu. Halıların bir düğümü öylesine ender bir el işçiliğine sahipti ki bu halıların üzerinde altın bir balık gibi kayıp gitme isteği belirirdi insanın içinde.' (Milliyet Gazetesi 1977)

Ancak Lord Byron'ın yıllar önce Boğaziçi yalıları ile ilgili yazdıkları, Vogue için sadece bir nostaljidir. Zira, yazı yalıların hazin hallerine ve geçmişten günümüze nasıl da değiştiklerine değinmektedir. **'Boğaziçi Yalıları Mahvoluyor'** başlığıyla Milliyet gazetesinde yayımlanan Vogue haberi İngiliz muhabirin İstanbul'a gelerek, yalıların son halinden duyduğu hayal kırıklığını anlatmaktadır. Yalıların çoğunun yandığından ve bakımsızlığından, kayık sefalarının yerini alan vapur turlarının görüntüsünden ve Boğaziçi'nde meydana gelen pislikten bahsedilmektedir. Yazıda ayrıca Lord Byron'ın eski dönem yalılarıyla ilgiliz bir benzetmesine de yer verilmektedir:

'Kısa bir süre önce Türkiye'yi ziyaret eden ünlü Vogue dergisi yazarlarından Jane Taylor, Boğaziçi hakkında övgüler kaleme alan eski Avrupa yazarlarının bugün gelselerdi Boğaziçi'ni tanımakta güçlük çekeceklerini belirtmektedir... Bugün Lady Montagu ve Lord Byron boğazı tanımakta güçlük çekeceklerdi. Şimdi kıyılarda sıra sıra apartman blokları var, kıyı yollarında trafik çok sıkıştıktır... Doğa karakteri üzücü şekilde azalmışsa da tümüyle yok olmamıştır' (Milliyet 17 Temmuz 1977).

Paşabahçe'de 'Doktorlar Yalısı' olarak bilinen ve Doktor Albay Nuri Bayer'e ait olan yalı, çıkan yangın sonucunda yanıp kül olur. Tercüman Gazetesi, haberi şu şekilde aktarmaktadır:

'... Doktorlar Yalısı olarak bilinen bir tarihi yalı yanarak kül olmuştur. İhmal yüzünden her

gün bir başkası yok olan tarihi Boğaziçi yalılarından biri daha akşam tamamen yanarak tarih sahnesinden silinmiştir (Tercüman Gazetesi 24 Aralık 1977).

Boğaziçi'nde 1960'lardan itibaren başlayan betonarme yapılanmalar ve bu yapıların Boğaz bölgesine etkileri ve yalıların görünüşleri Cumhuriyet Gazetesi'nin 5 Kasım 1978 tarihli yazısına konu olmuştur. Eski dönem yalılarına değinen yazı, Boğaz'ın gittikçe çirkinleşmekte olduğundan bahsetmektedir.

'Maalesef Boğaz'ın yalılarını bile koruyamadık. Arada göze diken gibi çarpan ve hiçbir mimari özellik taşımayan o betonarme yapılar, Boğaz'a hiç yakışmıyor.' (Cumhuriyet, 5 Kasım 1978)

1. Dünya Savaşı sonrası ve 1960'lardan 80'lere kadar Boğaziçi yalılarının gazetelerdeki tasvirlerine baktığımız zaman, çoğunlukla Boğaziçi ve yalılarının bakımsız ve yıkılmaya yüz tutmuş halleriyle karşılaşmaktayız. Hemen bütün gazetelerdeki ortak konu, her gün yanıp yok olan yalılar, yangınlara karşı yetkililerin ilgisizliği ve Boğaziçi'nin bakımsızlığı ve terk edilmişliğidir. Ancak ilginç olan şudur ki, söz konusu dönemle ilgili 23 Ekim 2013'te Posta Gazetesi'nde yayımlanan bir yazı, tamamen başka bir bakış açısıyla konuya yaklaşmaktadır ve spotta şu cümleler yer almaktadır:

'1850'lerden 1960'ların başına kadar her yaz Mısır'ın soylu zenginleri göçmen kuşlar gibi Boğaziçi'ndeki güzel yalılara göç ederlerdi. Yeniköy'deki Mısırlı Ebubekir Ratip Yalısı, bu yalılarından biriydi. Özellikle 1950'lerde, Osmanlı ve Ortadoğu sosyetesinin en üst tabakasını ağırlayan yalı aşkı, eğlenceyi, ayrılığı ve kederi gördü' (Posta, 23 Ekim 2013).

Geçmişten günümüze doğru gazeteleri taradığımızda yalı betimlemelerinde,

meydana gelen ekonomik hareketlilik ile beraber belirgin farkların olduğu görülmektedir. Artık yalılar, eskimiş, bakımsız kalmış, kimsenin yüzüne bile bakmadığı yerler değillerdir, onlar artık bir kere daha, tıpkı eski en parlak zamanlarında oldukları gibi birer yatırım, finans kapılarıdır. Yeni dönem zenginlerin gözde yerleri ve dünyanın en değerli rantlarından biridirler.

Hürriyet Gazetesi'nin 7 Kasım 2008 tarihli **'En Pahalı Yalı Hangisi'** başlıklı yazısı, Boğaz'daki 15 tane yalının tarihçesini verirken her bir yalının hikayesine, onların maddi değerlerinden bahsederek başlar.

Sarıyer Manşet Gazetesi, yalılar üzerine bir yazı dizisi düzenler ve bu yazı dizisinin ilk bölümü 15 Mayıs 2009'da yayımlanır. Gazete, yazı dizisinde yalıların tarihinden, Boğaziçi Medeniyeti'nden, yalıların geçmiş dönem ve şimdiki sahiplerinden, yalı restorasyonlarından ve bu restorasyonların aslına uygun olup olmadıklarından yalı sahipleriyle biraraya gelerek değerlendirmektedir. Yazı dizisinin ilk bölümü, Boğaziçi Medeniyeti'ne ilişkin bir tanımlama ile başlamaktadır. Boğaz ve çevresi, istanbul kenti içerisinde ayrı bir medeniyet olarak tanımlanmakta, farklı bir yaşam tarzı olarak vurgulanmaktadır.

'Boğaz semtlerinin her birinin kendisine özgü mahalle dokusuyla, çeşitli dinlerden ve kökenlerden geldikleri halde barış içinde dostça komşuluk ilişkileri yaşayan insanlarıyla, balıklarıyla ve balıkçılarıyla, denizciliğiyle kısacası Boğaziçi'ndeki tüm soyut ve somut yaşam kültürü öğeleriyle dünyada ünlenen bir kültür ve doğa varlıkları ve tarih mirası hazinemizdir, dünyada eşi benzeri görülmemiş bir uygarlıktır' (Sarıyer Manşet Gazetesi, Cemal Beşkardeş. 2009).

Beşkardeş, tarihçiler tarafından 'Boğaziçi Medeniyeti' olarak adlandırılan Boğaziçi'ni ve etrafındaki yaşamı, Boğaziçi mehtaplarını, sandallarla yapılan musiki alemlerini, yamaçlardaki köşklerini ve yemyeşil korularını, bu ortamlardan beslenen edebiyatçıları, müzisyenlerini ve ressamlarını anlatmaktadır.

Zaman Gazetesi, 9 Temmuz 2013 tarihli yazısında, Boğaziçi Yalıları'nın

maddi değerine ve Avrupa'dan ve doğudan gelen yatırımcıların bu mekanlara olan ilgisine yer verir. Haberin spotu ise şu şekildedir:

'Space Gayrimenkul Kurucu Ortağı Filiz akmur, yabancıların çoğunlukla şirket merkezi ve otel yatırımı için yalıları tercih ettiğini vurgulayarak Boğaz'daki yalılar ve artan taleplerle ilgili bilgi verdi. (Zaman Gazetesi, 09.07.2013)

Beyaz Holding'in sahibi olduğu Beyaz Gazete'de yayımlanan 24 Ekim 2012 tarihli haber, Boğaziçi Yalıları'nı ve şu anki sahiplerini fotoğraf albümü eşliğinde okurlarına aktarmaktadır.

şalom Gazetesi yazarı Batya Kebudi, *'İstanbul'da yaşamanın en güzel yanı sahil boyunca ilerlerken yalıları seyretmektir,'* diyerek başladığı yazısında, İstanbul yalılarının tarihi ve mimari bilgilerini, geçmiş zaman ve şimdiki zaman sahiplerinin hikayelerini okurlarına aktarmaktadır.

'Geçmişten bu yana İstanbul Boğazı'nda yalıda yaşamak, bir çeşit gücün simgesidir. Yalılar, genellikle bir statü göstergesi olarak kabul edilirler.' (şalom Gazetesi, 23 Mayıs 2014)

Ortaköy sahilinde konumlanan Fehime Sultan Yalısı ile Hatice Sultan Yalısı'nın THY tarafından 7 yıldıızlı butik otele dönüştürülmesi projesi, yazılı basında büyük oranda yer alır. Hürriyet Gazetesi, habere 'THY'den seçkin müşterilerine yedi yıldıızlı kompleks' başlığını verir. Böylelikle **'padişah kızları için yapıldı'** ara başlığıyla yalılarda yaşamak ya da konaklamak sadece seçkinlere nasip olabilecek bir ayrıcalıktır izlenimi medya tarafından desteklenmektedir. Bu şekilde bir yandan yalıların maddi değerlerine de değer katılmaktadır.

'THY Boğaz'ın güzelliklerini dünyaya pazarlamak için seçkin müşterilerini

önümüzdeki yıldan itibaren Ortaköy'deki sultanlara layık 7 yıldızlı butik otelinde ağırlayacak.' (Fatma Aksu, 27 Haziran 2014, Hürriyet Gazetesi)

43 Yalı için Milyar Dolar başlıklı Deniz Ticaret Gazetesi'nin 14 Kasım 2015 tarihli yazısında, 43 tane yalının satılığa çıkarılacağı ve değerlerinin toplamda 1 milyar 60 milyon dolar civarında olduğu haber edilmektedir. Yazının ilerleyen bölümleri ise, yalıların İstanbul hayatındaki simgesel, kültürel ve sosyal görünüşleri üzerinde durmaktadır:

'İstanbul Boğazı denince akla önce benzersiz manzarası sonra da bu manzarayı en güzel yerden gören yalılar gelir. Osmanlı İmparatorluğu döneminin İstanbul'a kattığı en güzel şıklıklardan biridir yalılar. Zerafetleri, narin hatları, yüzyıllar öncesi yaşamı hayal etmemize yardımcı olan tarzlarıyla kentin en beğenilen noktaları arasındadır.' (Deniz Ticaret Gazetesi, 14.11.2015)

Günümüzde bazı yalıların satılığa çıkarılması, yabancı iş adamlarına ve devletlerin üst düzey yetkililerine satılması ya da kiralanması, medyada bu yalıların maddi değerlerine ilişkin geniş çaplı haberlerin yer almasına neden olmuştur. Öyle ki eski zamanların mehtaplarıyla, bağlarıyla, çeşme bülbüleriyle ünlü yalıların yerine şimdi milyon dolarlık değerleriyle ünlü yalılar gelmiştir. 15 Şubat 2016 tarihli 'Para' Dergisi, '**Boğaziçi'nde Satılık 50 Yalı**' başlığıyla, bu yalıların fiyatlarının 3 milyon dolardan başlayıp, 100 milyon Euro'ya kadar çıktığını yazmaktadır.

2.2.2. Televizyon Dizilerinde Boğaziçi Yalıları

Yalılar, yazılı ve görsel medyanın her zaman ilgi odağı olmuştur ve tabii ki İstanbul'a gelen ziyaretçilerin ve İstanbulluların da... Denizin hemen yanı başında konumlanmaları, manzaraları, görünüşleri gösterişli yapıları ve etraflarında uzanan yüksek duvarları bu yerlere karşı her zaman merak uyandırmıştır. Medyada

yalılar, dönemin siyasi ve ekonomik durumuna göre farklı şekillerde ele alınmışlardır. Örneğin Cumhuriyet'in ilk kurulduğu dönem aralığında yayımlanan gazete ve dergilerde yalılarla ilgili çıkan haberlere baktığımız zaman devletin bu yalılara bakacak gücünün olmadığını ve yalıların her zaman özlemle ve eski dönemlerdeki hallerine yakınılarak ele alındığını görmekteyiz.

Televizyon dizilerinde ise durum biraz daha farklıdır. Burada tamamen bir kurgu ve hayalgücü üzerinden hareket edilmektedir ve Boğaziçi Yalıları, İstanbul hikayelerinin ana dekoru olarak kullanılmıştır. Günümüzde ve geçmişte kimi televizyon dizilerinin, kendilerine mekan olarak yalıları seçtiğini görmekteyiz. İzleyiciler, böylelikle söz konusu dizilerde yer alan yalılarla ve yalı yaşamlarıyla kendi hayatlarını özdeşleştirebilmektedir. Ve bu diziler sayesinde, kimi zaman önlerinden geçtikleri ancak, içlerine girme fırsatını yakalayamadıkları yalıların kendilerinde merak uyandıran, gizli tutulan kısımlarını görebilmektedirler.

2005-2007 yılları arasında yayınlanan ve toplamda 100 bölümden oluşan Gümüş dizisi, bir yalı ailesinin hayatını anlatmaktadır. Çekimlere ev sahipliği yapan ise, Bir dönem **Kurtlar Vadisi** ve **Savcının Karısı** gibi televizyon dizilerinin de sahnelendiği Abud Efendi Yalısı.

Ankete katılanlardan Ayşe Kara'nın aklına yalılar dendiğinde ilk gelen Gümüş dizisi, çünkü bu dizi sayesinde yalılarının içinin tam olarak neye benzediğini görebilme fırsatını bulmuş. Böylece orara kimlerin, nasıl yaşadığına dair fikir edinmiş.

'Gümüş, dizisi yalılar denince aklıma ilk gelenlerden. O diziyi çok seviyordum çünkü sayesinde kendimi Boğaz'daki o kocaman yalının içerisindeymişim gibi hissediyordum. Dizinin büyük bir kısmı yalının içerisinde geçiyordu ve bu sayede yalının içini tüm ayrıntılarıyla görebiliyorum. Kendimi orada yaşıyormuş gibi hayal ediyordum. Odalarında geziniyor, penceresinden dışarı bakıyordum. Böylece hiçbir şekilde içerisine girme fırsatını yakalayamadığım, benim için hep bir sır gibi

kalan bu yapıların gizini de bir parça olsun aralayabiliyordum. ' (Ayşe Kara, 45)

Günümüzde Butik Otel olarak kullanılan, dünyanın çeşitli yerlerinden turistlere ev sahipliği yapan Abud Efendi yalısının değişimini 'Ah Bilmezsiniz Orada Neler Yaşandı' başlıklı yazısıyla Emine Çaykara egoistokur isimli İntertent sitesinde şu şekilde aktarmaktadır:

'Üç yıl önce bir sabah gözlerimi yeni açmış ve haberlere bakarken için burkulmuştu. Bir haber geçiyordu, yüzyıllar öncesinin izlerini taşıyan, içinde ne hayatlar yaşanmış bir yalı 4 yılı aşkın bir sürede 8 bin turist ağırlamıştı, başta Arap turistler olmak üzere insanlar bu yalıya gelmiş ve dizi kahramanlarının koltuklarına oturarak poz vermiş, dizinin karakteri falanca hanımın kırmızı bavulunu aramış, yatak odalarını ziyaret etmişti. Akın sürüyordu... Gelenler çok mutluydu. Buraya turlar düzenleyen turizimci Cem Polatoğlu, daha da mutluydu. Tarihi yalının bir zamanlar güller, sümbüller, ıhlamur ağaçlarıyla dolu bahçesi, türk bayrakları, çeşitli kalabalık flamalarla panayır yeri gibiydi.'

İstanbul boğazında fotoğrafı en çok çekilen yalılardan biri Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı'dır. Fatih Sultan Mehmet Köprüsü ayağının hemen yanı başında konumlanan bu yalı, TV dizilerinin de önde gelen mekanlarından.



Resim vii: Hekimbaşı Salih Efendi Yalısı

Yalının ismi botanik bilimcisi Hekimbaşı'dan gelmektedir ve kendisinin zamanında bahçesinde pek çok bitki çeşidi ve adını verdiği bir gül türü yetiştirdiği bilinmektedir. (Tonguç 2010:47) Tarihi bina, içerisindeki türk hamamı ile de ünlüdür. Günümüzde düğün ve organizasyon firması *Yalı Organizasyon* tarafından sahiplenilen Hekimpaşa Salih Efendi Yalısı ve çeşitli organizasyonlar, düğünler, toplantılar için yalı kiraya verilmektedir. Yönetmenliğini Kudret Sabancı'nın yaptığı 2006-2009 yılları arasında yayınlanan **Binbir Gece** dizisi, yalının ev sahipliği yaptığı dizilerden biridir. Hikayesi güncel zamanda geçen dizi, dul bir kadın ve ona aşık olan, holding sahibi iki kardeşin başından geçenleri anlatmaktadır.

Osmanlı Bankası binası ve Pera Palas Oteli'ni de yapan mimar Alexandre Vallaury tarafından tasarlanana Afif Ahmen Paşa Yalısı, doğu ve batı tarzlarını harmanlayan bir üslupla yapılmıştır. Ünlü polisiye yazarı Agathe Christie'nin 'Orient Ekspresi'nde Cinayet', (**Murder in Orient Express, 1934**) isimli romanını yazmak için İstanbul'a geldiğinde bu yalıda kaldığı söylencesi, yalının ününe ün katmaktadır. Ayrıca, TRT yapımı olan ve baş rolünde Müjde Ar'ın oynadığı Halit Ziya Uşaklıgil'in romanından Halit Refiğ tarafından beyaz perdeye

uyarlanan ‘**Aşk-ı Memnu**’ dizisi (18 Nisan 1975-23 Mayıs 1975) de, bu yalıda çekilmiştir. Bu dizi aynı zamanda Müjde Ar’ın da tanınmasını sağlayan dizidir. Yalı sonrasında ‘**Binbir Gece Masalları’nın** son sezon bölümlerine de ev sahipliği yapmıştır.

Beyoğlu’nda doğup büyümüş, deniz ve boğaz kültürü içerisinde yetişmiş Saim Çavuş, Afif Efendi Yalısı ile ilgili hatıralarını şu şekilde anlatıyor:

‘Yalı denince aklıma tabii ki Aşk-ı Memnu ve Müjde Ar gelir. Müjde Ar’ı Müjde Ar yapan o diziydi. Afif Efendi Yalısı, o dönemde Müjde Ar ile ünlenmişti. O zamanlar Müjde Ar daha çok küçüktü. Hepimiz televizyonun karşısına çıkar, diziyi, yalıda yaşananları ve tabii ki Müjde Ar’ı büyük merakla izlerdik. Yalı dendi mi aklıma hep o dizide nasıl kameraya çekilmişse o görüntüler gelir’ (Saim Çavuş, söyleşi, 18.08.2016).

Dizilere ev sahipliği yapan yalılardan biri de Kandilli Burnu üzerine yerleşen Edip Efendi Yalısı’dır. Yalıya adını veren Edip Efendi Osmanlı zamanında devlet adamlığı görevlerinde bulunmuştur. II. Abdülhamid döneminde İstanbul’da yaşayan ve Boğaziçi’ndeki hayatı anlatan yazılar yazan İngiliz Aristokrat Dorina Lady Neave burada yaşamıştır. Yalı 2014 yılında **Paramparça** dizisinde kullanılmak üzere kiralanmıştır. Dizide 15 yıl önce aynı hastanede doğan ve yanlış ailelere verilen iki kız çocuğunun ve ailelerinin hayatlarını anlatmaktadır. İran’da ‘**Güzel**’ adıyla yayınlanan dizi, temelinde bir aşk hikayesini konu almaktadır. Zengin adam, fakir kadın aşkını anlatan dizinin baş rollerinde ise Nurgül Yeşilçay ve Erkan Petekkaya yer almıştır. Dizide, yalının tamamı değil ancak; belli başlı bölümleri gösterilmektedir. Bununla birlikte yalıda yaşayan aile, İstanbul’un en zengin ve köklü ailelerinden biridir. Medyanın gözü ve herkesin ilgisi, bu ailenin üzerindedir. Bir kez daha yalı, gücün ve paranın simgesidir.

Bahai Efendi Yalısı, 2013 yılında gösterilmeye başlayan İntikam isimli dizi ile tanınmaya başlamıştır. Dizi, isminden de anlaşılacağı gibi, çeşitli entrika

hikayelerini kendine konu almaktadır. Baş rollerine Beren Saat'in oynadığı yalı, halk tarafından Beren Saat Yalısı olarak anılmaktadır. Yalının bilinirliği de yer aldığı dizi ile mümkün olmuştur. Amerikan '**Revenge**' isimli dizinin bir uyarlaması olan '**İntikam**'ın beklenilenden daha düşük reytingler alması, sonunda yalının basında lanetli olarak yansıtılmasına neden olmuştur. (ensonhaber.com, erişim tarihi: 21.06.2014) ve bu durum, yalının bir süre daha dillerde dolanmasını sağlamıştır. İntikam, babasının öcünü almak için kimliğini değiştirip, yeni bir hayata başlayan ve zengin ailenin içerisine sızan genç ve güzel bir kadının hikayesini anlatmaktadır.

Abut Efendi Yalısı'nın en büyük özelliklerinden bir tanesi, her yerinden denizi görmesi olarak tanımlanmaktadır. Kandilli'de konumlanan yalı, I. Abdülmecid'in mimarlarından olan Galabed Balyan tarafından yapılmıştır. **Lale Devri** isimli diziye ev sahipliği yapmıştır ve dizi karakterinden ötürü Zümrüt Taşkıran yalısı olarak anılmıştır. Dizi, birbirine düşman iki ailenin hikayesini anlatırken, dizinin ekseni karşılıksız aşk, intikam ve entrika konuları etrafında dönmektedir.

Televizyon dizilerinde yayınlanan yalı hikayelerine baktığımız zaman, yalıların çoğunluklu olarak aşk ve entrika anlatılarına ev sahipliği yaptığını görmekteyiz. Bu dizilerin bir kısmı örneğin, **Aşk-ı Memnu**, gibi, edebiyat eserlerinden televizyon ekranlarına aktarılmaktadır. Edebiyatta da çoğunlukla yalılar, gizli olanın yaşandığı mekanlar olarak yansıtılmaktadır. Aynı tutum, televizyon dizilerinde de ancak, biraz daha abartılmış bir haliyle yeniden izleyicilerle buluşmaktadır. Bu sefer, artık zengin daha da zengindir, fakir de daha da fakir ve aradadaki ilişkiler de daha karmaşık. Reyting kaygısıyla izleyicilerin karşısına çıkan televizyon dizilerinde hikayelerin abartılarak işleniyor olması ise anlaşılır. Yalıların televizyon dizilerindeki temsilleri iki farklı dönemin izlerini taşımaktadır. Cumhuriyet öncesi yalı hikayelerini konu alan dizilerde yalılar, daha köklü ve büyük ailelerin daha mütevazı meskenleri olarak gösterilirken; yeni dönem dizilerde zenginliğin, yalnızlığın ve entrikaların evi gibi resmedilmektedir.

2.2.3. İnternet’te Boğaziçi Yalıları

‘Osmanlı döneminde kıyılara inşaa edilmeye başlanan yalılar, Boğaziçi Mimarisi’nin en seçkin örneklerinden biri olmuş ve yıllar boyunca İstanbul Boğazı ile özdeşleştirilmiştir... Günümüzde büyük çoğunluğu halen eski hallerini koruyan yalılar, hem İstanbul şehrinin hem de Türkiye’nin en pahalı taşınmazları arasında yer alırlar.’ (Vikipedi, erişim tarihi: 09.02.2016)

İnternet’tin en çok kullanılan arama motoru *Google* arama motoruna girip ‘Boğaziçi yalıları’ yazdığımızda ilk sayfada yer alan internet siteleri şu şekildedir: Vikipedi: Yalı; Vikipedi: Abdülhak Şinasi Hisar, İdefix: Boğaziçi Yalıları, Abdülhak Şinasi Hisar; milliyet.com.tr: Boğaz’ın meşhur yalıları ve sahipleri, WowTurkey: İstanbul Boğaziçi Yalıları; Kitapyurdu: Boğaziçi Yalıları, Abdülhak Şinasi Hisar; Eksisozluk: Boğaziçi Yalıları; D&R: Abdülhak Şinasi Hisar, Boğaziçi Yalıları; bogaziciyalilari.com.tr

Bu siteler arasında **bogaziciyalilari** alan adına sahip olan bir emlak şirketidir. Boğaziçi’nde yalı satımı yapan Ayıkcın Emlak Pazarlama, www.bogaziciyalilari.blogspot.com isimli blog adresinin de sahibidir ve bu blog üzerinden yalıların maddi değerlerinden ve satış hikayelerinden bahseden gazete kúpürlerini yayınlamaktadır.

2015 reklam Z raporlarına göre, 64.600 yazar sayısına sahip ve günde 2.733.449 tekil ziyaretçinin takip ettiği katılımcı sözlük türündeki *eksisozluk*’te ‘**Boğaziçi Yalıları**’ başlıklı giriş, Abdülhak Şinasi Hisar’ın kitaplarından söz etmektedir. Ancak aynı sayfada bulunan sol üst köşedeki ‘**boğaz kıyısındaki yalılar**’ bağlantısı, site kullanıcılarının Boğaziçi Yalıları ile ilgili yorumlara yer vermektedir. Konuyla ilgili eksisozluk’e 20 ayrı kullanıcı tarafından 20 yorum girilmiştir. *Cheja* takma adlı isimli ekşi sözlük kullanıcısının yaptığı yorum, yalıların toplumsal sınıf üzerinden algılanışını da ortaya koymaktadır. Yalılar,

yüksek statüyü ve zenginliği simgelemektedir.

‘Cumartesi akşamı gerçekleşen ‘boğazda tekne turunda sözlük zirvesi’ temalı çalışmamız sırasında boğazdaki her yalıyı ikişer kere görüp incelemeye fırsat bulduk ki içimizdeki çirkef kişiliği, hazımsız ruhu da tespit ettik vesile ile... ‘ohaa eve bak’, ‘oluum mufağa bak’, ‘ah be abi şunlardan biri bizim olsa, zirveyi burada yapsak’ cümleleri yerini ikinci turda ‘oha hayvanlar’, ‘şerefsizler’, ‘vergi kaçırın şerefsizler’ gibi daha hostile yaklaşımlara bıraktı.’

Gezikolik isimli Internet sitesi de yalıları kendisine konu alan sitelerden, bu site ziyaretçilerine anlatacak hikaye olarak ‘Sadullah Paşa Yalısının Laneti’ isimli yazısında, Sadullah Paşa yalısı yaşanmışlıklarını ele alıyor ve yalının uğursuzluklarından ve sahiplerinin başından geçen felaketlerden söz ediyor.

‘Yalıyı araştırırken kapısını çaldığımız ve yalının restorasyonunda bulunan Mimar Yamam İrepoğlu, ‘boğaziçi yalılarının hep bir uğursuzluk hikayesi vardır. Kimseye hayır etmemiştir.’ demişti.’

Google arama motorunun ‘**Boğaziçi Yalıları**’ aramasına yanıt olarak verdiği ikinci ve üçüncü sayfalar ise Boğaz ve çevresindeki satılık ve kiralık yalılara ayrılmış bir emlak ofisinin sitesidir ve ilk sayfa boyunca yer alan internet sitelerinin hepsi, yine aynı şekilde yalı satıp kiralayan emlak şirketlerine ayrılmıştır. Bu şirketlerin internet sitelerine girdiğimiz zaman, açılan pencerede geniş bir boğaz manzarası üzerinde milyon dolarlara satılan yalı resimleri bulunmaktadır. Aynı emlak şirketleri Boğaziçi Yalıları üzerine facebook sayfalarına da sahiptirler ve facebook üzerinden de Boğaziçi Yalıları’nın satışı ve kiralanmasını sağlamaktadırlar. Yalı satan emlak ofislerinin sosyal medya sayfaları aynı zamanda, dönem dönem yalılarla ilgili çıkan birtakım haberleri ve emlak haberlerini de paylaşmaktadır.

Boğaz ve İstanbul çevresinde tekne turları düzenleyen *İstanbul Tekne Turları* isimli şirketin aynı isimli İnternet sayfası, tekne turu kapsamında görülen yalıların kısa tarihi bilgilerini ve Boğaziçi Yalıları'na genel bir bakışı içermektedir, *Murat Belge*'nin yazısı, şiirsel bir üslupla Boğaziçi Yalıları'nı okurlara aktarmaktadır.

'Lacivert suları gümüş dokunuşlarla işleyen ay ışığı... Usul kürekleriyle mehtabı uyandırmadan süzülen sandallar... Gece mavisine yeşil dualarla uzanan asırlık ağaçlar... Sahile akseden saz desenleriyle neşe dolan, zevke kalan insanlar. Ve yüzyıllardan süzülen bir kültürle yaşama sanatına biçim veren yapılardır.'

Site aynı zamanda Boğaziçi'ndeki iskeleleri ve boğaz vapurlarını da edebi bir dille ele almaktadır. **Boğaziçi Mimarisi** başlıklı sekme, yalıların genel mimari özelliklerinden ve Boğaziçi'ndeki ilk yerleşimlerden bahsetmektedir ve Boğaziçi'nin silüetine ilişkin bilgiler vermektedir. Metnin içerisinde Boğaziçi yalılarının maddi değerlerine de değinilmektedir:

'Günümüzde büyük çoğunluğu halen eski hallerini koruyan yalılar, hem İstanbul şehrinin hem de Türkiye'nin en pahalı taşınmazları arasında yer almaktadır.'

Sosyal paylaşım sitesi Pinterest'te Füsun Dilli tarafından açılan '**Boğaz'ın gerdanındaki inciler Boğaziçi Yalıları**' isimli sayfada yalı resimlerine ve gazetelerde yayımlanmış yalı yazılarına yer vermektedir. 72 kullanıcının takip ettiği sayfada 51 tane fotoğraf bulunmaktadır. Fotoğrafların her biri yalıları denizden görünümleriyle resmetmektedir.

Sosyal medya paylaşım sitesi Twitter üzerine Boğaziçi Yalıları adına sahip olan hesap ise, yine bir emlak şirketine ait bulunmaktadır ve hesap üzerinden yalıların gösterişli fotoğrafları paylaşılmaktadır.

Bir akıllı telefon uygulaması olan **İzci** isimli uygulama, İstanbul'un çeşitli

noktalarına ilişkin tarihi, mimari ve coğrafi bilgiler vermektedir. Uygulamanın Boğaz kıyısındaki tarihi eserler isimli bölümünde, yalıların kimler tarafından yaptırıldıkları, zaman içerisinde buralarda kimlerin yaşadığı, yalıların mimari özellikleri ve hikayeleri kullanıcılara aktarılmaktadır. Uygulamanın içerisinde yer alan interaktif harita sayesinde yalıların önünden geçenler o yalıya ait hikayeyi de okuyabilmekteler.



3. İNSAN-MEKAN İLETİŞİMİNDE BOĞAZIÇI YALILARI

3.1. Boğaziçi Yalıları'nın Mekansal Üretimi

Henri Lefebvre'nin kent ve mekan üzerine yaptığı çalışmalarının temelini mekanın üretimi oluşturmaktadır. Lefebvre'ye göre mekanın üretimi, çeşitli seviyelerde gerçekleşmektedir ve yazar bu seviyeleri zihinsel ve toplumsal olarak adlandırılmaktadır. Yani; mekan bir yandan bireyin kendi düşünsel ve hissel alanında hayat bulurken, diğer taraftan da toplumsal bir biçim olarak da şekillenmektedir. Buna göre, bireyin kendi öznel algılayışından (hatıralar, duygular, seziler) farklı olarak toplumun yaşayış dinamikleri de mekanı yapılanmaktadır.

Bu bağlamda Lefebvre, mekanı kendi içinde bir yapı olarak alıp incelemekten öte, toplumsal bağlamına ve üretim süreçlerine yerleştirmektedir. Mekan ve zaman toplumsal olarak üretilmektedir bu üretim sürecinde yaşanan mekan, algılanan mekan ve tasarlanan mekan birbirinden ayrılmaz üç kurucu parçadır.

Algılanan mekan, görece nesnel, insanların günlük yaşam çevrelerini içeren somut mekandır. Pratik ampirik olarak görülebilmekte ve gözlemlenebilmektedir. Burada mekansal pratik, henüz kavramlaştırılmadan evvel, doğrudan yaşanabilmektedir ve sosyal ve mekansal pratik, gerçekliktir. Algılanan mekan, mekan odaklı pratiklerimizi ve alışkanlıklarımızı biçimlendirmektedir.

Tasarlanan mekan, mekanın zihinsel yorumudur, başka bir deyişle mekanın temsilidir. Bu mekan, uzmanlar, planlamacılar, sosyal mühendis ve bu alanda çalışan diğer uzmanlar tarafından tasavvur edilmiştir ve dolayısıyla mevcut üretim tarzının egemen mekanıdır. Kendi fiziksel alanlarının ötesinde, kar ve rant alanına dönüştürülmüş mekanlardır. Kapitalizmin ekonomik ve devlet etkinliğinin somut mekanlarıdır. Tasarlanan mekan, mekanın tasarımını, kuramsal ve soyut kavramlarını, mekanı planlama ve düzenlemeyi biçimlendirmektedir. Zihinsel

süreç içerisinde tasarlanmışlardır. Kar ve rant dinamikleri göz önüne alınarak mekan şekillendirilmiştir.

Lefebvre'ye göre, eğer mekanı yalnızca geometrik mekana ya da öznenin düşünen, ussal varlığının dışında bir alana indirgersek bu durumda mekan algımız ile mekan tasarımı arasında kapatılamaz bir yarık açılacaktır. Çünkü ilkinin yani mekan algımızın çıkış noktası, mekanın bedendir yani somut varlığıdır. Burada beden, bir ayırımdır, kendini ayırabilendir. Bu nedenle, soyutlanmış geometrik mekana ve bu türden bir mekan anlayışını gerçekleştiren iktidar söylemine direnmektedir. (Lefebvre, 2005). Sonuç olarak algılanan mekan ve tasarlanan mekan ya da soyut ve somut mekan sürekli olarak bir çatışma halindedir. Tasarlanan mekan yani; iktidar söylemi tarafından şekillendirilen mekan, mekanın kendi varoluşsal haliyle yani; öznenin onu nasıl algıladığıyla çelişki içerisine girmektedir.

Yaşanılan mekan, algılanan ve tasarlanan mekanın karışık bir kombinasyonudur. ve kişinin gündelik hayatındaki gerçek mekan deneyimini temsil etmektedir. Mekanın birey tarafından pratik olarak yaşanılan halidir. Yaşanılan mekan, doğrudan ilişkili görüntüler ve semboller yoluyla yaşanmaktadır.

Lefebvre, yaşanılan mekan tanımını daha iyi anlayabilmek adına, yaşanılan alanın deneyimlendiği gündelik hayat kavramının daha yakından incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü gündelik hayat belirgin özellikler göstermektedir.

Gündelik hayat, Lefebvre'de modernlikle eş zamanlı biçimde gelişmektedir ve onunla birleşen soyut bir gerçeklik olarak resmedilmektedir. Alelade gözüke de gündelik hayat, bünyesinde barındırdığı tekrarı imkansız etkinliklerle, insanın kapitalist meta üretimi sürecinde köklenen yabancılaşmasını toplumsal yeniden üretim sürecinde sürdüren geniş bir platformun adıdır.

‘O, modernlik ile birleşen şeydir. Modernlik kelimesinden yeni olanın ve yeniliğin işaretini taşıyan şeyi anlamak gerekir: Parlaklıktır, paradokstur, teknik veya dünyevilik tarafından damgalanmış olandır. Gözüpektir (öyle görünür), geçicidir, kendisini ilan eden ve alkışlatan mecradır. (...) Gündelik ve modernlik, karşılıklı olarak birbirini belirtir ve gizler, meşrulaştırır ve telafi eder. Herman Broch’un ifadesiyle dönemim evrensel gündelik hayatı, modernliğin arka yüzüdür, zamanın ruhudur.’ (Lefebvre: 1998: 31)

Gündelik hayatın geçtiği yaşanılan mekan, kapitalist üretim süreçlerinden etkilenmektedir, bu süreçler modern medya söylemleriyle ilişki halindedir, medya kitle kültürünü ve popüler kültürü inşaa ederken diğer yandan üretim süreçleri üzerinde de etkide bulunmaktadır. Yaşanılan mekan, toplumsal ve bireysel ilişkilerden etkilenmektedir ve bu etkiler çerçevesinde her seferinde yeniden şekillenmektedir, yaşanılan mekan hem bu süreçleri kapsamakta hem de bu süreçlerin bir uzantısı niteliğinde yer almaktadır.

Kentin gelişimi ve dönüşümü, bireyi etkilemektedir ve benzer bir şekilde kişinin geçirdiği değişim de kenti yeniden yapılandırmaktadır. Modern çağda şehirler artık lüks vitrinleriyle, rutin bulvarlarıyla, organik alterleriyle hayat bulmaktadır ve bunlar, gündelik yaşamda yıkıma, karmaşaya sebep vermektedir. Kentte ve kentleşmede bir imge göçü yaşanmaktadır. (Baudelaire: 2014: 92)

Lefebvre’nin yaşanılan mekan tanımını daha rahat anlayabilmek adına Baudleaire’in Flaneur kavramına ve Benjamin’in yorumlarına bakmak, yardımcı olacaktır. Çünkü Flaneur, Baudleaire tarafından yaşanılan mekanın tam da içerisine yerleştirilmiştir, etkin birer kullanıcısı / yaratıcısı haline getirilmiştir; yaşanılan mekanın biricik ve edebi bireyi olmuştur. Flaneur kavramına yakından bakmak, aynı zamanda mekansal üretim konusunda da yardımcı olacaktır.

Yaşanılan mekan, Flaneur’un içerisinde gezindiği ve kendisini kaybettiği Paris pasajlarıdır. Flaneur bir yandan Paris’in pasajarı içerisinde kendi düşlerini yaşarken, diğer taraftan da sanayileşme ile birlikte eski yapısı bozulan adeta, şehrin vitrinleri haline gelmiş pasajlarında kendi kimliğini kaybetmektedir ya da onu yeniden ve yeniden oluşturmaktadır. (Benjamin, 2016:87) En nihayetinde

yaşanılan mekan, algılanan ve tasarlanan mekan ile birlikte mekansal üretimi oluşturmaktadır. Kişinin gündelik hayatı içerisinde ya da gündelik pratiklerinde, algıladığı mekan, egemen politik ve iktisadi söylem tarafından üretilen mekanla birlikte mekansal üretimi ortaya koymaktadır. Bu da demek oluyor ki, mekansal üretim ne tamamen öznel ne de tamamen nesneldir; ne tamamiyle özneye bağlıdır ne de tamamıyla politik, idari söylemlere bağlıdır.

Lefebvre'nin mekan üretiminden yola çıkarak, İstanbul Boğaziçi Yalıları'nın mekansal üretimlerini incelenirken yalılar, algılanan, tasarlanan ve yaşanılan mekanlar olarak üç ayrı çerçevede ele alındı. Ve bu bağlamda, araştırmaya katılan bireylere sorular soruldu. Anket soruları öncelikle kişilerin mekansal algılarını ortaya çıkarmak, ardından mekanlar tarafından oluşturulmuş siyasi - iktisadi söylemi inceleyebilmek adına geliştirildi ve bireylerin kişisel algıları ile bireyler üzerinde yaratılan siyasi - iktisadi algıların bileşimi üzerinden yaşanılan mekan olarak ve en nihayetinde Boğaziçi Yalıları'nın mekansal üretimi elde edilmeye çalışıldı.

Geçmişten günümüze Boğaziçi Yalıları, İstanbul ile simgeselleştirilmiştir ve bu kentin en önemli mimari ve kültürel değerleri arasında gösterilmiştir. Bu yapılar, sadece İstanbul'un ya da Türkiye'nin değil, dünyanın da en ünlü mimari eserleri arasında bulunkatadır. Günümüzde artık bu şöhretleri daha çok onlara biçilen parasal değerlerle eş ilerlemektedir.

Boğaziçi Yalıları İstanbul'un simgesidir. Abdülhak Şinasi, yalılarla ilgili olarak 'İstanbul'un gözbebeği Boğaziçi'yse, Boğaz'ın gözbebeği de onu inci taneleri gibi süsleyen eşsiz yalılarıdır' demiştir. (Şinasi, 1954: 82) Bu simgelerden günümüze sadece 360 tanesi sağ salim gelebilmiştir;. Üstelik yalıların bugünkü hallerinde hemen hepsinin etrafı yüksek duvarlarla çevrili olduğu için onları bizzat görebilmek ancak deniz yoluyla ya da uzaktan arabayla yol üzerinden mümkün olabilmektedir. Bu durum yalılarla gündelik hayatta kurulan kişisel ilişkileri şekillendirmiştir.

İstanbul'un simgesi olarak gösterilen Boğaziçi Yalıları'nın kitle tarafından ne şekilde deneyimlediği belirlemek üzere, seçili bir gruba seçili sorular yöneltilmiştir. Bu yapılırken, yalıların bugünkü coğrafi konumları, yazılı ve sözlü kaynaklar, kitle ve modern medya söylemlerinin de etkileri göz önüne alınmıştır. Yalıların kültür turları kapsamındaki tanıtımları da değerlendirilmiştir.

Yalılara ilişkin geçmişten günümüze basında ve yazılı, görsel eserlerde yapılan çizimlere baktığımızda belli başlı klasik özellikler ortaya çıkmaktadır, bu klasik özellikler özellikle Cumhuriyet dönemi öncesi yalı tasvirlerine ilişkindir ve yalılar genel bir çerçeve içerisinde resmedilmektedir. Bu resim, ankete katılan orta yaş üstü bireyler tarafından desteklenirken; orta yaş altı genç kesim tarafından çok da sıkı sıkıya takip edilmemektedir. Yaptığımız anket çalışması sonucu genç kesimin daha çok TV dizilerindeki yalı resimlerine sadık kaldıkları görülmektedir. Yalıların klâsik tasvirlerine göre, hemen hemen her yalının bir kayıkhanesi bulunmaktadır, yalıların bahçelerinde zamanında mevsim meyveleri ve sebzeleri yetiştirilmektedir, yalılar eski dönemlerde musiki meclislerine ev sahipliği yapmaktadır, kimi yalıların kapılarında yalıları nazardan ya da kötülükten koruyabilmek amacıyla 'maşallah' gibi yazıların yer almaktadır, yalılar genelde haremlik ve selamlık olarak ayrılmaktadır, yalılar, eski zamanlarda ısıtılması zor ve masraflı olduğu için daha çok yazlık olarak kullanılmaktadır, yalıların içerisinde birkaç aile ortak yaşamaktadır, Osmanlı döneminde yalılarda padişah ailesi, devlet görevlileri, edebiyatçılar, sanatçılar ve azınlıklar ikamet etmiştir ve günümüze doğru gelindikçe yalıların gittikçe daha fazla mal varlığı sahibi kişiler tarafından sahiplenilmiştir.

Yalıların geçmişten günümüze tarihleri ve resmedilişleri Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemlerde en en nihayetinde 80 sonrası dönemde belirgin farklar içerdiği için, buraların kent sakinleri tarafından mekansal olarak üretimini inceleyebilmek adına yaş aralığını geniş tuttuk, böylelikle genç kuşağın ve eski kuşağın görüşleri arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya çıkarmayı

amaçladık. Ankete katılan her bireye aynı soruları, aynı sırayla yönelttik ve bu sorular arasında, ankete katılanların kendi kişisel hikayelerini de yerleştirmelerine izin verdik. Kimi kimseler sadece soruları yanıtlamakla kalmadı aynı zamanda yalılara ilişkin ilginç notlar da düştüler. Bunların bir kısmını araştırmanın içerisine ekledik. Görüştüğümüz kişilerin hepsi İstanbul doğumlu ve hayatları boyunca da İstanbul'da yaşamış kişiler. Gelir düzeyleri ortalama, meslek sahibi ve eğitim düzeyleri lise - üniversite arasındadır.

3.1.1. Metodoloji

Araştırmanın çerçevesini tarihi yarım ada bölgesinde yani niteliksel olarak kent merkezini temsil eden bölgede ikamet eden gençler ve yetişkinlikler oluşturmaktadır. Anket, yalıların kent ve sakinleri ile olan ilişkisi kapsamında mekansal üretimini incelemeyi amaçlamıştır. Bir mekanın sadece görsel değil; aynı zamanda işitsel, kokusal ve dokunsal yapısı da olduğu göz önünde tutulmuştur. Bu nedenle araştırmaya katılanların bu mekanları tüm bu perspektifler açısından değerlendirmeleri amaçlanmıştır. Bu şekilde mekanların yaşayan birer tasvirlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda ankete katılan herkese 36 soruluk bir liste verilmiştir. Anket iki ayrı dönemde gerçekleşmiştir. Araştırmanın yetişkinlerle gerçekleştirilen ilk ayağı Haziran 2015'te; gençlerle gerçekleştirilen ikinci ayağı ise, Eylül 2015 yılında yapılmıştır.

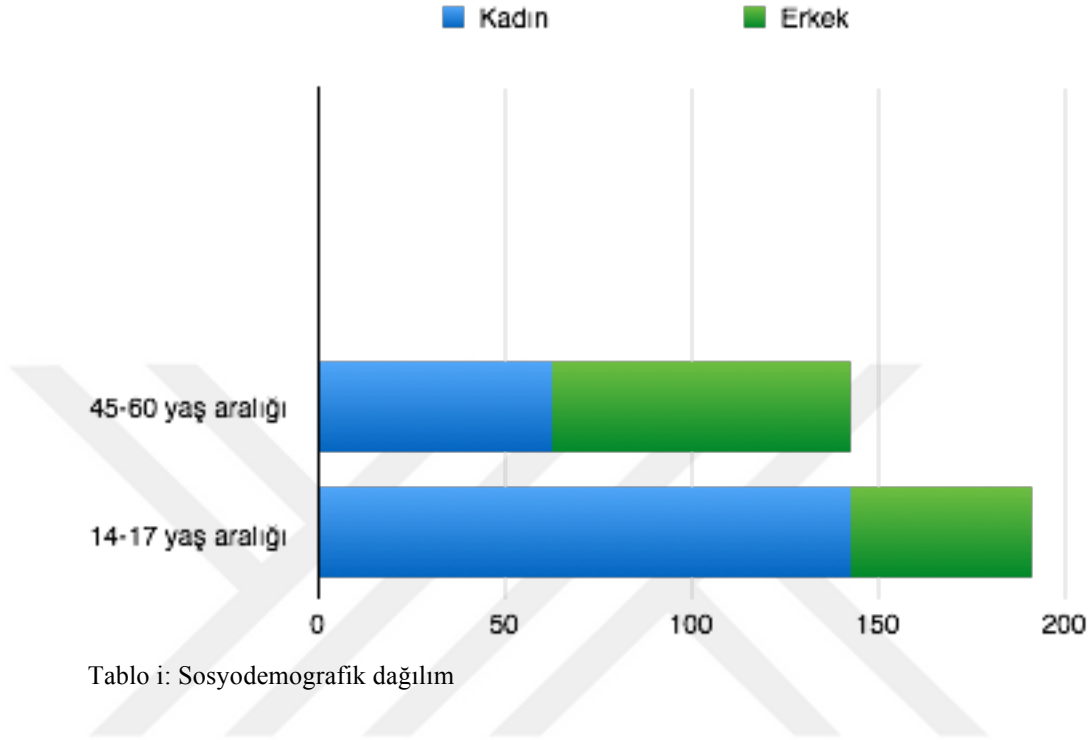
Kişilere sorular sunulmadan evvel şehir hatları boğaz seferleri sırasında çekilen kısa bir yalı videosu izlettirilmiştir ve böylece kişilerin mekanı daha iyi gözlerinde canlandırabilmeleri ve sorulara daha fazla yoğunlaşabilmeleri amaçlanmıştır. Bu videoların ardından kişiler kendilerine verilen soruları cevaplamışlardır.

Sorular, araştırmaya katılanların mekan tasvirlerinde hayal güçlerini kullanmalarını teşvik edecek ve bireysel beğenilerini ön plana çıkarmalarına yardımcı olacak şekilde hazırlanmıştır. Böylece herbir kişi üzerinden yalıların

öznel hikayeleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yoğunluklu söylemi oluşturan baskın söylemin dışına çıkabilmek amacıyla sorular çoğu zaman doğrudan doğruya değil, dolaylı olarak sunulmuştur, bu şekilde serbest çağrışım hedeflenmiştir; hayal güçleri tetiklenmek ve bireysel görüşlere daha yakın olabilmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda, ankete katılanların bir yalının gündüzleyin / geceleyin bahçe kapısından geçerek, içine girmesi, iç mekanını deneyimlemesi ve en nihayetinde de camdan baktığı esnada dışarıda gördüklerini anlatarak yalının dış mekanını da deneyimlemesi beklenmiştir. Hayali olarak yakalamaya çalıştığımız bu tanıklık öncelikle gündüz mü yoksa gece mi yapılıyor, bunu belirleyebilmek amacıyla ilk soruyu, ‘gece mi, gündüz mü’ yerine ‘ay mı, güneş mi’ olarak belirledik. Verilen cevaplara göre, tanıklığın, gündüz görünümüne mi yoksa gece görünümüne mi dayandığını öncelikli olarak saptadık. Bu şekilde bir yandan da bu binalara sadece mimari bir yapı olarak yaklaşmaktan öte, insanla ve içerisinde bulunduğu çevre ile ilişki içerisinde; kentin ve sosyal yaşam alanının bir tamamlayıcısı bir etken olarak yaklaşmayı planladık.

3.1.2 Örneklemin sosyo demografik ve ekonomik özellikleri

Ankete katılanların yaş aralığı 14 - 60 arasındadır. Ankete katılanların yüzde 50’si 14-17 yaşlarında, diğer yüzde 50’si ise 45-60 yaş ortalamasına aittir. Araştırmaya 200 kişi katılmıştır. Ankete katılan gençlerin yüzde 58’si kadın, yüzde 42’si ise erkektir, yetişkinlerin ise yüzde 53’ü kadın yüzde 47’si erkektir.



Araştırmaya katılanların hepsi İstanbul doğumludur ve gençlerin ebeveynleri de İstanbul doğumludur. Bu anlamda örneklem grubu, birkaç kuşaktır İstanbulludur. Bu nedenle araştırmaya katılanların her biri, kentsel sosyalleşme süreçlerinin içerisinde bulunmuştur.

Gençlerin çoğunluğunun aile büyüklüğü dört kişiden oluşmaktadır. Örneklem grubunda dört kişilik aileye sahip olan gençlerin oranı yüzde 30'dur. Bu veri, Türkiye ve İstanbul geneline dair DİE verileri ile uyumludur. DİE (2006: 101) Türkiye genelinde 4 kişilik ailelerin oranını yüzde 20 ve İstanbul'da ise yüzde 26 olarak tespit etmiştir. Dört kişilik ailelerden, daha az veya daha fazla sayıda üyeye sahip olan ailelerin genel içerisindeki oranı düşmektedir. (5 kişilik aile yüze 28,6; 6 kişilik aile yüzde 16,3...)

Gençlerin tamamı aileleriyle oturmaktadır. Gençlerin babalarının yüzde 20'si, annelerinin ise yüzde 36'sı ilköğretim mezunudur, buna karşın gençlerin babalarının yüzde 32'si, annelerin ise yüzde 28'si üniversite mezunudur. Ebeveyn mesleği bakımından gençlerinin babalarının yüzde 96'sı belirli bir meslekte

çalışmaktadır, annelerinin ise yüzde 40'ı belirli bir meslekte çalışmaktadır.

Çalışma yaşamının içerisinde olan ebeveynlerin mesleki dağılımına baktığımız zaman her iki kesim için de ücretli olarak bir yerde çalışma durumunun çoğunlukta olduğu gözlemlenmektedir. Araştırmaya katılan gençlerin ailelerinin yüzde 60'sı orta düzey gelire, yüzde 25'i düşük, yüzde 5'i ise yüksek düzey gelire sahiptir.

Yetişkinlerin çoğunluğu dört kişilik aileye sahiptir. Örneklem grubunda dört kişilik aileye sahip olanların oranı yüzde 40'tır. İki kişilik aileye sahip olanlar yüzde 35, üç kişilik aileye sahip olanlar yüzde 10 ve tek başına yaşayanlar ise yüzde 15'tir.

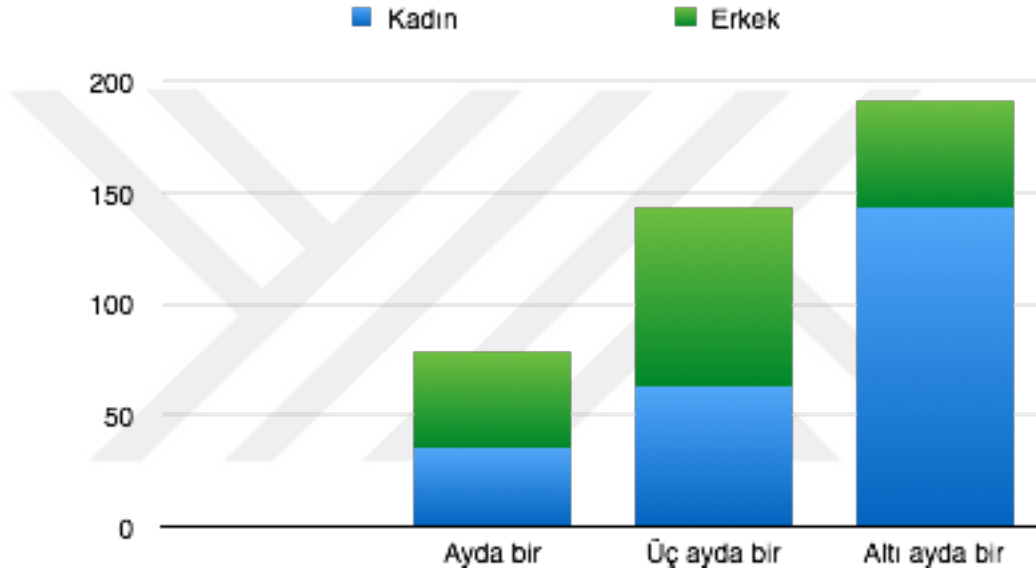
Araştırmaya katılan yetişkinlerin yüzde 70'i lise mezunu, yüzde 30'u ise üniversite mezunudur. Bu oranlar içerisinde kadınların yüzde 80'i lise mezunu ve yüzde 20'si de üniversite mezunudur; erkeklerin ise yüzde 75'i lise mezunu, yüzde 25'i üniversite mezunudur. Meslek bakımından erkeklerin yüzde 90'ı belirli bir meslekte çalışmaktadır, kadınların ise yüzde 70'i meslek sahibidir.

Yetişkinlerin meslek dağılımına baktığımız zaman, her iki kesim çalışmaktadır. Erkeklerin yüzde 98'si belirli bir meslekte çalışmaktadır, kadınların ise yüzde 65'i belirli bir meslekte çalışmaktadır.

3.1.3. Katılımcıların yalılarla olan ilişkisi

Araştırmaya katılan kişilerin tamamı, yalıların konumlandığı Boğaz Bölgesi'nde bulunmuşlardır. Ancak bu bölgeye gitme sıklıkları ve gitme nedenleri değişiklik göstermektedir. Araştırmaya katılanların yetişkinlerin yüzde 95'i boğaz kıyılarına dinlenmek, eğlenmek ve gezmek için gitmektedir, yüzde 5'i ise herhangi bir işleri olduğu zaman boğaz kıyılarına gitmektedirler. Gençlerin ise tamamı boğaza eğlenmek, gezmek ve dinlenmek için gitmektedirler. Eğlenmek, gezmek ve dinlenmek için boğaza giden yetişkinlerin başlıca faaliyetleri, vapurla boğaz turu

yapmak, balık tutmak, çay bahçesine gitmek, kahvaltı etmektir. Eğlenmek için boğaz kıyısına giden gençlerin başlıca faaliyetleri ise, aileleriyle yemek yemeğe gitmek, aileleriyle araba gezisine çıkmak, boğaz tekne turları yapmaktır.



Tablo ii: Yahılarla olan temasın yoğunluğu

Boğaz'da geziye çıkma türlerinin kadınlarda ev erkeklerde hemen hemen benzer olduğu gözlemlenmektedir ancak balık tutmak için gidenlerin yüzde 100'ünü erkekler oluşturmaktadır. (Kadınlar, Boğaz'a balık tutmaya gitmiyorlar)

Araştırmaya katılan kişilerin boğaza gitme sıklıkları gençlerde az, yetişkinlerde ise ortadır. Bu gezilerin sıklığı değerlendirilirken:

3.2 Yalıların gündelik hayatta algıları

Bu araştırmanın konusu, Boğaziçi Yalılarının İstanbullular tarafından mekansal üretimini incelemektir. Bu amaçla hem genç kuşak hem de yetişkin kuşak araştırmaya konu edinilmiştir. Ankete katılan gençlerin yüzde 90'ı yalıları güneş olarak betimlemiştir. Bu anlamda yalıların gençler tarafından daha çok gündüz deneyimleriyle resmedildiği, yetişkinler tarafından ise gençlere nazaran gece deneyimlerinin daha hakim olduğu gözlemlenmektedir. Ankete katılan yetişkinlerin yüzde 60'ı yalıları güneş olarak betimlerken, yüzde 40'ı ise ay olarak betimlemişlerdir.

Yalıların geceden ziyade gündüz görünümüyle anımsanmaları ise anlamlıdır. Şehirde yalılara ve boğaz bölgesine ulaşım gündüz zamanlarında belediye otobüsleri ve boğaz vapur seferleri ile sağlanmaktadır. Bu nedenle özel arabası olmayanların Boğaz'a en kolay ulaşabildikleri zamanlar, gündüz vakitleridir. Bu zamanlarda kişilerin fiziksel olarak bölgede bulunmaları ve deneyimlemeleri daha kolay olmaktadır. Aynı zamanda güneş ışığı, deneyimlenmek istenen yerin daha ayrıntılı bir şekilde incelenmesine de yer vermektedir. Bir şehrin gündüz ve gece tanıklıkları arasında farklar bulunmaktadır. Gündüz tanıklık edilen şehir, gündelik hayatın bir parçası şeklindedir, oysa ki geceleyin daha özel ve daha mahremdir. Ailecek yapılan geziler, gündüzleri olurken, geceleri dışarı çıkabilenler ancak belli yaşın üzerindeki kişilerdir ve genelde özellikle Boğaz bölgesine varlıklı kesimden insanlar, eğlenmek için gitmektedirler. Bu nedenle kişilerin genelde Boğaz bölgesine ve yalılara ilişkin birebir tanıklıkları gündüzleri gerçekleşmektedir. Ancak, gerek kimi edebiyat eserlerinde, gerekse müzik eserlerinde Boğaziçi'nin mehtaplarına ilişkin uzun hikayeler ve anlatımlar mevcuttur. Sırf mehtap sefalarına ilişkin müzik eserleri bulunmaktadır ve Boğaziçi mehtapları günümüze kadar anlatımı süren bir gelenek halini almıştır. Fakat, böylesi bir gelenek daha çok yetişkin kuşak tarafından takip edilmektedir.

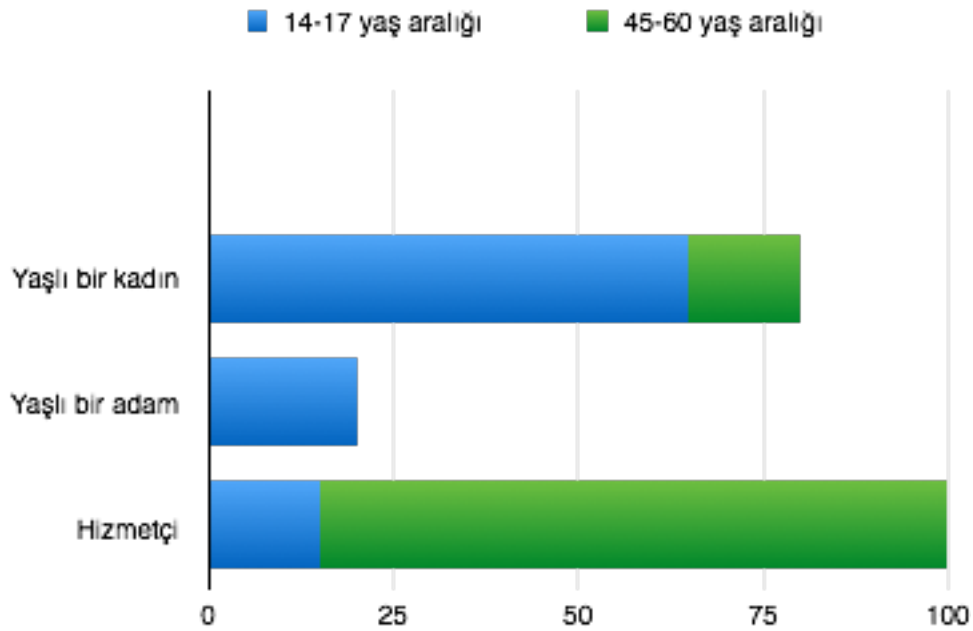
Yalıların dış kapılarının ne renk olduğuna ilişkin soruya ankete katılan gençlerin yüzde 80'i beyaz cevabını verirken, yüzde 20'si de kahverengi cevabını vermiştir. Ankete katılan yetişkinlerin yüzde 90'ı kahverengi derken, yüzde 10'u beyaz cevabını vermiştir. Yalıların ahşaptan yapılmış oldukları için ya da dış görünüm itibarıyla ahşabı anımsattığı için kapılar da bu nedenle ahşap rengi olarak tasvir edilmiştir. Diğer taraftan beyaz kapılar, yine aydınlık, güneşli bir yalı izlenimini uyandırmaktadır.

Psikolojide ve dinsel metinlerde güneş güvenlik, mutluluk, huzur ve bereket sembolüdür, oysa ki ay, bilinmezlik, bilinçaltı, korkuyu temsil etmektedir. (Jung, 1968: 57) Yalıların güneş olarak betimlenmesi, bir yandan bu yerlerin mutlulukla ve huzurla eşleştirildiğini göstermektedir. Oysa ki yalıların tarihlerine baktığımız zaman üzücü hikayelerle karşılaşmaktayız. Osmanlı döneminde inşaa edilen yalıların çok büyük bölümü Cumhuriyet döneminde yerlerine yeni binaların yapılması amacıyla yakılmış, yok olmuştur. Yalıların masrafları çok yüksek olduğundan eski zamanın zengin aileleri, Osmanlı'nın çöküşü ile gelirlerini kaybetmişler ve yalıların masraflarını giderek karşılayamaz hale gelmiştir. Yalı sahiplerinin çoğu iflasın eşiğine gelmiştir. Ve yine aynı şekilde yalıların ve özellikle edebiyatta yalı kayıkhanelerinde geçen pek çok gizli aşk hikayesinden, bahsedilmektedir ve bu nedenle de yalılar, içlerinde kimi entrikaları ve sırları taşımaktadır. (Tanpınar, 1997: 28) Aynı şekilde kendilerine mekan olarak yalıları seçen televizyon dizilerinde, buralarda yaşayan zengin ailelerin entrikaları ve yalanları dizilerin konuları içerisine girmektedir. Zenginlik, yalan ve entrikayla çoğu zaman eş değer gösterilmektedir. Ancak tüm sözlü ve yazılı hikayelere rağmen, günümüz kent insanı tarafından mutluluk ve huzurla eş gösterilmektedir.

3.2.1. Yalıların toplumsal cinsiyet üzerinden algılanmaları

‘Yalının kapısını çalıyorsunuz, size kapıyı kim açıyor?’ sorusuna araştırmaya katılan gençlerin 65’i yaşlı bir kadın cevabını vermiştir, yüzde 20’si yaşlı bir adam cevabını vermiştir. Yetişkinlerin ise yüzde 85’i hizmetçi cevabını verirken, yüzde 15’i de yaşlı bir kadın cevabını vermektedir.

Kapıyı açan kişinin cinsiyeti her iki yaş grubu tarafından da ağırlıklı olarak ‘kadın’dır, kadın büyük oranda evin hizmetçisi olarak resmedilmiştir. Araştırmaya katılanlardan kapıyı açan kişinin üzerindeki kıyafetleri anlatmaları istenmiştir. Cevap ‘yaşlı bir kadın’ yanıtı verenlerle ‘hizmetçi’ yanıtı verenler arasında kıyafet betimlemelerinde benzerlikler görülmüştür. Kapıyı açan yaşlı kadın, sade görünümlüdür. Üzerinde sade uzun bir etek, gömlek ve bir de hırka bulunmaktadır, kapıyı açan hizmetçinin de kıyafetleri kadının kıyafetleri gibi sadedir. Bir gömlek, hırka ve pantolon giymektedir. Yaşlı kadının kıyafetinin hizmetçinin kıyafetine benzerliği, kadına yüklenen rolün evin bir çalışanı olduğunu göstermektedir.



Tablo iii: Toplumsal cinsiyet

Ataerkil toplumlarda, ev ve eve hizmet etme eylemleri evin kapısını açma, misafirleri karşılama görevi kadına yüklenmekteyken, ev sahipliği rolünü de erkeklerin aldığını görmekteyiz. Kapıyı açan kişinin kadın olması, ev sahipliğinin erkeğe yüklendiğinin göstergesidir. Dolayısıyla her iki yaş grubu tarafından da yalıların cinsiyeti erkekleştirilmiştir.

Yalılar, yüksek gelir gurubundan erkeklerle özdeşleştirilmiştir, yalıların sahibi daha çok orta yaşlı erkeklerle olarak benimsenmiştir. Gençlere ve yetişkinlere içeride en sevdiğin yer neresi sorusu sorulmuştur. Gençlerin yüzde 80'i çatı katı derken yüzde 20'si mutfak yanıtını vermiştir. Yetişkinlerin ise yüzde 70'i salon, yüzde 30'u ise balkon demiştir. Psikolojide, ev insanın bilinçaltı ile eşleşmektedir ve Jung'a göre, özellikle de ataerkil toplumlarda yatak odası, banyo gibi yerler, ev içerisinde mahremiyetle özdeşleştirilmektedir. Yatak odasının ataerkil kültürde kadını temsil etmektedir. ve ankete katılanlar tarafından evin içerisinde, kadının kimliği görmezden gelinmiştir.

3.2.2. Yalıların toplumsal sınıf üzerinden algılanmaları

Yalıların kapısını açan kimselerin her iki yaş grup tarafından da yaşlı kişiler olarak belirtilmiştir. Yalıların eski ve pahalı yapılar olmaları, kazanılan paranın yaşla doğru orantılı olarak düşünülmesi halinde buralarda yaşayan kişilerin de yaşlı olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

'Yalının önünde duran bir araç var, bu ne?' sorusuna yetişkinlerin yüzde 15'i lüks bir araba ismiyle cevap verirken, yüzde 85'i yalının önünde at arabasının ya da sandalın durduğunu söylemiştir. Gençlerin ise yüzde 90'ı lüks bir araba yanıtını, yüzde 5'i ise yat yanıtını vermiştir.

Bu cevaplarda gençlerin ve yetişkinlerin yalı tasvirleri arasında, ait oldukları kuşak farkı belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Yetişkinler, yalıları daha romantik bir yaklaşımla tarif ederken gençler ise, kendi kültürel değerleri

üzerinden yorumlamaktadır ki, bu da normaldir.

Yalıların toplumsal sınıf temsillerinde Cumhuriyet'ten önce ve sonrasında değişiklikler bulunmaktadır. Osmanlı döneminde yalı sahiplerinin devlet adamları olabildiği gibi, sanatçılar ve halktan kimselerin de yalı sahibi olduğu kaynaklarda belirtilmektedir Aynı şekilde yalılarda geçen eserlerde, yalı sahipleri mütevazi, orta halli ve hatta fakir kimseler olarak tasvir edilmişlerdir.

‘Sanki eskiden yalılarda daha hoş insanlar oturuyordu. Şimdi o hoş insanlar gittiler gibi bunu hangi eski İstanbulluya sorsan aynısını söyleyecek, çünkü benim çocukluğumda arkadaşlarım vardı yalı çocukları, benle de yalı kızı diye dalga geçmişlerdi Yeniköylüyüm diye ama yalı kızıyla normal yeniköydeki herhangi bir kız çocuğunu, yalı çocuğuyla diğer bir erkek çocuğunun bir farkı yoktu. Aynı yerde oynuyorsun, aynı parktasın. Hep birliktesin, bir farkın yok. Ama şimdi, onlarla aynı okulda, aynı yerde değilsin. Benim annemin çocukluk fotoğraflarında da, arkadaşları, aynen yalıda yaşayan arkadaşlarıyla aynı sınıftalar, aynı devlet okulunun birinci sınıfı, ikinci sınıfı artık neyse, birlikte gitmişler. Benim gittiğim okullarda da öyleydi, ki ben hiç koleje gitmedim. Yani illa da koleje gitmiyorlardı, arada, devlet okuluna da geliyorlardı. Yani yalı insanları öyle mütevazi insanlardı. Aynı markette, aynı pazardaydık. Sohbetimiz, hani komşuluk aynıydı aslında. Daha seyrek görüşüyorsun, bir sokak üste falan olduğun için ama sonuçta çarşıdayken, merkezdeyken, çünkü cadde zaten yalıların önünden geçen cadde, karşılaştığında, bir muhabbet eksik etmezlerdi, sen de onlardan etmezdin, öyle bir ayırım yoktu, sen yalıdasın, sen değilsin. Şimdi biz, o yalıda yaşayan insanları artık hiç tanımıyoruz ve hiç görmüyoruz ve kim var haberimiz yok. Bir duyuyoruz, Mazhar Alanson da orada oturuyor, Tansu Çiller de orada oturuyor. Ebru Gündeş de orada. Şimdiki oturanlarını o yalılarda, bilmiyoruz yani, bir muhabbetimiz, bir samimiyetimiz, bir karşılaşmamız, bir diyalogumuz yok. Onlar, evlerinden arabalarıyla çıktıkları gibi gidiyorlar. O arabalar da değişti mesela, hiçbir yalı, yalıda yaşayan insanın arabası sanki hep böyle çok lüks, çok spor, çok şey olmalıymış gibi geliyor akla, şu an öyle, önceden daha mütevazi, belki babamın

bile daha lüksünü tercih edebileceği bir arabayı tercih etmiş ve kullanmış ama bu ilişkiler değişti şimdi,' diye anlatıyor Feryal Kabil.

'Ülkenin zengin profilinin değişmesiyle alakalı bence ama mesela gizemini de yitirdi bana kalırsa, şimdi, benim için.' (Feryal Kabil söyleşi. 28.08.15)

Yalının kapısını size açan kişiyi televizyonda biriyle özdeşleştirecek olsanız kimi seçerdiniz sorusunda, yetişkinlerin yüzde 70'i Adile Naşit derken, gençlerin ise yüzde 80'i Beren Saatçi yanıtını vermektedir. Adile Naşit'in rol aldığı ve konusu yalı tipi hanelerde geçen Neşeli Günler ev Hababam Sınıfı fimlerinin yetişkin nesil tarafından bu soruda referans alındığı görülmektedir Ancak buradaki yapılar denize kıyıları olmamaları nedeniyle yalı değil, köşktür fakat, ankete katılanlar tarafından yalı olarak tanımlanmaktadır.

Yetişkinlerin yüzde 80'i yalılarda yaşayan kişilerin büyük aileler olduğunu ve mütevazı hayatlar sürdüklerini belirtirken, gençlerin yüzde 90'ı ise yalılarda yaşayanların zengin ve yalnız insanlar olduğunu ifade etmişlerdir.

'Yalı kelimesinin kullanıldığı evleri hepsi büyük. O dönem Sultanahmet'teki köşklere bakarsanız da büyükler. O dönemin amacı aileyi birarada tutmak, evlenen kişilere gene aynı binanın içinde ayrı bir bölüm tahsis edebilmek yani aileyi dağıtmak değil, birleştirmek ama zamanımız tabii o kadar büyük mekanların yürütülmesi, ısıtılması, ahşabın bakımı, bunların hepsi tabii çok masraflı olduğu için herkes, kendi bireyselliği içinde, kendi dairelerine, kendi dört duvarlarının arasına çekilmişler. Yoksa kalabalık aile düzeni, büyük ev düzeni yaşamak çok güzel. Bir kere insana paylaşımı öğretiyor, hem sahipleniyorsunuz, hem orası sizin, hem değil. O duyguyu öğrenmek çok önemli bir şey. O zaman aç gözlü olmuyorsunuz' (Songül Estunç, söyleşi, 14.07.2015).

80’li ve 70’li yılların televizyonlarda sahnelenen mütevazı yalı hikayelerini günümüzdeki televizyon dizilerinde sahipleri zengin, büyük holding sahibi kişilerin yaşadığı yalı hikayeleri almaktadır, eski dönem dizilerinde ve filmlerinde yalılar, kalabalık ailelere ev sahipliği yaparken bir yandan da bu ailelerin birarada durmasını sağlamaktadırlar, günümüz dizilerinde yalıların gösterişi ve ihtişamı özellikle ön plana çıkarılmaktadır.

Yalıların yaş ortalamasına göre toplumsal sınıflandırmasına baktığımız zaman genç nesil ve yetişkin nesil arasında belirgin farklar görülmektedir. Her iki neslin de kendi döneminin baskın popüler kültüründen etkilenecek cevap verdiği görülmektedir. Burada popüler kültürün başlıca temsilcisi ise televizyondur.

3.2.2. Yalıların görsel algılanmaları

Yalıların dış görünüşlerinin ve iç görünüşlerin algılanmasında yaş grubu açısından farklar görülmektedir. Yalının ne renk olduğu sorusuna ankete katılan yetişkinlerin yüzde 90’ı kırmızı ve ahşap rengi yanıtını vermiştir. Bu renklerin seçilmesinin nedeni yalıların ahşap malzemeden yapıldığı bilgisi üzerinden gelmektedir. Bu bilgi çoğunlukla edebiyat eserlerinde, romanlarda, hikayelerde ve yalılara ilişkin yapılmış araştırmalarda vurgulanmaktadır ve hatta yalılar çoğu zaman ahşaba çarpan deniz dalgalarıyla hatırlanmaktadır. Yalıların dış cephe renklerine ilişkin oluşturulan görünümü iç mekan da takip etmektedir. Yalıların kapıları ve duvarların rengi yetişkinlerin yüzde 90’ı tarafından, kahverengi, beyaz veya sarı olarak tanımlanmaktadır. Dışarıda üretilen ahşap algısı içeride de devam etmektedir. Yalıların dışarısında üretilen ahşap algısını, çam kokuları takip etmektedir. Yalının dışında hangi ağacı görüyorsunuz sorusuna verilen cevaplar içerisinde yetişkinlerin yüzde 60’ı gül derken, yetişkinlerin yüzde 40’ı gül ağacı yanıtını vermektedir. Oysa ki yalıların florası başta erguvan olmak üzere, manolya, gül, sedir ve defne ağaçlarından oluşmaktadır. (Bırsel, 2005: 87) Boğaziçi süsleyen erguvan ağaçları özellikle İstanbul’un da simgesi halindedir ve İ.E.T.T 2010

yılından itibaren şehir hatları otobüslerinin rengini Boğaz'ın erguvan ağaçlarına istinaden erguvan rengine çevirmiştir.

Ankete katılan gençlerin yüzde 80'i yalıların rengini beyaz olarak tanımlamışlardır, yüzde 15'i fosforlu, yüzde 5'i ise siyah olarak tanımlamaktadır. Ankete katılan gençlerin yüzde 80'i yalıların bahçelerindeki faunayı çam ağacı olarak tanımlarken, yüzde 10'u gül ve yüzde 10'u da orkide demiştir. Gül ve orkidenin pahalı olarak bilinen bitki çeşitleri arasında yer alması, verilen cevapların yalıların sosyal sınıf içerisindeki maddi algıları ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Yalının penceresinden dışarıya baktığında ne görüyorsun sorusuna, yetişkinlerin yüzde 80'i denizi, 20'si ise bahçeyi görüyorum yanıtını vermiştir. Gençlerin yüzde 60'ı deniz yanıtını verirken, 40'ı ise yol yanıtını vermişlerdir.

3.2.4. Yalıların işitsel algılanmaları

Yalıların etrafında bir ses duyuyorsunuz, işittiğiniz ses nedir sorusuna, yetişkinlerin yüzde 40'ı deniz sesi, yüzde 20'si kuş sesi, yüzde 30'u vapur ve yüzde 10'u da dalgaların duvara yansıttıkları ses yanıtını vermişlerdir. İç mekanın sesi ise yüzde 50'si tarafından piyano ve diğer yüzde 50'si tarafından da saz olarak nitelendirilmiştir. Saz yanıtını verenlerin yüzde 70'i bu yanıtı vermelerinin nedenini içeride bir türk enstrümanı olması gerektiğine inanmaları olarak açıklamıştır.

Ankete katılan gençlerin yüzde 90'ı dışarısının sesini deniz sesi olarak tanımlarken, içerideki sesi gençlerin tamamı gitar olarak yanıtlamıştır.

3.2.5. Yalıların aidiyet üzerinden algılanmaları

Yalıda sana ait olan şey ne sorusuna yetişkinlerin yüzde 65'i benim odam yanıtını vermiştir, yüzde 5'i tüfekler yanıtını verirkeni yüzde 20'si içerisinde para olan bir sandık yüzde 10'u ise mücevher yanıtını vermişlerdir. Yetişkinlerin yüzde 10'u yalıların içerisinde çocukları ve eşimin sesini duyuyorum demişlerdir ve yalıya bir ziyaretçi olarak girmemişler ama, yalıyı sahiplenmişlerdir. Aynı şekilde yalıda sana ait en var sorusunda verilen yanıtlarını yüzde 50'den fazlasına verilen cevabın 'benim odam' olması, yalıların en azından bir bölümünün ankete katılanlar tarafından sahiplenildiğini göstermektedir.

Yalılarda sana ait olan şey ne sorusunda gençlerin yüzde 10'u mücevherlerim, yüzde 70'i i-phone'num, yüzde 20'si ise bilgisayarım yanıtını vermektedirler. Bu gençlerin yüzde 80'i i-phone ve bilgisayar kullanma sıklıklarını günde 8 saatten fazla olarak değerlendirmişlerdir, ankete katılan gençlerin yüzde 90'lık bölümü yalılarla kurdukları aidiyet ilişkilerini bu anlamda en sık kullandıkları gündelik enstrümanları aracılığıyla kurmuşlardır.

3.2.6. Yalıların sosyal algıları

Boğaz'daki kimi yalıların kapılarında ya da ön veya arka cephelerinin en üstünde eski dilde yazılmış yazılar yer almaktadır. Bu yazılar, büyük ölçekte yazılmış yazılar oldukları için, dışarıdan geçen kimseler tarafından da bu yazıların görülmesi amaçlanmıştır. Yalılar ile ilgili yapılan araştırmalar, bu yazıların genelde yalıları nazardan veya felaketlerden korumak amacıyla yazılmış dualar, niyetler olduğunu belirtmektedir. Yapıldıkları dönemlerde, bu yazılar dışarıdan görenler tarafından algılanabilirken bugün artık bu dilin kullanılmaması nedeniyle, çoğu kimse tarafından anlaşılamamaktadır. Ancak bir şekilde, yapıldıkları dönem içerisinde, yalıların dış cephelerinde yer alan bu yazılar, aynı zamanda onların dış

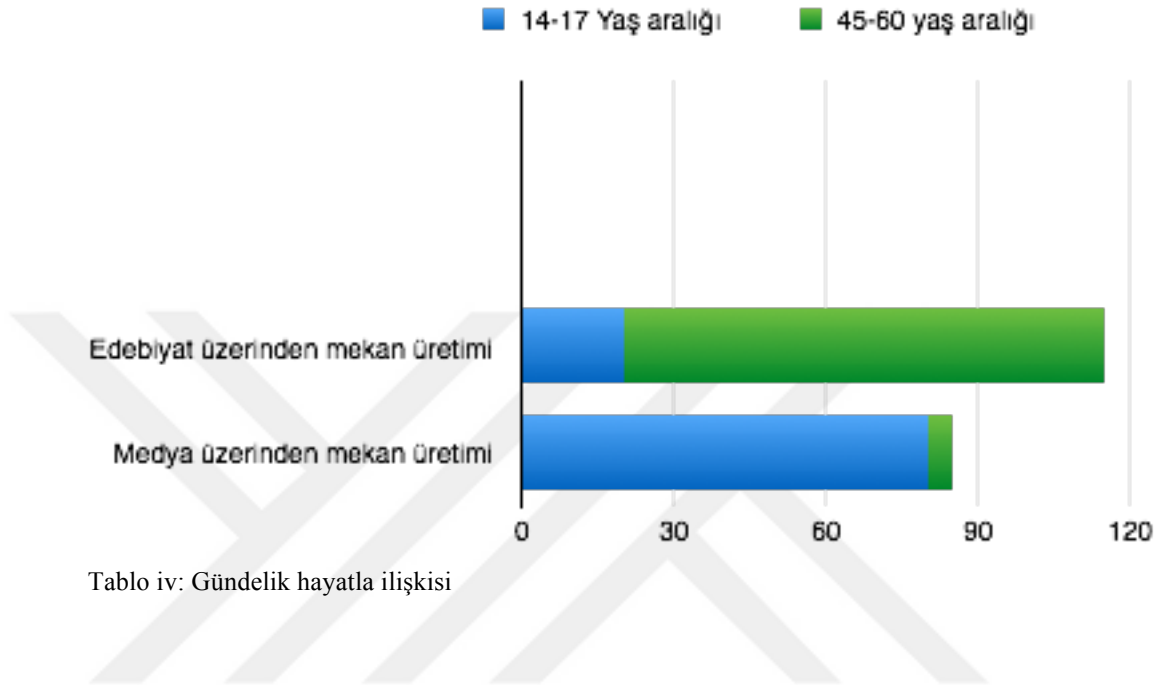
dünya ile olan iletişimlerini de sağlamaktaydı, okuyan kişi doğrudan doğruya yalı cephesi üzerinde yer alan mesaj ile karşı karşıya kalmaktaydı. Bugün yalıların üzerinde yazılı olan yazıları okumaktan ziyade, yalıların böylesi yazılarla süslenmiş olduğunu bilenlerin sayısı bile azdır.

Yalıların dış dünyayla olan bağlantılarını değerlendirmek amacıyla, yalıların kapısında duran yazıların ne olduğu sorusu ankete katılan kişilere sorulmuştur. Bu soruya yanıt veren yetişkinlerin yüzde 80'i maşallah yanıtını, yüzde 20'si ise hoşgeldiniz yanıtını vermişlerdir.

Ankete katılanların gençlerin yüzde 40'ı hoşgeldiniz yanıtını verirken, yüzde 35'i bir rakam yanıtını ve yüzde 20'si de 'evde kimse yok' cevabını vermişlerdir. Bu anlamda ankete katılan gençlerin yüzde 20'si bu mekanları üzerlerinde yer alan mesaj aracılığıyla topluma kapalı bir şekilde algılamışlardır.

3.2.7. Yalıların Gündelik Hayat Üzerindeki Algıları

Ankete katılanların gençlerin yüzde 70'inin yalılarla olan ilişkisi, televizyon ve gazete-dergi görüntüleri üzerinden bulunmaktadır. Boş zamanlarda Boğaz ve çevresine gitme alışkanlığı bulunmamaktadır. Bunun da nedeni, buraya ulaşımın zor olması ve özellikle de trafik nedeniyle zaman alması. Gençler daha ziyade boş zamanlarında kendi mahallerinde ve etraflarında bulunan mekanlara gitmektedirler. Orta yaş grubunda ise yüzde 70'lik bir kısım Boğaz'a en azından ayda bir düzenli olarak gittiğini belirtmektedir. Ancak haftada bir Boğaz'a giden yetişkinlerin yüzde 2'sini oluşturmaktadır. Boğaz gezisi sırasında yalıları dış cephelerinden izlemek, ankete katılanlar tarafından verilen Boğaz gezisinin öncelikli görseli olarak belirtilmektedir. Orta yaş üstündeki yalılarla kurulan kişisel ilişki, onları birebir deneyimleme (gezme-görme-ikamet) oranları daha yüksek olduğu için daha kuvvetlidir.



Tablo iv: Gündelik hayatla ilişkisi

Ankete katılanlardan Feryal Kabil (31) çocukluğunu Yeniköy’de geçirdiği için yalılara ilişkin hatıraları en canlı olanlardan.

‘Hayatım yalıların yanında geçti ve onları seyrederek büyüdüm. Ders yaptığımı zannerdi annemler, ben Sait Halim Paşa Yalısı ’nı seyrederdim. İki yalı arasında bir aralık vardı. Şimdi kaparmışlar orayı, ben hep orada otururdum yalnız başıma giderdim. Herhalde bizden daha serseriler de gitti ki artık kapatmışlar oray yani; çok isterdim, orada oturup, ayaklarımı sallandırırđım. Yalıların altlarında, kayıklarını çekmeleri için ufak bir kayıkhaneleri olur hatta evin içinden girip çıkabilirler oraya, bana çok gizemli gelirdi. Bir girsem oraya, gireceğim yalıya Çok merak ederdim, bu evin içinde herhalde santral de var falan diye, çok kalabalıktı ama..’ (Feryal Kabil ile söyleşi. 18.08.2015)

SONUÇ

Boğaziçi Yalıları'nın mekansal üretimini incelediğim tez çalışmasında, yalıların eski ve yeni kuşak üzerindeki etkilenimleri görebilmek amacıyla iki farklı yaş grubu üzerine odaklandım. Bireylerin mekan algısında etkili olan faktörleri saptayabilmek amacıyla, öncelikle bu yapıların farklı mecralardaki temsillerini çalıştım. Daha sonrasında söz konusu mecralardaki temsiller üzerinden bireylerin mekan algısını araştırdım. Mekansal olarak Boğaziçi Yalıları'nın temsillerinde bireyler üzerinde etkili olan faktörleri başlıca iki maddede özetmek mümkün.

1. Kişisel, birebir deneyimlerden kaynaklanan izlenimler
2. Medyanın üretimleri

Araştırmanın devamında yaptığım anket çalışmalarında kişilerin Boğaziçi Yalıları ile olan ilişkilerinin bireysel deneyimlerden ziyade daha çok medya aracılığıyla edinilen deneyimlere dayandığını gördüm. Bununla birlikte farklı yaş gruplarında farklı izlenimler mevcut bulunmakta.

Yalılar, her ne kadar İstanbul ile özdeşleşmiş birer sembolik yapı da olsa, bu yerlerin İstanbullularla olan birebir ilişkisi zayıf. Bunun öncelikli nedeni arasında bu yapıların özel birer mülkiyet olması yatıyor. Etraflarının genelde yüksek duvarlarla çevrili olması, karadan ulaşımını zorlaştırıyor. Denizden ulaşım ise ya şehir hatları vapurları ya da teknelerle ya da özel botlarla mümkün. Anket sorularına verilen yanıtlarla çizilen Boğaziçi Yalıları ile sözlü ve yazılı medyada çizilen yalı betimlemeleri arasında büyük benzerlikler görünmekte. Dolayısıyla İstanbulluların belleklerinde söz konusu mekanlarla ilgili, gündelik birebir deneyimlerden ziyade medyada oluşturulan resimlerin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Yalıların farklı mecralardaki mekânsal üretimlerini ve bu üretimlerin kent sakinleri tarafından algılanışının incelediğim tezde, yalıların görünümünün

başlıca iki döneme ayrıldığı dikkat çekmektedir. Bu dönemler, 80'ler öncesi ve sonrasıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrası ve Cumhuriyet'in ilanından sonraki ilk yıllar, yalıların kent içerisindeki görünüşleri, bakımsız, yalnız, pis, yanmış kül olmaya yüz tutmuş yapılardır. Bu dönemde kitle medyasında yer alan haberler, özellikle yalıların bu 'acınası' hallerine değinmekte ve eski dönemin şaşırtıcı yapılarını addetmektedir. Bu dönemde yalılarda çekilen sinema ve televizyon filmlerinde de orta halli ya da fakir geniş aile portreleri çizilmektedir. Ancak, ülke ekonomisinin gelişmesiyle beraber, sosyal hayatın ve hemen beraberinde ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik durumla paralel bir şekilde, değişim göstermektedir. Önceleri bakımsızlıklarından şikayet edilen ve yıkılmaya yüz tutmuş bu yapıların, ülkedeki ekonomik hareketlilik ile birlikte birer yatırım kapısı olarak görülmeye başlandığı göze çarpmaktadır. Bu, her iki dönem de iki farklı nesle denk gelmektedir: Genç nesil ve yaşlı nesil. Yalıların her iki nesil üzerindeki izlenimlerinde belirgin farklar ve kimi benzerlikler görülmektedir. Bu benzerlikleri ve farklılıkları belirleyebilmek için hazırladığımız anket sorularını, her iki yaş grubuna da aynı sırayla ve aynı şekilde yönelttik.

Her iki kuşak için de (genç ve yaşlı) mekanların algılanmasında öncelikli olan faktörlerden birinin, medyada yalıların yansıtılış şekilleri olduğu görülmektedir. Ancak medyanın etkisinin genç kuşak üzerinde daha yoğun olduğu görülmektedir. Bu durum, kişilerin yalılarla gündelik hayatta kurdukları ilişkini biçimiyle de orantılıdır. Yaşlı kuşağın yalılarla karşılaşma, kendi gündelik hayat pratiklerinde birebir gerçekleştiriyorken (yalıları ziyaret etme) genç kuşak da bu iletişim yoğunluklu olarak medya üzerinden gerçekleşmektedir. Genç kuşak arasında Boğaz ya da yalı gezisi gerçekleştirenlerin sayısı yüzde 2 civarındadır. Oysa ki yaşlı kuşak yüzde 80 oranında boş zamanlarında Boğaz gezisi yapmakta, yalıları merak edip, onları içlerine girmeseler de ziyaret etmektedirler. Gerek televizyon dizilerinde, gerek sinema eserlerinde, gerekse gazete ve basılı eserlerde bu yalıların resmedilişleri, kişilerin bu mekanlar üzerindeki algılarını oluşturmaktadır. Yalıların mekansal üretimi, her iki kuşağın da içerisinde

bulunduğu baskın popöler költür ile ilişki içerisinde. Bireysel deneyimlerden öte, dolaylı olarak edinilmiş deneyimler, bu mekanların bireyler tarafından algılanışında etkili olmaktadır.

Yalılarla kurulan birebir ilişki genç kuşak tarafından ve yetişkin kuşak tarafından yoğunluklu olarak medya üzerinden kurulmaktadır. Fakat yetişkinlerin yalılarla kurmuş oldukları iletişim, gençlik zamanlarında kent deneyimleri içerisinde gerçekleşmiştir. Yetişkinlerin yüzde 80'inin kendi gençlik dönemlerinde yalılar ve çevresinde zaman geçirdikleri, buralarda yaşayan kişilerle iletişim içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Bugün bu iletişim kesilmiş de olsa, yetişkinlerin yalı tasvirleri kendi bireysel deneyimlerinin en yoğun olarak yaşandığı gençlik zamanları anıları etrafında şekillenmektedir, sonrasında ise medyadaki tasvirler etkili olmaktadır.

Gerek yetişkinler, gerekse gençlerin Boğaz ve çevresine olan ziyaretlerinin azlığı, bu yapılarla olan iletişimlerinin medya üzerinden sağlanmasına neden olmuştur. Ve her iki grubun da yalılarla olan iletişimleri, yoğunluklu olarak medya haberleri üzerinden kurulmaktadır. Ancak yetişkin grupta, kişisel birebir deneyimler, genç gruba göre daha yoğundur. Yetişkin grup, yalıları daha çok kendi gençlik döneminde edindiğı bireysel deneyimler üzerinden hatırlamaktadır. Yetişkinlerin zamanlarının daha büyük kısmını kent içerisinde aktif bir halde geçirmelerinin öncelikli nedeni ise, o dönemde İnternet'in ve İnternet medyasının bulunmaması. Genç kuşağın kentsel ve bireysel deneyimlerinin büyük bir kısmını ise İnternet oluşturmaktadır.

Anket sonucunda, her ne kadar ankete katılanların Boğaz ve çevresindeki yalılarla ile doğrudan bir iletişimi olmasa da, yalılarla ilgili edindikleri izlenimler üzerinde benzerlikler görölmektedir. Gençler arasında bu benzerlikler özellikle de televizyon dizilerindeki yalı tasvirleri ile bağlantı içerisinde. Gençler için yalılar, özellikle son zaman dizi filmlerinde nasıl gösteriliyorsa, o şekildedir. Gençlerin yalı tasvirlerine verdikleri cevaplarla, dönemin popöler dizi filmlerinde yalı betimlemeleri arasında yüzde 90 oranında benzerlikler görölmektedirler.

Yetişkin kuşakta ve genç kuşakta yalılar üzerinden mekan üretimlerinde içlerinde bulundukları popüler kültürün etkili olduğu görülmektedir. Her iki kuşak da mekan üretimini üzerlerinde hakim olan popüler kültür öğeleri üzerinden yapmaktadırlar. Burada dikkat çeken durumlardan biri ise, yetişkinler üzerinde hakim olan popüler kültürün şimdiki zaman popüler kültürü değil de, kendi gençlik dönemlerindeki kültürel değerler üzerinden gelişmesidir. Bu anlamda yetişkinlerin yalı tasvirleri bugün için nostaljik, onların hatırladıkları ve değerlendirdikleri üzerinden ise popülerdir.

Yapılan araştırmalar medyanın kişiler üzerinde etkili olduğu dönemlerin kişilerin gençlik ve çocukluk dönemleri olduğunu göstermektedir. Bu anlamda yetişkin grubun medya üzerinden mekan üretimlerinin kendi gençlik zamanı değerlerinden oluşması anlamlıdır. Her iki durumda da medya aracılığıyla çizilen mekan tasvirleri, kişisel deneyimlerden daha baskın bir şekilde rol almaktadır. Sonuç itibarıyla medya tarafından üretilen mekan tasarımları da bir anlamda bireylerin kendi kişisel izlenimlerini de yansıtmaktadır. Gerek medya üretimleri, gerek kişisel mekan üretimleri olsun 80 öncesi dönemde yalı tasvirlerinin yüzde 60 oranda daha fazla kişisel deneyimlere dayandıkları görülmektedirler. Medya sadece bir sosyalleşme aracı olarak değil, aynı zamanda mekan üretici bir araç olarak da karşımıza çıkmaktadır. Kişilerin kentleri ile kurdukları ilişki de medyanın önemli bir rolü olduğu anlaşılmaktadır.

Yalılar ile kurulan kişisel ilişki, birebir deneyimin zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Araştırmadan elde edilen sonuç, yalıların gençlerin yüzde 90'lık bir bölümü tarafından pahalı, iletişime kapalı ve yalnız yerler olarak algılandığını göstermektedir. Özellikle gençlerden kendilerine ait olan bir şeyi seçmeleri istendiğinde, gençlerin yüzde 90'lık bir kesiminin kendi gündelik hayatlarında en çok kullandıkları eşyayı seçmişlerdir fakat içerde yalı ile özdeşleşebilecek herhangi bir eşya tahmininde bulunan kimse olmamıştır. Yanıtlar arasında yer alan i-phone veya dizüstü bilgisayar yanıtı, herhangi bir mekansal eşya değil,

taşınabilen, teknolojik ve mekanla iletişimi düşük ya da olmayan, nereye gidersen oraya taşınabilen eşyalardır. Yetişkinler ise, bu iletişimi daha hareketsiz ve mekanın tamamlayıcısı olan, sandık, tablo, şömine gibi nesne ler üzerinden kurmuşlardır ve bu anlamda mekan ile iletişimleri gençlere oranla daha kuvvetlidir. Yetişkinlerin mekana ilişkin bilgileri, doğrudan doğruya kendi deneyimleri üzerinden gelmemiş olsa da, o dönem medyasında yayımlanmış olan yalı sahiplerinin deneyimleri etkili olmuştur. Edebiyatçıların, sanatçıların birebir deneyimleri aktardıkları medya kanallarının mekan üretimi üzerinde etkisi bulunmaktadır. genç kuşak üzerinde yalı deneyimlerinin içlerinde yaşayanlar tarafından paylaşılmadığı görülmektedir. Bu anlamda gençlerin ve yetişkinlerin yalıya ilişkin mekan üretimlerinde görülen en önemli farklardan biri, aktarıcı faktörüdür. Yetişkinlerin yalılara ilişkin mekansal üretimlerinde eski zamanların medyasında yer alan yalı tasvirleri ile benzerlikler görülmektedir. Ve bu tasvirler arasında yalılarla birebir ilişki halinde olan kişilerin kendi deneyimleri yer almaktadır. Dolayısıyla yetişkin kuşak, yalılara ilişkin bilgiyi, bu yerlerle doğrudan ilişki halinde olan kişiler üzerinden dolaylı olarak edinmiştir. Genç kuşağın yalı tasvirinde ise bu ilişki çok daha dolaylı bulunmaktadır. Yalılara ilişkin öncelikli bilgilerinin kurmaca televizyon dizilerinden geldiği görülmektedir ve bu diziler aslında, yalı hayatına ilişkin gerçekçi bir deneyim aktarmanın peşinde değildirler. Yalılar, eskiye kıyasla iletişime daha kapalı durumdadırlar.

Anket sorularına verilen yanıtlar, aynı zamanda mekanların toplumsal cinsiyetini de ortaya koymaktadır. Her iki kuşak için de bu cinsiyet, erkektir. Yalı, para ve güç ile ilişkilendirilmekte ve bu iki unsur da erkek cinsiyeti ile özdeşleştirilmektedir. Yalıların toplumsal cinsiyetinin araştırmaya katılanlar tarafından erkek olarak belirtilmesi anlamlıdır. Türk toplumu ataerkil bir ailedir ve bu nedenle ev sahipliği de erkeğe verilmiştir. Aynı zamanda yalılar, toplum tarafından paranın, zenginliğin ve gücün birer temsili olarak görülmektedir (araştırmaya katılan gençlerin yüzde 90'ı yalıların önünde lüks bir arabanın durduğunu belirtmiştir, içeride pahalı mücevherlerin ve tabloların olduğunu

belirtmişlerdir) ve bu anlamda da yalıların toplumsal cinsiyetteki karşılığı erkekleştirilmiştir.

Sonuç olarak, yalıların mekansal temsilleri, kişilerin bu mekanlarla kurdukları öznel ilişkiler ne olursa olsun, yoğunluklu olarak medya tasvirlerine dayanmaktadır. Medyanın mekan tasvirleri ise, içerisinde bulunduğu dönemin ekonomik ve sosyal durumuna göre değişiklik göstermektedir. Özellikle 80'ler öncesi ve 80'ler sonrasındaki betimlemeler arasında keskin farklılıklar görülmektedir. Yalıların en bakımsız olduğu dönemlerde buralar, medya üzerinde pis, bakımsız, terkedilmiş yerler olarak yansıtılırken, 80'ler sonrasında giderek yalılar daah da fazla paranın ve lüksün simgesi haline gelmişlerdir. Her ikisi de Osmanlı döneminde yalıların hallerine karşılık gelmektedir.

Sonuç olarak, medya mekan betimlemelerinde kişisel deneyimlerden daha fazla etkili olmaktadır ve mekanın hali ne olursa olsun, zaman içerisinde fiziksel bir değişime uğrasın ya da uğramasın, bireyin o mekana ilişkin algısında öncelikli olarak medya tasvirleri etkili olmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akay, Orhan: **Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı**, İstanbul, Dergah Yayınları, 2013
- Andersson, Lena: **Egenmäktigt Förfarande**, Stockholm, Natur & Kultur, 2013
- Baudelaire, Charles.: **Modern Hayatın Ressamı**, 8. Bs., Çev. Ali Berktaş, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014
- Barnes, Rachel: **The 20th-Century art book**, London, Phaidon Press, 1996
- Benjamin, Walter: **Pasajlar**, Çev. Ahmet Cemal, 12. Bs., İstanbul, YKY
- Benjamin, Walter 1 **Baudelaire ve Pasajlar**, Çev. Ahmet Cemal, **Argos**, no: 28, s. 50-52, 1990
- Birsel, Salah: **Boğaziçi Şingir Mıgır**, İstanbul, Sel Yayıncılık, 2005
- Breton, Andre: **Nadja**, Paris, Gallimord Press
- Calvino, Italo: **Görünmez Kentler**, 11. Bs., Çev. Işıl Saatçı, İstanbul, YKY, 2015
- Cansever, Turgut: **‘Boğaziçi’nde Edebiyat’** Yağmur Dergisi, sayı 1, s. 24, 1938
- Cardinal, Roger: **”Soluble City: the Surrealist perception of Paris”**, **Architectural Review** vol 120, Ed by., Peter Davey and Architectural Press, pp.32 – 143, 1978
- Casey, Edward: **The Fate of Place**, California, University of California Press, 1997

- Cezar, Mustafa: **Kuruluşundan Bugüne Akademi**, İstanbul, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (1883-1973), 90. Yıl. DGSA Yayını, s. 82 – 289
- Chtcegllov, Ivan: **Situationism**, London, Routledge Publishing, 2003
- Coverley, Merlin: **Psychogeography**, London, Oldcastle Books, 2006
- Debord, Guy: **The Society of The Spectacle**, London, Bureau of Public Secrets, 2014
- Dölen, Emre: **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt. 3, Ed. Murat Belge, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 281, 2008
- Eagleton, Terry: **The Idea of Culture**, Oxford, Blackwell Publishing, 2000
- Eldem, Sedad Hakkı: **Boğaziçi Yalıları**, İstanbul, Vehbi Koç Vakfı, 1993
- Gibson, James: **The Ecological Approach to Visual Perception**, London, Routledge Publishing, 1979
- Gombrich, E. H.: **Sanatın Öyküsü**, 5. Bs. Çev: Bedrettin Cömert, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1992
- Gülersoy, Çelik: **Çağlar Boyunca İstanbul Görünümleri**, İstanbul, İstanbul Kitaplığı, 1970
- Görenç, Bozkurt: **İnsan ve Kültür**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1990
- Haddon, Mark: **The Curious Incident of the Dog in the Night Time**, Montreal: Anchor Publisng, 1990
- Hall, Edward: **Hidden Dimensions**, New York, Anchor Books, 1990

- Hall, Stuart: **Encoding and Decoding in the Television Discourse**, Birmingham, Center for Contemporary Cultural Studies, 1973
- Harvey, David: **Postmodernliğin Durumu: Kültürel Değişimin Kökenleri**, Çev. Sungur Savran, İstanbul: Metis Yayınları, 1997
- Hisar, Abdülhak Şinasi: **Boğaziçi Mehtapları**, İstanbul YKY Yayınları, 2000
- İleri, Selim: **O Yakamoz Söner**, İstanbul, Ada Yayınları, 1987
- İnankur, Zeynep, Germaner, Semra: **Oryantalizm Ve Türkiye**, İstanbul, Kapadokya Kitabevi, 1989
- Joll, James: **Three Intellectuals in Politics**, London, Weidenfeldand Nicolson, 1960
- Jung, Carl Gustav: **Man and His Symbols**, London, Turtleback Books, 1968
- Kazhdan, Alexander: **The Oxford Dictionary of Byzantium**, New York, Oxford University Press, 1991
- Janicijevic, Alexander: **Urbic: Language of the Urban Public** Beirut, University of Beirut Publishing, 2013
- Kaufman, Vincent: **Guy Debord: Revolution in the Service of Poetry**, Minnesota, University of Minneapolis Press, 2006
- Kennedy, Gerald: **Poe, Death and the Life of Writing**, Yale University Press
- Knabb, Ken: **Situationist International Anthology**, Berkeley, Bureau of Public Secrets, 1955
- Kostof, Spiro: **The Third Rome: 1870-1950, Traffic and Glory**, Berkeley, University Art Museum Publishing

- Lefebvre, Henri: **Modern Dünyada Gündelik Hayat**, Çev. Işın Gürbüz. İstanbul, Metis, 1998
- Lefebvre, Henri: **The Critic of Everyday Life**, London, Verso Publishing, 1991
- Lefebvre, Henri, **The Production of Space**, Cambridge Wiley-Blackwell, 1992
- Lefebvre, Henri: **Urban Revolution**, London, Continuum Publishing, 2003
- Madanipour, Ali: **Public and Private Spaces of City**, London: Routledge Publishing, 1999
- Merrifield A.: 'Henri Lefebvre: A Socialist in Space, Mike Crand and Nigel Thrift (eds), in **Thinking Space**, Routledge, London: pp. 167-182, 1999
- Mumford, Lewis: **What is a City**, London, Routledge Press
- Oskay, Ünsal: **Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri**, İstanbul, İnkılap Kitabevi,
- Pamuk, Orhan: **İstanbul, Hatıralar ve Şehir**, İstanbul, YKY, 2003
- Pardoe, Julia: **Beauties of Bosphoruous**, London, Whiteread Press, 2010
- Person, Leland S.: 'Poe and Nineteenth-Century Gender Constructions' **Historical Guide to Edgar Allan Poe**, ed by J.. Gerald Kennedy, Oxford University Press, p. 158, 2001
- Plant, Sadie: **The Most Radical Gesture**, New York, Routledge, 1992
- Poe, Edgar Allan: **Complete Tales and Poems**, London, Castle Books, 2009
- Rauf, Mehmet: **Eylül**, İstanbul, Özgür Yayınları, 2016

- Rob, Shields: **Lefebvre, Love and Struggle: Spatial Dialectics**, London, Routledge, 1999
- Rendell, J.: **Art and Architecture: A Place Between**, New York, I. B. Tauris, 2006
- Sand, Monica: **Playing The Space**, Stockholm ArkDes Publishing, 2016
- Sarup, Madan: **An Introductory Guide to Post-Strcuturalism and Postmodernism**, Athens, University of Georgia Press
- Scognamillo, Giovanni: **İstanbul Gizemleri**, İstanbul, Bilge Karınca Publishing, 2006
- Schulz, Christian Norberg: **Presence, Language, Space**. Oslo, Skira Library of Architecture, 2001
- Simmel, George: **Metropolis and Mental Life, Part 4**, Chicago, University of Chicago Press, 1999
- Simonsen, Kristen: **Bodies Sensations, Space and Time: The Contribution From Henri Lefebvre**, Uppsala, Geografiska Annaler, 2005
- Simpson, J, Weiner, E.: "Space," **The Oxford English Reference Dictionary**, Cambridge, Clarendon Press, s. 282, 1989
- Şinasi, Abdülhak.: **Boğaziçi Mehtapları**, İstanbul, YKY, 2006
- Sova, Dawn: **Edgar Allan Poe: A to Z**, New York City, Checkmark Books, p. 48-148, 2001
- Starwaska, Magda: **East Hypern West**. Manchester, University of Manchester, 2015
- Snclair, Lain: **Lights out for the Territory**, London, Granta Books, 1997

- Şehsuvaroğlu, Haluk: **Boğaziçi Yalıları, Bin Çeşit İstanbul ve Boğaziçi,** İstanbul, Ak Yayınları, s. 70, 1946
- Şinasi, Abdulhak: **Boğaziçi Mehtapları.** İstanbul, YKY, 2012
- Tanpınar, Ahmet Hamdi: **19. yüzyıl Türk Edebiyatı,** İstanbul, Çağlayan Kitabevi, 1997
- Tanpınar, Ahmet Hamdi: **Huzur,** İstanbul, Dergah Yayınları, 2000
- Tansuğ, Sezer: **Çağdaş Türk Resim Sanatı,** İstanbul, Remzi Kitabevi, s. 87
- Tonguç, Saffet Emre: **Boğaz Hakkında Her Şey,** İstanbul, Boyut Yayınları
- Tylor Edward, Burnett: **Anthropology an Introduction to the Study of Man and Civilazation,** London, Macmillan and Co., p. 72, 1881
- Zevi, Bruno: **Architecture as Space,** Los Angeles Horizon Press

SÜRELİ YAYINLAR

- Aksu, Fatma: "THY'den Seçkin Müşterilere Yedi Yıldızlı Kompleks," **Milliyet Gazetesi**, 27 Haziran 2014, s. 13
- Beşkardeş, Cemal: "Boğaziçi Yalıları," **Sarıyer Manşet Gazetesi**, 15 Mayıs 2009, s. 9
- Bertuğ, İncila: 2000'Boğaziçi'nde Musiki', **P Üç Aylık Sanat Kültür Antika Dergisi**, No: 19, s. 52-78
- Doğan, Fehmi: "İnsan ve Mekan Algısı", **TMMOB Mimarlar Odası**, No: 17, 2009
- Doğan, Ali Ekber: "İsyen Hareketlerinin Tarihselliği", **Praksis** sayı 34, 2014
- Ekimci, Bülent: "Boğaziçi'nde Satılık 50 Yalı," **Para Dergisi**, 15 Şubat 2016, s. 12

- Ertan, Engin: “Ahmet Hamdi Tanpınar’ın romanlarında resim ve mimari”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, No.12, s. 162 – 168, 2009
- İlyasoğlu, Evin: “Boğaziçi’nde Müzik,” **Cumhuriyet Gazetesi**, 09.02.2016, s. 17
- İnankur, Z.:1997 “Oryantalizm,” **Eczacıbaşı Sanat Tarihi Ansiklopedisi**, Cilt. 2, Ed. Şakir Eczacıbaşı, İstanbul, YEM Yayınları, s. 130
- İsimsiz: “Boğaza Rağbet”, **Akşam Gazetesi**, 25 Haziran 1936, s. 13
- İsimsiz: “Proust Planı”, **Akşam Gazetesi**, 10 Mart 1941, s. 7
- İsimsiz: “Boğaziçi Yalıları Mahvoluyor,” **Milliyet Gazetesi**, 1977, s. 5
- İsimsiz: “Yalıda Yangın,” **Tercüman Gazetesi**, 24 Aralık 1977, s. 8
- İsimiz: “Boğaz’da Yapılanma,” **Cumhuriyet Gazetesi**, 5 Kasım 1978
- İsimsiz: “Osmanlı Sosyetesinin Gözdesi”, **Posta Gazetesi**, 23 Ekim 2013, s. 11
- İsimsiz: “Yalıların Değerleri,” **Zaman Gazetesi**, 9 Temmuz 2013, s. 10
- İsimsiz: “Yalılarda Kimler Oturuyor,” **Beyaz Gazetesi**, 24 Ekim 2012, s. 4
- İsimsiz: “43 Yalı için Milyar Dolar,” **Deniz Ticaret Gazetesi**, 14 Kasım 2015, s. 3
- İşli, Emin Nedret: ‘Boğaziçi Üzerine Belli Başlı Türkçe Yayınlar’ **P Kitaplığı** No. 11, s. 87 -180, 2010
- Kebudi, Batya: “İstanbul’da Yaşamının En Güzel Yolu,” **Şalom Gazetesi**, 23 Mayıs 2014, s. 3
- Kılıç, Yasemin: “En Pahalı Yalı Hangisi,” **Hürriyet Gazetesi**, 7 Kasım 2008, s. 10

Roudolf, Oxman: ‘Design by Re-presentation: A Model of Visual Reasoning in Design’ **Design Studies**, Cilt 9, No: 3, 1992

Şehsuvaroğlu, Haluk: “Boğaziçi Yalıları” **Akşam Gazetesi**, 17 Şubat 1946, s. 1

ELEKTRONİK KAYNAK

Ayıkcan, Yüksel: “**Boğaziçi Yalıları**” (Çevrimiçi) www.bogaziciyalilari.blogspot.com, 12 09 2016

Belge, Murat: “**Boğaziçi Mimarisi**” (Çevrimiçi) http://www.mimarizm.com/hobi/murat-belge-yle-bogazici-ve-yalilar-turu_113633, 09. 02. 2016

Cheja: “Boğaz Kıyısındaki Yalılar” (Çevrimiçi) <https://eksisozluk.com/bogaz-kiyisindaki-yalilar--144973>, 25.06.2011

Cachucho, Eduardo: “**Dérive App**” (Çevrimiçi) www.deriveapp.com, 22.08.2016

Çaykara, Emine: “**Ah Bilmezsiniz Orada Neler Yaşandı**,” (Çevrimiçi), <http://egoistokur.com/ah-bilmezsiniz-orada-ne-hikayeler-yasanmisti%E2%80%A6/>, 14. 07. 2015

Çetin, F.: “**Sadullah Paşa Yalısının Laneti**” (Çevrimiçi), http://www.gezikolik.com/tr/Haber_Sizden/Guncel/Turkiye/ISTANBUL/Sadullah_Pasa_Yalisi_nin_Laneti/e_2039.aspx, 08. 10. 2015

Dilli, Füsün: “**Boğaz’ın Gerdanındaki İnciler, Boğaziçi Yalıları**,” (Çevrimiçi), [www. Pinterest.com](http://www.Pinterest.com), 10. 02.2016

Langlois, Justin: “**Derive**,” (Çevrimiçi), www.brokencitylab.com, 17.10.2011

EKLER:

ANKET FORMU

- 1) Ay mı, güneş mi?
- 2) Kapılar ne renk?
- 3) Ne çeşit bir ağaç?
- 4) Ne çeşit bir çiçek?
- 5) Dışarısı nasıl kokuyor?
- 6) Hangi kuş?
- 7) Ne çeşit bir meyve?
- 8) Ne çeşit bir sebze?
- 9) Tadı nasıl?
- 10) Hangi yemek?
- 11) Hangi tatlı?
- 12) Hangi içecek?
- 13) İçeride en sevdiğin yer neresi?
- 14) Orada ne yapmak istersin?
- 15) İçeride nereyi sevmiyorsun?
- 16) Hangi enstrüman?
- 17) Hangi şarkı?
- 18) İçerideki ses ne?
- 19) Şiir mi yoksa hikaye mi?
- 20) Kapıda yazılı bir şey var. Ne?

- 21) Kapıyı biri açıyor, kim?
- 22) Bu kişinin üzerinde ne var?
- 23) Bu kişi gülümsüyor mu, gülümsemiyor mu?
- 24) İçerisi nasıl kokuyor?
- 25) İçerideki en etkileyici aksesuar ne?
- 26) Pencereden baktığında ne görüyorsun?
- 27) Nasıl bir duygu?
- 28) Eğer bu evle ilgili bir hikaye yazmak istesen, ne çeşit bir hikaye olurdu?
- 29) İçeride sana ait bir şey var. Ne?

ÖZGEÇMİŞ

AYLİN ÜNAL

1981 yılında İstanbul’da doğdu. 2000 yılında Aydın Doğan Genç Gazeteciler Yarışmasında, En iyi Söyleşi dalında üçüncülük ödülü aldı. 2005 yılında Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo / Televizyon ve Sinema bölümünden mezun oldu. 2005 yılında İsveç Enstitüsü’nün bursuyla Stockholm’de Nordens Fotoskolo’da üç ay süreyle fotoğraf eğitimi gördü. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Bölümü’nden yüksek lisans derecesiyle mezun oldu. İlk kitabı Giovanni Scognamillo biyografisi Aşk ve Korku, Hayalet Yayınları tarafından yayınlandı. Daha sonra Giovanni Scognamillo ve Fatih Danacı ile Vampir Manifestoları’nı yazdı. Kitap, Marjinal Yayınları etiketiyle piyasaya sürüldü. Yeni kitabı İstanbul’un Gizli Büyücüleri, bir fantastik edebiyat çalışması olup, İthaki Yayınları’ndan çıktı. Aralarında Victor Burgin’in ‘Thinking Photography’ isimli eseri olmak üzere, birçok kitabın İngilizce’den Türkçe’ye çevirisini yaptı. 2010 yılından beri Açık Radyo’da Karanlığın Çocukları isimli radyo programını hazırlayıp sunmakta.

